

EV Sotsiaalministeerium
TAI koolitus- ja teabekeskus

ENNE JA PÄRAST VÕRGUSTIKUTÖÖD

Abimaterjal laste ja peretöö praktikutele

Koostaja: Valdeko Paavel

Tallinn 2006

ANNOTATSIOON

Käesolev abimaterjal on adresseeritud erinevates tegevusvaldkondades laste ja perede heaolu mõjutavat klienditööd tegevatele praktikutele. Arvestades seda, et mitmed teemakäsitlelused on interdistsiplinaarsed ja omavad üldisemat iseloomu, kuid on samas ka praktilise orientatsiooniga, võivad sellest kasulikku leida ka teiste kliendigruppidega interdistsiplinaarse koostöö tegijad. Ennekõike on materjal mõeldud abivahendiks praktikute täiendkoolituse läbiviimisel, aga võimalik, et sellest leiavad huvipakkuvat ja kasulikku ka üliõpilased.

Materjal ei ole lõplikult valmis ning seda tuleks praeguses seisus käsitleda laste ja peretöö praktikute täiendkoolituse alusmaterjalina. Eesmärgil, et ta muutuks võimalikult ühetaoliselt arusaadavaks võimalikult paljudele laste ja peretöö tegevatele erineva erialase tausta ja erinevate tegevusvaldkondade praktikutele, alusmaterjali täiendkoolituste käigus vajadusel korrigeeritakse ja täiendatakse. Abimaterjali praktikas järeleproovimiseks kulub eeldatavasti orienteeruvalt üks aasta ning siis võiks seda käsitleda laste ja peretöö praktikute ühistegevuses valminud nõuanderaamatuna.

Abimaterjal on valminud EV Sotsiaalministeeriumi ning Tervise Arengu Instituudi koolitus- ja teabekeskuse ühistegevuses ning on selle praeguses seisus mõeldud kasutamiseks ainult koos TAI koolitus- ja teabekeskuse poolse juhendamiseega.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. LASTE JA PERETÖÖ PRAKTIKA	8
1.1. Üksik ja üldine laste ja peretöös	8
1.2. Ideaalsest lapsest ideaalseks täiskasvanuks	13
1.3. Laste ja peretöö tegevusvaldkonnad	17
1.4. Laste ja peretöö valdkondade ressursid	23
1.4.1. Inimressurss	23
1.4.2. Rahaline ressurs	28
2. LASTE JA PERETÖÖ PRAKTIKUD	31
2.1. Praktikute kompetents, staatus ja seadumus	32
2.2. Praktikud	35
2.2.1. Universaalsed praktikud	36
Sotsiaaltöötaja	
Perearst	
Konstaabel	
Kriminaalhooldusametnik	
2.2.2. Spetsialiseerunud praktikud	40
Laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja	
Kooli sotsiaalpedagoog	
Kooli psühholoog	
Kooli õde	
Kooli huvijuht	
Klassijuhataja	
Noorsootöötaja	
Noorsoopolitseinik	
2.2.3. Funktsionaalsed praktikud	48
2.3. Praktikute ühistegevus	50
3. LASTE- JA PERETÖÖ MEETODID NING PRAKTIKA	53
3.1. Meetodid teoorias ja praktikas	53
3.2. Ühistegevuse hingeelu	58
3.3. Juhtumipõhisus	62
3.4. Meetodite kasutamise postulaadid	66
4. LASTE- JA PERETÖÖ PRAKTIKA PRINTSIIBID	68
4.1. Nõrgima lüli printsiip	70
4.2. Minimaalse meetodi printsiip	72
4.3. Väikseima kahju printsiip	74
4.4. Lihtsate lahenduste printsiip	76

4.5. Rutiinse järjepidevuse printsiip	78
5. LASTE- JA PERETÖÖ PRAKTIILISE TEGEVUSE JUHISED	80
5.1. Praktilise tegevuse juhised	80
5.2. Minimaalse meetodi tegevusalgoritm	84
5.3. Tegevusjuhised	87
5.3.1. Tööjuhendamine	87
5.3.2. Kollegiaalne ülevaatamine	89
5.3.3. Suhtlusmeetodi valimine	91
5.3.4. Kirjaliku teksti koostamine	93
5.3.5. Juhtumi ülesvõtmine	95
5.3.6. Töö gruppides ja gruppidega	97
5.3.7. Suhtlemine ajakirjandusega	99
5.3.8. Poliitiku arvamuse mõjutamine	101
5.3.9. Suhtlemine ebastabiilse või potentsiaalselt ohtliku kliendiga	103
Järelmõtlemiseks: REIS ROOSALE PLANEEDILE	105

SISSEJUHATUS

Sotsiaalses kontekstis räägitakse lastest enamasti lastekaitse tähenduses. Meil on olemas lastekaitse seadus, lastekaitse kontseptsioon, märkimisväärsel hulgal erinevate nimetustega lastekaitse töötajaid, keda on palju juurde vaja jne. Kas lapsi on tõesti vaja nii väga kellegi või millegi eest kaitsta? Ja kui on, siis kelle või mille eest? Loodusõnnetuste, ühiskonna, retsidivistide, pervertide, vananemise, vanemate, kõigi teiste inimeste, nende eneste või hoopis vähese professionaalsusega laste ja peretöö praktikute või laste ning peretöö praktika korraldajate eest?

Ei oska vastata. Ise endise lapsena, laste ning peretöö praktikuna ja selle korraldajana ning senini lapsevanemana kaldun küll uskuma, et kui laste eneste ja nende vanematega laste elust ja olemisest rääkida, siis ei rõhuta nad sugugi laste totaalse kaitsmise ja inkubaatoris elamise vajadust. Pigem räägivad nad sellest, et lapsed sooviksid lisaks täis kõhule, soojale toale ja pehmele voodile vahetevahel lihtsalt sõbralikku keskkonda, mõistmist, toetust, juhendamist, vajadusel abi jms. See tähendab – tegelikult väga lihtsaid asju.

Seepärast võiks lastega seonduvalt lastekaitse asemel pigem rääkida laste ja peredega tehtavast tööst, mida vahetu praktika tasandil võiks nimetada esmatasandi laste ja peretööks. Enamasti seisneb see tavalises, aga samal ajal ka keerulises ning seda tööd tegevate inimeste jaoks psüühiliselt koormavas laste ja perede nõustamises, juhendamises, toetamises, suunamises, toetuste või soodustuste andmises jms., mida teevad väga erinevate valdkondade ja erialade inimesed nagu näiteks perearstid ja -õed, sotsiaaltöötajad, koolide direktorid, õpetajad, klassijuhatajad, psühholoogid, noorsootöötajad, korrakaitstjad ja paljud teised, sh ametnikud ja poliitikud.

Erinevates valdkondades laste ja peredega tööd tegevate inimeste hulk on reaalsuses tegelikult muljetavaldavalt suur eeldamaks, et kõik lastel ja peredel tekkivad probleemid saavad kiiresti, edukalt ja efektiivselt lahendatud ning et inimeste heaolu aina paraneb. Paraku praktikud teavad, et päris nii see ikka ei ole ja kui mõned probleemid ka õnnestub ära lahendada, on uued ukse taga ribu-rada järjekorras ootamas. Ja üks heaolugagi kipub olema nagu väikese ja õhukese tekiga, mida kõigile ei taha kuidagi jaguda.

Samas, kui inimene mitte midagi ei looda, mitte millessegi ei usu ja mitte midagi ei taotle – milleks ta siis üldse elab – võiks ju kohe ära surra nagu analoogset olukorda selgitas üks minu väga lugupeetud psühholoogiaõppejõud. Jagan tema seisukohta ning just niisuguses usus on koostatud ka käesolev abimaterjal. Abimaterjal nendele laste ja peretöö praktikutele, kes soovivad mingeidki nõuandeid või ainet mõtlemiseks saada või leida. Need praktikud,

kes seda ei soovi, ei leia midagi ei sellest ega ka mistahes teisest allikast, sest nad lihtsalt ei soovi seda. Usutavasti on niisuguseid praktikuid siiski väga vähe ja enamus soovib nii ise areneda, kui arendada ühistegevust teistes valdkondades laste ja peredega töötavate praktikutega.

Erinevate laste ja peretöö praktikutega suheldes olen tõdenud, et nii mõneski Eesti piirkonnas on praktikute ühistegevus vähemalt mõnes osas kas juba välja kujunenud või heas kujunemisjärgus. Nagu on ka piirkondi, kus sellest alles räägitakse või valmistutakse rääkima. Siiski pole senini õnnestunud kohata ühistegevuse peamise eesmärgi – sünergeetilise efekti saavutamist. Aga võibolla pole ma seda osanud ka märgata.

Nii või teisiti, laste ja peretöö praktikas räägitakse ühistegevusest ja selle edendamise viimasel ajal üha rohkem ja püütakse ka erineva edukusega leida võimalusi ühistegevuse niisuguseks korralduseks, et laste ja peretöö eri valdkondade ja praktikute tegevuses sünergeetiline efekt tekiks? Paraku pole see lihtne, sest universaalset retsepti ei ole päris kindlasti olemas – inimesed, keskkonnad ja olukorrad on liiga erinevad ning pealegi muutuvad pidevalt ja vist küll üha kiirenevas tempos.

Laste ja peretöö praktikute vastavasisulise tegevuse toetamiseks on koostatud ka käesolev abimaterjal. See pole kindlasti kogumik, kust saab vastused kõigile küsimustele. Seda tuleks võtta kui nõuandvat abimeest, kellele tuginedes saab ise midagi ära teha. See pole materjal, mis ütleb: tee nii, sest nii on õige. See tahab olla abistav materjal, mis ütleb: proovi näiteks nii, äkki õnnestub. Või ka teejuht või abimees kelle toel võib neid piirkondi, kus laste ja peretöös sünergeetiline efekt kujuneb, tekkida Eestis rohkem. Samas, illusioone tekitada pole vaja ja peab kohe ette arvestama, et igal pool seda niikuinii ei teki.

Materjali koostamisel olen tuginenud varem õpitule, loetule, kogetule, väljamõeldule jms, mis kõik on paljude aastate jooksul ladestunud kusagile minu ajukurdudesse. Kirjutades olen ma neid ladestusi siit-sealt kergitanud ja isegi üllatunud: huvitav, kust ma seda õppisin – pedagoogikas, filosoofias, loogikas, matemaatikas, ilukirjanduses, psühholoogias vm ja kuidas ma seda mäletan? Või olen mõnda asja õppinud hoopis vestlustest väga paljude tarkade inimestega?

Tunnistan, et nii mõnelgi juhul olen jäänud hätta, pealegi kui veel arvestada ka seda, et mõnest kohast olen õppinud seda kuidas võiks teha ja mõnest kohast seda kuidas poleks eriti mõistlik teha. Küllap on üheks põhjuseks ka see, et viimaste aastakümnete jooksul võib täheldada aastasadade ja aastatuhandete jooksul välja kujunenud ja kitsalt spetsialiseerunud teaduste ning teadusharude üha suuremat ja mitmekesisemat integreerumist ning väga raske on üheselt määratleda, mis teadusharust või distsipliinist üks või teine teadmine tegelikult pärit on.

Käesolev abimaterjal ei saanud päris niisugune nagu algselt oli planeeritud. Aasta jooksul praktikutega läbikäimine ja laste ning peretöö olukorraga lähemalt tutvumine andis selle seisundist, võimalustest ja vajadustest varasemaga võrreldes mõnevõrra erineva pildi, millele esialgselt kavandatu

poleks suutnud anda mingit lisaväärtust. Seetõttu tuli esmast kontseptsiooni mõnevõrra korrigeerida. Loodetavasti muutus materjal sellega paremaks.

Arvestades eespoolõeldut, ei pretendeeri käesoleva töö koostaja ka mingile ainuautorsusele, vaid abimaterjali võiks pigem käsitleda teatud laadi inimliku ühistegevuse produktina, mille üks inimene on lihtsalt kokku kirjutanud. Seda enam, et materjal pole veel kindlasti päris valmis, vaid on alusmaterjal, mis vajab ühistegevuses laste ja peretöö praktikutega katsetamist, korrigeerimist ja täiendamist. Ja kui hästi läheb, siis võib loodetavasti umbes aasta möödudes öelda näiteks nii: meie ühistegevuses on valminud nõuanderaamat neile, kes tahavad ka midagi ühiselt teha.

Selleks jõudu meile kõigile.

1. LASTE JA PERETÖÖ PRAKTIKA

Peatükis käsitletakse üksiku ja üldise tasandi lähenemist sotsiaalsetele probleemidele, üksiku ja üldise vahekordi laste ja peredega tehtavas töös. Kirjeldatud on laste ja peretöö eesmärgistatust ja selle olulisust. Ülevaade on antud erinevatest laste ja peretöö valdkondadest, nendevahelisest tööjaotusest ja valdkondade ülesannetest. Põhjalikumalt on kirjeldatud laste ja peretöö valdkonna juhtivate ministriumite: haridus- ja teadusministeeriumi ning sotsiaalministeeriumi ülesandeid. Viimases alapeatükis on toodud maakondliku laste ja peretöö inimressursi orienteeruv kirjeldus.

1.1 Üksik ja üldine laste ja peretöös

Kui küsida: „Mitmel Eesti lastekaitsetöötajal on täna 50-s sünnipäev?“ on väga tõenäoliselt õige vastus – mitte ühelgi. Kui ringi veidi laiendada ja küsida: “Mitmel Eesti laste ja peredega tööd tegeval inimesel on täna 50-s sünnipäev?“, võiks umbes sama tõenäosusega vastata, et ühel vast ikka on. Kui uuritavate ringi veelgi laiendada, näiteks kogu Eesti elanikkonnale, võiks südamerahuga öelda, et umbes 50-l inimesel on Eestis täna 50-s sünnipäev. Kogu maailmas on see arv mitusada tuhat, st iga päev tähistab maailmas mitusada tuhat inimest oma 50-dat juubelit.

Eks ole muljetavaldav arv. Küllap on, aga see on ka praktiliselt kõik, mis tal on – ta avaldab meile mõningast muljet. Üksikisikutena ja üksikisikute tasandil jätavad need igapäevased mitusada tuhat maailma juubilari meid lõppkokkuvõttes tõenäoliselt üsna ükskõikseteks, sest meile läheb märksa rohkem korda ennekõike see, kui 50-s juubel on meil enestel, meie sõpradel, sugulastel või muidu teatud-tuntud inimestel.

Sotsioloogiale ja sotsioloogilisel lähenemisele läheb aga korda just see teine pool – üldine, võiks ka öelda – umbisikuline tasand, ühiskonna käsitlemine võimalikult terviklikuna ja lähenemine üksikisikule ühiskonna poolt ja ühiskonna kui tervikliku süsteemi kaudu või selle foonil. Teisiti öeldes, on põhimõtteliselt erinev, kas me käsitleme üksikut inimest, tema elu ja surma või inimkonda kui tervikut ja surma, suremist või suremust kui üldisi kategooriaid ja nähtusi.

Sotsioloogiline lähenemine on ennekõike tõenäosuslik lähenemine. Niisugusel lähenemisel teatud nähtustele, inimestele, gruppidele või ühiskonnale tervikuna pole võimalik öelda, et ühe või teise konkreetse inimesega midagi

väga kindlasti juhtub. Küll aga on võimalik öelda, et sõltuvalt juhtude arvust või otsingupiirkonna ulatusest võib üksikisiku, grupi või ühiskonna tasandil midagi suhteliselt täpselt määratletavat teatud tõenäosusega juhtuda. Abiks ja vundamendiks on seejuures tõenäosusteooria üks põhiteese – Suurte Arvude Seadus, mille järgi „Teatavatel küllalt üldistel tingimustel annab paljude juhuslike tegurite koosmõju tulemuse, mis peaaegu üldse ei sõltu juhusest.“ Teisiti öeldes, teatud asjaolude kokkulangemisel või teatud tingimustel hakkavad teatud sündmused varem või hiljem ja paratamatult juhtuma.

Osutatud seoste illustreerimiseks võiks näitena tuua Emil Durkheimi enam kui sada aastat tagasi paljude Euroopa riikide baasil läbi viidud enesetappude sotsioloogilise uurimuse, mille ühe tulemusena ta klassifitseeris enesetapud kolme rühma: egoistlikud, altruistlikud ja anoomilised.

Egoistlikud ja anoomilised enesetapud on teatud mõttes sarnased – mõlemad on tingitud võõrandumisest, inimese ja ühiskonna ebapiisavast lähedusest. Durkheimi väitel on egoistlike enesetappude arv pöördvõrdelises sõltuvuses nende sotsiaalsete gruppide, millesse inimene kuulub või millega on seotud, integratsiooniga. Ehk teisiti – äärmuslik individualism või tõrjutus mitte ainult ei soodusta enesetapuni viivate põhjuste mõju, vaid võib ise olla üheks niisuguseks põhjuseks.

Anoomiliste enesetappude puhul on Durkheimi järgi viga ühiskonnas, kollektiivses tegevuses, mis kaotab oma mõtte ja tähenduse. Durkheimi väitel tõukab igasugune ühiskonnasisese tasakaalu rikkumine – isegi kui sellele järgneb heaolu tõus – vabatahtlikku surma ning iga kord kui ühiskonnas toimuvad suured muutused, hakkavad inimesed end väga kergesti tapma. Nagu ka tõusevad inimeste seksuaalne aktiivsus ja kuritegevuse tase, süvenevad alkoholism ning depressiivsus.

Altruistlike enesetappude peamiseks põhjuseks on kas puudulikult arenenud või „väljast“ nivelleeritud individuaalsus. Durkheim toob selles osas näitena sõjaväelasi, kelle seas tollal oli erinevates Euroopa riikides enesetappude arv isegi kuni 9 korda suurem, kui tsiviilelanikel. Seejuures teenistusaja esimestel kuudel enesetappude arv suurenes, sellele järgnes langus ja mõne aja möödudes algas jälle tõus. Durkheim seletas seda pikaajalise dressuuri tulemusena saavutatud enesesalgamise võime arendamise ja isiksuse hävitamisega.

Üksiku ja üldise ning üksikute ja üldiste probleemide eristamine sotsiaalsete probleemide puhul on oluline ennekõike sellepärast, et erinevate tasandite ja/või ulatusega probleemid nõuavad nende lahendamiseks erinevate meetodite ja/või vahenditega sekkumist. Asjakohaseid näiteid võiks tuua väga erinevatest valdkondadest, siinkohal kasutame alkoholisõltuvuse probleemiga seonduvat, mille puhul üksikut ja üldist võib eristada näiteks järgmiselt:

- Kui Eestis on alkoholiga probleeme sajal inimesel, võib seda lugeda nende isiklikuks või isiksuslikuks probleemiks, mis peaks olema üksikisiku (ja/või

tema lähiümbruse) tasandil ka lahendatav ja mille jaoks mingite laiemate sotsiaalsete programmide väljaarendamine pole vajalik.

- Kui Eestis on alkoholiga probleeme aga kümnel tuhandel või enamal inimesel, on ilmselt tegemist sotsiaalse probleemiga, mille lahendamine ainult üksikisikute tasandil pole reaalne ja mis nõuab teatud laiemate sotsiaalsete vms programmide väljaarendamist.

Niisugune probleemide eristamine eeldab teatud piiride olemasolu, st selle määratlemist, missugustel tingimustel võib öelda, et inimesel on alkoholiga probleeme. Teisiti öeldes on vajalik määratleda mingi alguspunkt või norm ning sellest maksimaalne lubatud kõrvalekalle, mille ületamisel probleem loetakse olemasolevaks.

Normi ja lubatud kõrvalekalde määratlemisel on enamasti olemas teatud objektiivsed näitajad või kriteeriumid, kuid suures osas on see ka ühiskondlik või teatud grupi sisene kokkulepe. Näiteks alkoholi puhul on joove üle 5 promilli paljudele inimestele suure tõenäosusega surmav. Samas auto juhtimisel lubatud ja sallitud alkoholisisaldus on riigiti ja/või piirkonniti üsna erinev (alates 0-st kuni 1 promillini ja tõenäoliselt veel enamanigi).

Normi ja lubatud hälbe võimalikult täpse piiri määratlemine on oluline näiteks:

- Ressursside planeerimisel ja jagamisel (sellest, kui suurena on rahaliselt määratud näiteks toimetulekupiir, sõltub selle tagamiseks vajaliku raha mass);
- Vastutuse jagamisel ühiskonna eri tasandite vahel (kas laste ja perede toimetulek ning abistamine on ennekõike riigi, kohaliku omavalitsuse või perede eneste vastutusel);
- Vastutuse ning ülesannete jagamisel erinevate valdkondade vahel (kas alaealiste suitsetamine ja alkoholitarbimine on ennekõike korrapärase, tervishoiu, hariduse, sotsiaaltöö vm valdkonna vastutusallas).

Vaadeldes neist viimast laste ja peretöö kontekstis, võib sellel välja tuua kahepidise tähenduse. Ühelt poolt tähendab see just seda, mis seal kirjas on, st kes mille või mingi probleemi eest vastutab. Teiselt poolt tähendab see aga seda, et sõltuvalt konkreetsest juhtumist ja selle iseloomust tulevad sellest konkreetse juhtumi või probleemi lahendamiseks vajalikud kohustuslikud asjaosalised.

Konkreetsemalt, kui mingi juhtumi analüüsimisel selgub, et see on samaaegselt näiteks hariduse, korrapärase ja sotsiaaltöö vastutusallas, on probleemi lahendamiseks vaja kaasata just kõik need institutsioonid. Või teistpidi, kui lapsel on bronhiit, pole selle ravimiseks vaja kaasata korrapärase, kohaliku omavalitsust ja haridussüsteemi, vaid peaks piisama ka perearstist. Samas

tuleb tõdeda, et suur osa laste ja perede probleemidest on oma loomult intersektoraalse olemusega.

Sotsiaalsed normid, mis kokkuvõetutena moodustavad vähem või rohkem tervikliku normatiivide süsteemi on ühiskonna kui terviku ja mistahes sotsiaalsete gruppide sisese tasakaalu tagamise peamisteks instrumentideks. Normide ja normatiivide süsteemide kujundamisel võib välja tuua kolm etappi:

- Väärtustes, ideaalides, eesmärkides kokkuleppimine, mis tähendab vastust küsimusele: „Mida me üldse tahame saada?“
- Väärtuste, ideaalide ja eesmärkide saavutamiseks ning kaitseks vajalike normatiivide süsteemide väljatöötamine, mis tähendab vastust küsimusele: „Kuidas seda saada?“
- Normide kehtestamine, mis tähendab vastust küsimusele: „Kuidas elimineerida riske ja kõrvalekaldeid?“

Kuigi toimiva normatiivide süsteemi kujundamisel on võrdselt olulised kõik kolm etappi, võiks eriliselt rõhutada esimese etapi – väärtustes ja ideaalides kokkuleppimine – tähtsust. Seda ennekõike seepärast, et korraliku kontseptuaalse aluseta, mille üheks alustalaks on väärtused ja eemärgid-ideaalid ning nendes kokkuleppimine, ei hakka ükski normatiivide süsteem korralikult tööle, sest üldprintsibiina on sotsiaalsete normide toimimise tingimuseks nende põhjendatus ja kooskõla antud ühiskonnas või grupis domineerivate väärtuste ja ideaalide seisukohalt.

Väärtustes ja ideaalides kokkuleppimine on oluline ka kolmanda etapi – normide kehtestamine – kontekstis. Nimelt on normide kehtestamiseks kaks peamist moodust:

- Normide sisemine omaksvõtt (internaliseerimine)
- Normide väline kehtestamine (institutsionaliseerimine)

Neist kahest võimalusest võiks vaieldamatult eelistada esimest. Lisaks paljule muule on esimene võimalus parem juba ainuüksi sellepärast, et see ei nõua praktiliselt mingeid kulusi kuna inimesed on need normid eneste omaks võtnud ja järgivad neid vabatahtlikult. Väline kehtestamine eeldab aga järelvalve, sanktsioonide rakendamise jms süsteemide väljaehitamist ning nende tööshoidmist.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Loetlege 5 – 10 isiksuse omadust, võimet või oskust, mille väljaarendatust te peate täiskasvanuks saava lapse puhul oluliseks.
2. Loetlege tegureid, tingimusi või probleeme, mis võivad teie poolt formuleeritud eesmärkide-tulemuste saavutamist takistada või segada.

1.2. Ideaalsest lapsest ideaalseks täiskasvanuks

Idealiseerimine on filosoofilises tähenduses teoreetilise tunnetamise meetod, mille abil tegelikkuse lihtsustamiseks ja olemusliku tabamiseks luuakse absoluutsete omadustega objekte. Füüsikat ja keemiat õppinutel peaks sellega seondult meenuma näiteks punktmassi ja ideaalse gaasi mõisted – teoreetilised konstruktsioonid, mida reaalsuses pole olemas, aga mis aitavad meil materiaalsel maailmal ja selle toimimist paremini mõista.

Erineval viisil ja erinevas vormis ideaalsete kujundite väljamõtlemisega on inimesed ja inimkond vähemal või rohkemal määral tegelnud tõenäoliselt kogu oma teadliku eksistentsi kestel. Inimeste eneste ja sotsiaalsete kooslustega seondult võiks vastavasisulisel tegevusel seejuures eristada kaht aspekti või tähendust:

- Idealiseerimine kui millegi minevikus toimunu, hetkel olemasoleva või tulevikus ees ootava ilustamine, ilusamaks mõtlemine;
- Ideaali kui eesmärgi otsimine või kujundamine, selle sisemine omaksvõtt ja oma edasiste tegevuste aluseks võtmine.

Ühiskonna idealiseerimise osas võiks näidetena võtta endised ja mõned praegused sotsialistlikud või totalitaarsed riigid ja neis toimunu või toimuva. Isiksuse tasandil meenub siinkirjutajale ennekõike stseen filmist „Siin me oleme“, kus pereisa hüüab: „Liina läheb mehele! Ütle seda naise südant – kuu mõtleb ka teisele selga.“ Kui aga veidi ka isenesesse või oma lähiümbrusse süveneda, leiame sellest analoogseid seiku ja tegevusi üsna kindlasti arvestataval hulgal.

Ühiskonna tasandil ideaali kui eesmärgi näitena meenub filosoofiat õppinutel esmalt tõenäoliselt unistuste maa – Utopia – käsitus. Käsitus ühiskonnast, kus kõigil inimestel oli hea elada ja kõik olid õnnelikud ning mille tuletise – utopismiga – senini mõnesid meie seast märgistatakse. Isiksuse tasandil aga mäletab tõenäoliselt märkimisväärne osa tänastest keskealistest ja vanematest oma lapsepõlvest ja nooruseast veel paljusid neile sisendatud ideaalse inimese kujundeid, alates üldmõistetena kasvõi näiteks noorest leninlasest ja lõpetades noore kommunismiehitajaga ning isikuliselt konkretiseerituna Timuri ja tema meeskonna, Aleksander Matrossovi, Aleksei Stahhanovi, Pasha Angelina ja paljude teistega.

Jättes siinkohal tollaegse ideoloogia ja konkreetsete kujundid kõrvale, võiks küll oluliseks pidada seda, et kõnealusel teemal üldse räägiti, kusjuures

üsna palju ja laialdaselt. Pealegi, kui palju sellest kellelegi külge jäi on omaette küsimus, sest eeskujusid jõuga peale suruda pole võimalik. Positiivne on selle juures ennekõike see, et vastavasisuline diskussioon tähendab ju tegelikult ka üldisemat diskussiooni sellest, mis on halb ja mis on hea, mis on positiivne, mille suunas püüelda ja mis negatiivne, mida püüda vältida.

Laps-ideaalist rääkimine tähendab ka vähemalt mõningat ühiskonna tasandilt tulevikku vaatamist, analüüsimist, kavandamist või prognoosimist, missugune see tuleviku maailm ja ühiskond üldse on või võiks olla, milles meie lapsed hakkavad elama. Teisiti öeldes tähendaks see ka näiteks vastuseid küsimustele: missuguste omaduste, hoiakute, oskuste, väärtuste jne inimesi peaks lastest kujundama, et nad oleksid tulevikus edukad ja rahul sellega, missugusteks neid kujundati ja kuhu suunati. Ei tahaks meist ju vist keegi, et meie lapsed tulevikus ütleksid: „Ema, sünnita mind tagasi.“

Last võib suunata näiteks leplikkusele ja tagasihoidlikkusele, aga kui tuleviku maailmas on olulisemad pigem agressiivsus ja pealetükkivus, on vanemad ja laste ning peredega tööd tegevad inimesed teinud lapsele karuteene, mida ei ole võimalik ka enam kuidagi parandada. Konkreetselt Eesti ühiskonna kui terviku kontekstis pole sugugi vähetähtis seegi, kas nad ikka suudavad ja on üldse huvitatud vananenud ühiskonna ülalpidamisest, mida nad eelduslikult peaksid põhiosas tegema, või on nende paleuseks siit maalt võimalikult kiire lahkumine.

Analüüsidest taasiseseisvunud Eesti arenguid, ei saa küll veendunult väita, et meil kõnealusele teemale eriti palju tähelepanu oleks osutatud. Me räägime küll laste olulisusest, et lapsed on meie tulevik ja et lastesse investeerimine on investering tulevikku ja muud ilusasti kõlavat. Aga see on ka põhijoontes kõik. Mingit laiapõhjalisemat ja kestvamat Eestis toimunud vastavasisulist diskussiooni ei oska siinkohal küll esile tuua.

Sellest tulenevalt pole ühiskonna tasandil ka kokku lepitud ega määratletud eesmärgid, mille suunas erinevates valdkondades ja institutsioonides lapse arengut mõjutavad ja kujundavad praktikud peaksid tegutsema. Tuginedes eelmisele peatükile – me pole piisavalt tööd teinud laste arendamise valdkonnas väärtustes, ideaalides ja eesmärkides kokkuleppimisega. See tähendab, me pole kokku leppinud, mis suunas me peaksime ühiselt töötama ja mida me oma lastele ja lastest üldse tahame saada. Sisuliselt tähendab see paraku, et lapsele eesmärkide seadmine, laste ideaalide ja väärtuste kujundamine on jäetud vaba turu, ennekõike meelelahutuse, tänava jms meelevaldadele.

Väiksemates gruppides on kõnealuse teemaga kindlasti tegeldud ja siinkohal võiks näitena tuua mõni aasta tagasi teostatud projekti „Laste hoolekande optimaalse korraldusmudeli kujundamine“. Selle projekti käigus viidi kahes maakonnas erinevates valdkondades laste heaolu mõjutavate praktikute osalusel läbi arendusseminarid, mille käigus püüti määratleda ka maakonnas täiskasvanuks saava lapse soovitatavad isikuomadused. Tulemused olid mõlemal juhul sarnased ja väljendusid järgmistes omadustes:

- Tugev enesehinnangu vundament, sh enese väärtustamine, millega kaasnevad:
  - Otsustusvõimelisus
  - Vastutustundlikkus
  - Kohusetundlikkus
  - Loov mõtlemine
- Piisavalt sotsiaalsed kompetentsust, sh:
  - Sotsiaalselt aktsepteeritav käitumine
  - Hea suhtlemisoskus
  - Oskus raha sihipäraselt kasutada ja rahuldada oma olmevajadusi
  - Abivalmidus ja oskus abi küsida
- Igakülgne ettevalmistus iseseisvaks eluks, sh:
  - Võimetekohane haridus
  - Õpihimu
  - Tahe ja oskus tööd teha
- Sotsiaalselt väärtustatud isiksuse omadused, sh:
  - Ausus ja otsekoheusus
  - Tolerantsus ja sallivus

Samas toodi arendusseminaridel välja mitmed formuleeritud eesmärkidega seonduvad probleemid nagu näiteks:

- Positiivse eesmärgi saavutamise vastu töötab reaalne majandus- (ja tegevuste finantseerimise) süsteem;
- Laste ja peretööd tegevate asutuste olemasolev inim- ja materiaalne ressurss ei võimalda soovitud ja väärtustatud tulemusi (eesmärke) saavutada;
- Mõni soovitud ja väärtustatud eesmärk võib tulevikus lapsele tegelikult kahjulikuks osutuda;
- Lisaks riiklike strateegiliste eesmärkide nappusele ei ole selgelt formuleeritud ka ühiskondlikke ootusi Eestis laste ja peretööd tegevate valdkondade töö tulemuste osas.

Ideaalsed last ei ole reaalsuses olemas. Aga olemas võiksid küll olla mõned ühiskonnas läbi arutatud ja kokku lepitud ideaalse lapse kujundid, kes võiksid olla laste ja peretöö praktikute ühistegevuses orientiiriks ning mille saavutamise poole lapse arengut mõjutavad ja kujundavad institutsioonid ning praktikud peaksid püüdlema või võiksid püüelda.

Need, kes eelmises peatükis formuleeritud mõtlemisülesanded ära tegid, said tulemusena ka ühe ideaalse lapse kujundi. On üsna tõenäoline, et see on vähemalt mõnevõrra erinev eespooltoodud laps-eesmärgi kirjeldusest. Soovitatavalt see võikski või isegi peakski nii olema, sest see kinnitaks ja toetaks inimliku mitmekesisuse väärtuslikkust. Rääkimata sellest, et inimesed, nende eeldused, huvid, võimed jms on niikuinii erinevad ja üks asi paratamatult kõigile ei saa sobida ega meeldida.

Oluline on ennekõike ikka see, et vastavasisuline diskussioon ühiskonnas üldse toimuks, sest lisaks muule aitab see kaasa ka laste heaolu erinevates valdkondades mõjutavate praktikute arusaamade ühtlustamisele. Seepärast võiks pidada üsna elementaarseks seda, et laste ja peretööd erinevates valdkondades tegevad praktikud vähemalt üks kord aastas nende teemade üle üheskoos, mis iganes vormis või meetodil, mõtteid vahetaksid.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Analüüsige, kas eelmises osas teie poolt esile toodud omadused, võimed või oskused on nende omanikule tulevikus kasulikud või võivad mõned olla ka kahjulikud.
2. Loetlege isiksuse omadusi, mida teie arvates täiskasvanuks saaval lapsel kindlasti olla ei tohiks.

1.3. Laste ja peretöö tegevusvaldkonnad

Täna sündiv inimene saab täisealiseks, st kõigi garanteeritud ja vääramatute õiguste ning kohustustega isikuks mingis kindlas, ühiskonnasiseselt kokku lepitud vanuses. Sellele eelnevad mitmed vanusastmed, mil tulenevalt kas rahvusvahelisest õigusest või siseriiklikest seadustest lapse otsustuspädevust ja vastutust iseenda elu ja selle korralduse üle järk-järgult suurendatakse.

Eesti Vabariigis on neid vanuseastmeid mitu, alates näiteks 10-st või kui lapse arengutase seda võimaldab ka varasemast eluaastast, mil lapse perekonnaasjadesse sekkumisel peab küsima lapse arvamust ja lõpetades 21. eluaastaga, mil isik saab õiguse siseneda kasiinosse. Sinna vahele jäävad mitmed vanuseastmed, mis seotud koolikohustusega, vastutusega õigusvastase tegevuse eest, õigusega tööle jne.

Võimalik, et neid vanusastmeid on just nii palju kui vaja, võimalik et neid on veidi vähe või palju. Siinkohal käsitletakse täisealiseks saamisena 18-dat eluaastat, st ajahetke, mil inimese sünnist on möödunud 18 aastat. 18 seepärast, et selleks vanuseks on Eesti inimesel peale kasiinosse sisenemise õiguse olemas kõik teised, sh õigus sõdimiseks ja sõjategevuse käigus teiste inimeste tapmiseks.

18 aastat tähendab sõltuvalt sünniaastast ja selle suhtest liigaastatega umbes 6574 ööpäeva. Tundidesse arvestatuna on see 157 776. Sellest 6574 ööpäevast või 157 776-st tunnist umbes ühe kolmandiku inimene lihtsalt magab maha, mistõttu aktiivseks tegutsemiseks, ühiskonnaelus osalemiseks ja areneva inimese mõjutamiseks ning kujundamiseks jääb umbes 4405 ööpäeva või 105 700 tundi. Kuigi ka inimesel enesel on selle aja kasutamisel teatud piirides otsustusõigust, jagavad allesjääva 105 700 tundi omavahel põhiosas ära kolm suurt tegijat:

- Vanemad, perekond, suguvõsa;
- Inimest iseseisvaks eluks ette valmistama seatud sotsiaalsed institutsioonid;
- „Tänav“, sh sõbrad, hobid, meelelahutus jms.

Nendest kolmest suurest tegijast krahmab enesele kvantitatiivses tähenduses (tundides) kõige suurema osa tõenäoliselt teine – inimest iseseisvaks eluks ette valmistama seatud institutsioonid, millest olulisemad on hariduse valdkond, noorsootöö valdkond, tervishoiu valdkond ja sotsiaaltöö valdkond. Mõningane koostöö on neil seejuures ka kolmanda – tänavaga, sest üsna kindlasti on igal inimesel näiteks koolis mõni sõber ja ju on seal ka veidi meelelahutust või hobitegevust.

Loetletud valdkondadest omakorda võtab koostöös noorsootöö valdkonnaga kõige suurema tüki hariduse valdkond. Oluliselt väiksem osakaal on tervishoiul ja sotsiaaltööl ning nende maht sõltub suuresti konkreetsest inimesest. Samas, kui meelde tuletada geneetilise päritolu ja varase lapsepõlve osatähtsust isiksuse kujunemisel, võib öelda, et tulevane täiskasvanuks saaja on loetletud valdkondade haardesse sattumise ajaks põhijoontes siiski juba valmis, mistõttu valdkondade reaalne sekkumisruum on piiratud.

Erinevate valdkondade tegevuse eesmäärke, nendes tegutsevate institutsioonide ja isikute ülesandeid ja kohustusi ning neis tegutsemise korraldust määratlevad ja reguleerivad mitmesugused rahvusvahelised aktid (ennekõike ÜRO ja Euroopa Nõukogu dokumendid), Eesti Vabariigi põhiseadus, seadused ja vabariigi valitsuse või vastutavate ministrite määruste vormis kehtestatud reeglid. Kõik need kokkuvõetuna moodustavad laste ja peretööd reguleeriva normatiivide süsteemi.

Laste ja peretööd vähemal või rohkemal määral reguleerivate või seda mõjutavate seadusandlike aktide loendit siinkohal tooma ei hakka ja seda vähemalt kolmel põhjusel.

- Esiteks, erineva tasandi seadusandlike aktide koondnimekiri nõuaks ainuüksi pealkirjade ülesloetlemiseks tublisti üle lehekülje ja tõenäoliselt jääks ka siis mõni laste ja peretööd reguleerivatest või mõjutavatest dokumentidest märkimata.
- Teiseks, laste ja peretöö praktikutega lävimisel on ilmnunud, et praktikutele lähevad korda ennekõike madalama tasandi rakenduslikud aktid, st Vabariigi Valitsuse ja ministrite määrused. Niiöelda suured rahvusvahelised dokumendid ja ka seadused jäävad nende jaoks kaugeks.
- Kolmandaks, ühegi regulatsiooni või seadusega ei ole võimalik sätestada või reguleerida mistahes valdkonda 100%-lise täpsusastmega. Inimesed ja ühiskond on nii mitmekesised ja muutuvad, et ikka võib esile tõusta mingi probleem, mida pole reguleeritud.

Seepärast ei maksa ka seadusandlusest ega erinevatest korraldus- või tegevusjuhistest oodata ega taotleda absoluutset perfektsust. Jämedalt võiks öelda, et on hea, kui mingi regulatsioon reguleerib ka näiteks 90% juhtudest, ülejäänud tuleb lahendada praktikute professionaalsetele oskustele tuginedes, tulenevalt konkreetsest juhtumist, sündmusest vms.

Lihtsa analoogia võiks siinkohal tuua kosmonautikast ja allveelaevandusest, kus seadmete ja aparatuuri töökindlusele osutatakse valdkonna spetsiifikast tulenevalt väga suurt tähelepanu, aga kus aeg-ajalt ikka ja paratamatult tehnilisi rikkeid ning nendest tingitud õnnetusi juhtub. Analüüs ja igapäevane praktika on osutanud, et nende aparatuuride töökindlust on küll võimalik tõsta, aga see läheks väga kalliks maksma. Pealegi, absoluutselt kõiki olukordi pole niikuinii võimalik ette näha ega prognoosida. Seepärast on osutatud probleemi lahendamisel peetud ratsionaalsemaks „kuldsete kätega“ mehe kaasavõtmist. See on inimene, kes oma kooolituse poolest peab oskama lahendada absoluutse

enamuse tehnilistest probleemidest ja aparatuuri vajadusel ka parandada. Näiteks nõukogudeaegses kosmonautikas oli selleks ametimeheks pardainsener ja allveelaevanduses kipper.

Nõukogude ajast tänapäeva tulles meenub laulva revolutsiooni ajast ilmselt senini kuulus küsimus: „Kui võim on rahva käes, siis kelle käes ta on?“ Praeguseks on asi selgem – vastavalt Vabariigi Valitsuse seadusele on võim Vabariigi Valitsuse käes. Nimetatud seadusest tulenevalt teostab Vabariigi Valitsus täidesaatvat riigivõimu Eesti Vabariigi põhiseaduse ja seaduste alusel vahetult või valitsusasutuste kaudu.

Vastavalt seadusele koosneb Vabariigi Valitsus füüsilistest isikutest ja selle liikmeteks on: peaminister; haridus- ja teadusminister; justiitsminister; kaitseminister; keskkonnaminister; kultuuriminister; majandus- ja kommunikatsiooniminister; põllumajandusminister; rahandusminister; regionaalminister; siseminister; sotsiaalminister; välisminister ning ministrid, kelle on peaministri ettepanekul ametisse nimetanud Vabariigi president, aga kes ei juhi ministeeriumi. Enamuses taasiseseisvumise järgsetes valitsustes on selles staatuses kõige populaarsemaks olnud rahvastikumister.

Võimu teostamine on jagatud 11 ministeeriumi vahel:

- Haridus- ja Teadusministeerium;
- Justiitsministeerium;
- Kaitseministeerium;
- Keskkonnaministeerium;
- Kultuuriministeerium;
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium;
- Põllumajandusministeerium;
- Rahandusministeerium;
- Siseministeerium;
- Sotsiaalministeerium;
- Välisministeerium.

Laste ja peretöö kontekstis on neist keskseimad Haridus- ja Teadusministeerium ning Sotsiaalministeerium, millele mõningase vahega järgneb Siseministeerium, mille valitsemisalas on laste ja peretöös sugugi mitte teise- ega kolmandajärgulised maavalitsused ning korrakaitse. Vabariigi Valitsuse seadusega on nende valitsemisalad määratletud järgmiselt:

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisalas on haridus-, teadus-, noorte- ja keelepoliitika kavandamine ning sellega seonduvalt alus-, põhi-, üldkesk-, kutsekesk-, kõrg-, huviala- ning täiskasvanuhariduse, teadus- ja arendustegevuse, noorsootöö ja erinoorsootöö valdkondade korraldamine ning vastavate õigusaktide eelnõude koostamine.

Sotsiaalministeeriumi valitsemisalas on riigi sotsiaalprobleemide lahendamiskavade koostamine ja elluviimine, rahva tervise kaitse ja arstiabi, tööhõive, tööturu ja töökeskkonna, sotsiaalse turvalisuse, sotsiaalkindlustuse

ja -hoolekande korraldamine, naiste ja meeste võrdõiguslikkuse edendamine ja sellealase tegevuse koordineerimine ning vastavate õigusaktide eelnõude koostamine.

Siseministeeriumi valitsemisalas on riigi sisejulgeoleku tagamine ja avaliku korra kaitsmine, riigipiiri valvamine ja kaitsmine ning piirirežiimi tagamine, kriisireguleerimise, riigi tegevusvaru ning tuletõrje- ja päästeala tööde, kodakondsuse ja migratsiooni ning kirikute ja kogudustega seotud asjade korraldamine, kohaliku omavalitsuse arendamine, regionaalhalduse ning regionaalarengu kavandamine ja koordineerimine, ruumilise planeerimise alase tegevuse üleriigiline korraldamine ja järelevalve, andmekaitse- ja perekonnaseisualased küsimused ning vastavate õigusaktide eelnõude koostamine.

Siseministeeriumi valitsemisalas on maavalitsused, mille kaudu ministeerium koordineerib ja korraldab maavalitsuste maakorraldus-, maareformi-, sotsiaalhoolekande-, tervishoiu-, haridus-, kultuuri-, noorsootöö- ja spordi- ning maamajandusalaste ülesannete täitmist maavalitsuste pädevuse piires koostöös asjaomaste ministeeriumidega;

Madalama tasandi aktidega on valitsemisalad täpsustud Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatavates ministeeriumite põhimäärustes.

Haridus- ja Teadusministeeriumi tegevuse eesmärk on tagada:

- 1) haridus-, teadus-, noorte- ja keelepoliitika sihipärane ja tõhus areng;
- 2) teadus- ja arendustegevuse kõrge tase ning konkurentsivõime;
- 3) täiskasvanuhariduse ja kutsekvalifikatsioonisüsteemi sihipärane ja tõhus areng;
- 4) õppekavade ja muude haridusstandardite arendamine ning kõrgetasemelisus;
- 5) pedagoogide ja noorsootöötajate tööalase ettevalmistuse kõrge tase;
- 6) riiklike toetuste ning riikliku koolitustellimuse optimaalne maht ja struktuur;
- 7) haridus-, teadus-, noorte- ning keelepoliitika rakendamist ja arengut tagavate õigusaktide süsteemi loomine ja arendamine;
- 8) haridus-, teadus-, noorte- ja keelepoliitika korraldamiseks eraldatava raha ja vara õiguspärane ning tõhus kasutamine;
- 9) avalikkuse teadlikkus haridus-, teadus-, noorte- ja keelepoliitika alal toimuvast;
- 10) rahvusvahelise koostöö korraldamine ministeeriumi valitsemisalas.

Sotsiaalministeeriumi tegevuse eesmärk on tagada:

- 1) töötamist stimuleeriv ja iseseisvat toimetulekut toetav tasakaalustatud sotsiaalteenuste ja toetuste süsteem;
- 2) stabiilne ja usaldusväärne sotsiaalseid riske hõlmav ning adekvaatset sissetulekut tagav sotsiaalkindlustussüsteem;
- 3) inimeste pikaajaline töövõime ja tööhõive;
- 4) väärtustatud tervisekultuur ning tervist toetav elukeskkond;
- 5) tervishoiuteenuste ja ravimite tasakaalustatud kättesaadavus;
- 6) põlvkondadevahelist hoolimist säilitav, töö- ja pereelu tasakaalustav keskkond ning salliv ja mõistev ühiskond.

Ministriumisisene tööjaotus ja -korraldus väljendub kõige ilmekamalt nende struktuuris ja osakondade ülesannetes. Laste ja peretöö kontekstis võiks Haridus- ja Teadusministeeriumist sellega seonduvalt välja tuua järgmised osakonnad:

- Kutse- ja täiskasvanuhariduse osakond, mille põhiülesanne on ministriülemise kutsevalifikatsiooni ja hariduspoliitika alase töö korraldamine esmase kutseõppe ja täiskasvanuhariduse valdkondades ning ministri, kantsleri, asekanclerite, nõunike ja osakondade nõustamine nimetatud valdkonnas.
- Noorteosakond, mille põhiülesanne on ministriülemise noortepoliitika alase töö korraldamine ning ministri, kantsleri, asekanclerite, nõunike ja osakondade nõustamine nimetatud valdkonnas.
- Üldharidusosakond, mille põhiülesanne on ministriülemise hariduspoliitika alase töö koordineerimine alus-, põhi- ja üldkeskhariduse valdkonnas ning ministri, kantsleri, asekanclerite, nõunike ja osakondade nõustamine nimetatud valdkonnas.

Ka sotsiaalministeeriumist võiks välja tuua kolm osakonda:

- Hoolekande osakond, mille põhiülesandeks on koordineerida hoolekandepoliitika koostamist ja korraldada selle elluviimist, sealhulgas riiklike hoolekandeteenuste osutamist eesmärgiga tagada ühiskonna sidusus ja vaesuse vähenemine ning elanike vajadustest lähtuva, iseseisvat toimetulekut toetava ja töötamist stimuleeriva, tasakaalustatud hoolekandeteenuste ja -toetuste süsteemi mõjus toimimine. Hoolekande osakonnaga ülesandeks on korraldada ka rahvusvahelist lapsendamist ning puuetega inimeste sporditegevuse edendamist ja toetamist.
- Sotsiaalkindlustuse osakond, mille põhiülesandeks on koordineerida sotsiaalkindlustuspoliitika koostamist ja korraldada selle elluviimist eesmärgiga tagada adekvaatne sissetulek kõigile ühiskonna liikmetele ning sotsiaalkindlustus- ja -toetuste süsteemi mõjus toimimine.
- Rahvatervise osakond, mille põhiülesandeks on kavandada tervisepoliitikat ja korraldada selle elluviimist eesmärgiga tagada tervist säästev ja tervislik elukeskkond, edendada tervist ning ennetada haigusi ja nendega kaasnevat kahju. Osakonnal on juhtiv roll tervisepoliitika kujundajana keskkonnast tulenevate terviseriskide, sealhulgas joogivee, toidu ja kemikaaliohutuse, nakkushaiguste tõrje, laste- ja koolitervise valdkonnas;

Kui täht-tähelt järge ajada, siis ühte ja peamist laste ja peretöö korraldajat ning selle eest vastutajat seadusandlikest aktidest leida ei õnnestugi. Kõige lähemal sellele võiks olla sotsiaalministeeriumi hoolekande osakond, millel põhimääruse järgi on juhtiv roll sotsiaalpoliitika kujundajana hoolekandeteenuste ja -

toetuste, lastekaitse, pagulaspoliitika, erivajaduste inimeste poliitika, eakatepoliitika ja perepoliitika valdkonnas.

Samas ei maksa unustada, et võim ministeeriumis on ministri käes, kes vastavalt Vabariigi Valitsuse seadusele juhib ministeeriumi ja korraldab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi ning otsustab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvad küsimused, kui nende otsustamine ei ole seaduse või Vabariigi Valitsuse määrusega pandud alluvatele ametiasutustele või ametnikele.

Nagu eespool osutatud, on laste ja peretöö puhul Eestis tegemist kaheksaüheksa jaotatud vastutusega:

- Vastutus on jaotatud ühiskonna eri tasandite vahel (riik, kohalik omavalitsus, inimesed ja pered ise);
- Vastutus on jaotatud erinevate valdkondade vahel (haridus, korrakaitse, tervishoid, sotsiaaltöö, hoolekanne).

Siinkohal sügavamasse analüüsi laskumata, võiks siiski osutada, et arvestades tänase Eesti halduskorraldust on eriti probleemne vastutuse jaotus ühiskonna eri tasandite vahel. Omavalitsuste suurused ja suutlikkused on sedavõrd erinevad, et omavalitsustele laste ja peretöö ülesannete ning selle eest vastutuse asetamisega ei ole ühesuguse kvaliteediga laste ja peretöö tagamine igas Eestimaa piirkonnas põhimõtteliselt reaalne.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Kas ja kui, siis kes Eesti ministritest võiks või peaks tagasi astuma, kui ühe kuu jooksul sooritaks Eesti erinevates piirkondades 3 last enesetapu?
2. Kas laste ja peretöö parendamiseks oleks vajalik ministeeriumide vastutusalade mõningane ümberkorraldamine? Kui ja, siis missugune?

1.4. Laste ja peretöö valdkondade ressursid

1.4.1 Inimressurss

Laste ja peredega vähem või rohkem tööd tegeva ja/või seda mõjutava inimressursi täpne määratlemine on teoreetiliselt küll võimalik, aga selle teostamine praktiliselt võimatu ehk see läheks lihtsalt öeldes väga-väga palju maksma. Põhjusi on seejuures mitmeid, alustades seadusandliku tasandi regulatsioonidest (näiteks 7-18 aastased lapsed kuuluvad samaaegselt nii kohaliku omavalitsuse üldise hoolekande, lastekaitsetöö kui noorsootöö vastutusvaldkondadesse) ja lõpetades puhtsubjektiivsetega (kuna töötajate tööülesanded määratletakse näiteks kas konkreetse asutuse juhi või omavalitsuse tasandil, võivad sama ametinimetust kandvad inimesed teha oluliselt erinevat tööd nagu ka erineva ametinimetusega inimesed võivad teha sisuliselt sama tööd).

Täpse ülevaate saamise kaalukateks segajateks on ka omavalitsuste suurused, omavalitsuse sisemine töökorraldus ja -jaotus, omavalitsustes domineerivad väärtused, elanikkonna ealine struktuur, asutuste paiknemine jms. Seepärast ei ole eriti realistlik taotleda laste ja peretöö ressurside määratlemisel alati ja igal juhul perfektseid tulemusi ning mõistlikum oleks piirduda orienteeruvate arvudega.

Toodud seisukohtadeni jõuti 2001.aastal projekti „Laste hoolekande optimaalse korraldusmudeli kujundamine“ raames kolmes maakonnas (Viljandi, Lääne ja Ida-Viru) laste ja peretööga vähemal või rohkemal määral seotud ning laste ja perede heaolu mõjutava inimressursi määratlemisel ja erinevate praktikute igapäevatöö pildistamisel. Uuringus kasutati praktikute loendamisel ja nende töö kirjeldamisel alltoodud jaotusformaati, mis praeguseks on tõenäoliselt mõnevõrra vananenud, aga konkreetsete asjassepuutuvate isikute koguhulgast peaks mõningase ettekujutuse andma küll:

- isikud, kellele laste hoolekanne on peamine ja ainus palgaline töö – lastekaitsetöötaja, alaealiste komisjoni sekretär, lastekaitse spetsialist jms,
- isikud, kellele laste hoolekanne on palgalise sotsiaaltöö üks lõikudest – osakonna juhataja või asetäitja, sotsiaalnõunik, sotsiaaltöö spetsialist jms,

- isikud, kes oma põhitöö käigus puutuvad kokku või lahendavad ka laste hoolekande probleeme – maavanem, vallavanem, linnapea, valla- või linnasekretär, haridusametnik, noorsootöötaja, tervishoiuametnik, jms,
- isikud, kellel tulenevalt oma positsioonist on võimalus või kohustus laste hoolekannet mõjutada, sh
  - komisjonides – alaealiste komisjon, sotsiaalkomisjon, nõustamiskomisjon, narkonõukogu jms
  - haridussüsteemis – huvijuht, psühholoog, sotsiaaltöötaja, logopeed, kooli direktor jms
  - tervishoiusüsteemis – kooliõde, perearst, perearsti õde
  - korrakaitse-süsteemis – noorsoopolitseinik, kriminaalhooldaja, konstaabel.

Kuna toona kogutud andmed on tänaseks mõnevõrra vananenud, on järgnevas värskema näitena käsitletud Järva Maakonda ja seejuures tuginetud Järvamaa aastaraamatu 2005, Järva Maavalitsuse kodulehekülje, Järva Maavalitsuse töötajate ja Järvamaa omavalitsuste kodulehekülgedel saada olevale informatsioonile.

Rahvastikuregistri andmetel oli elanike arv 1.jaanuari 2006.a seisuga Järva Maakonnas 37 137 inimest. Vanusegrupiti jaotus elanikkond järgmiselt: pensioniealised 21%, tööealised 62% ja kuni 16-aastased 17% (6 353 last). Lisades kuni 16-aastastele lastele ka 16 ja 17 aastased, saame kuni 18-aastaste osakaaluks elanikkonnast 21% (umbes 7 750 last ja noort).

Umbes on siinkohal märgitud seepärast, et kategooriliselt üheselt tõlgendatavaid ja absoluutselt täpseid numbreid ei õnnestunud internetist leida. Pealegi, arvestades ainuüksi mobiilsust võivad need numbrid praktiliselt iga päev muutuda. Seega võiks lähtuda kuni 18-aastaste laste ja noorte orienteeruvast arvust 7 750.

Järva Maakonnas on 12 omavalitsust, millest suuremad on Türi vald (sh endine Türi linn – 11 561 elanikku) ja Paide linn (9517 elanikku). Ülejäänud omavalitsused võib elanike arvu järgi grupeerida järgmiselt:

- ligi 2 500 elanikuga on kaks valda (Ambla ja Koeru),
- ligi 2 000 elanikuga on samuti kaks valda (Järva-Jaani ja Paide),
- umbes 1 500 elanikku on kolmes vallas (Albu, Roosna-Alliku ja Väätsa),
- veidi üle 1 000 elanikku on kahes vallas (Imavere ja Koigi).
- alla 1 000 elanikku on ühes vallas (Kareda).

Enamuses Järva Maakonna omavalitsustes on kuni 18-aastaste laste ja noorte arv alla 500. 500 piiril on Koeru vald ja kahes suuremas omavalitsuses on see arv suurusjärgus 2 000 kuni 18-aastast last ja noort. Nende numbrite foonil on ilmselt mõistetav, miks Järvamaal on ainult kolmes omavalitsuses (Paide linn ja

Türi ning Koeru vallad) lastekaitsetöötajad (maakonnas kokku 3). Samuti see, et näiteks 803 elanikuga, sealhulgas 118 kuni 16-aastase lapsega Kareda vallas pole eraldi lastekaitsetöötaja palkamine vist küll üldse mõeldavgi.

Omavalitsuste tasandil tehtava laste ja peretöö seisukohalt on pilt Järvamaal mitmekesine, aga võib olla päris kindel, et olukord on umbes samasugune ka mujal Eestis. Illustreeriva näitena võiks tuua valiku laste ja peretööga eeldatavasti lähedamalt seonduvate (kindluse jaoks oleks vaja teha näiteks osutatud isikute tööpäevade pildistused) Järva Maakonna omavalitsuste ametnike ametikohtadest ja -nimetustest:

- Abivallavanem (sotsiaalküsimustes)
- Haridus-, kultuuri- ja sotsiaalosakonna juhataja
- Sotsiaalosakonna juhataja
- Sotsiaal- ja haridusnõunik
- Sotsiaalnõunik
- Noorsootöö ja lastekaitse spetsialist
- Noorsoo- ja sporditöö spetsialist
- Noorsootöötaja
- Sotsiaaltöötaja
- Lastekaitse spetsialist
- Tervishoiuspetsialist

Ainsad ametnikud, kes on kindlasti ja ühetaoliste ametinimetuste all igas omavalitsuses olemas on volikogu esimees, vallavanem või linnapea ja valla- või linnasekretär.

Erinevate nimetustega noorsootöötajaid on üheksas omavalitsuses kokku 10. Lastekaitsetöötaja on konkreetselt Paide linnas ja Türi ning Koeru valdades, kusjuures Paides ja Türil on lisaks veel noorsootöötaja, aga Koeru vallas ei ole. Kahes omavalitsuses pole ei üht ega teist. Kas selle põhjal saab midagi kindlat või kaalukat järeldada või väita näiteks omavalitsustes tehtava laste ja peretöö kohta?

Ega vist ikka saa, sest tööjaotus ja töökorraldus võivad omavalitsuseti ja sõltuvalt konkreetsetest isikutest olla oluliselt erinevad. Nagu ametinimetustest nähtub, teevad mõnes omavalitsuses noorsootöötajad ka lastekaitsetööd või vastupidi. Lisaks võiks märkida, et mõlemad valdkonnad on eriti huvitavas kombinatsioonis juhtudel, kui noorsootöö vanusegruppi (kuni 26 eluaastani) kuuluvad noored omavad juba ise lapsi.

Laste ja peretööd võivad aga teha ka vallavanem või abivallavanem isiklikult või vallasekretär või nii üht kui teist võib teha hoopis näiteks haridusnõunik või keegi kohaliku kooli töötajatest (näiteks kooli direktor, sotsiaalpedagoog või psühholoog). Nagu pole võimatu ka see, et muu seas teeb mõlemat sotsiaalnõunik või et seda tööd tehakse üldse suhteliselt vähe.

Järva Maavalitsuse sotsiaal- ja tervishoiuosakonnas töötab 5 ametnikku, kellest üks on lastekaitse spetsialist ning haridus- ja kultuuriosakonnas 7 ametnikku, kellest üks on kultuuri ja noorsootöö spetsialist. Maakonna tasandilt võib neile lisada kaks SA Kesk-Eesti Noortekeskuses töötavat psühholoogi.

Nagu eespool osutatud, veedavad lapsed ja noored põhiosa oma ajast haridussektoris ja seal on olukord mõnevõrra selgem. Nendest 7 750-st kuni 18-aastasest lapsest ja noorest käib Järva Maakonnas koolieelses lasteasutuses 1 321, üldhariduskoolides 5 367, kutseõppeasutustes 1 371.

Kokku oli Järva Maakonnas 2005.a. 1.septembri seisuga 23 lasteaeda, 2 lasteaed-alkkooli, 1 toimetulekukool, 14 põhikooli, 9 keskkooli ja gümnaasiumi (sealhulgas täiskasvanute keskkool), 2 kutseõppeasutust, 4 huvikooli, 2 kõrgkooli ja täiskasvanute keskkooli juures töötav rahvaülikool, seega kokku 58 haridusasutust. Kuna igal asutusel peab eelduslikult olema ka juht, saame juhatajaid või direktoreid maakonna peale kokku umbes sama palju kui on asutusi, st 58 inimest.

Üldhariduskoolides oli kokku 302 klassikomplekti, millest igaühel peaks olema ka klassijuhataja, õpetajaid kokku on 577. Lisaks õpetajatele töötab erinevates Järvamaa haridusasutustes 5 kooli sotsiaalpedagoogi, 9 kooli psühholoogi ja 6 eripedagoogi.

Tervishoiusektorist võib laste ja peretöö ressursina arvestada perearste ja pereõdesid ning koolide õdesid. Perearstipraksiseid ja perearste on Järva Maakonnas 25, õendusala töötajaid 142. Kui paljud õendusala töötajad on hõivatud kooliõdedena, ei õnnestunud välja selgitada.

Kui kõik eespooltoodud erinevates valdkondades laste ja peretööd tegevad või seda mõjutavad praktikud kokku lugeda, siis saame umbes sama tulemuse nagu eespoolosutatud Viljandi, Lääne ja Ida-Viru maakondi käsitletud uuringus, mis näitas, et inimeste vähesuse üle tegelikult eriti kurta ei saa. On lihtne arvutada et teatud mõttes maagilise 1 000 lapse kohta on Järva Maakonnas umbes 7 lasteaia juhatajat või kooli direktorit; umbes 70 õpetajat; 1,2 kooli psühholoogi; 0,7 kooli sotsiaalpedagoogi; 1,4 lastekaitse ja noorsootöötajat; 3 perearsti jne.

Pigem võiks probleeme näha liigeses spetsialiseerumises ja/või killustatuses ning praktikute ebaühtlasel paiknemisel maakonnas. Võiks ju huvitada, miks näiteks 9-s koolis õppivatel lastel on suhteliselt soodne võimalus saada abi kooli psühholoogilt ja kust ning kuidas saavad vastavasisulist abi ülejäänud koolide õpilased?

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Missugusel tegevusvaldkonnal on teie hinnangul kõige enam võimalusi teie poolt eespool kirjeldatud laps-eesmärgi kujundamisel?
2. Mida peaks tegema, et esmatasandi kvalifitseeritud ning ühetaoline laste ja peretöö oleks võrdselt kättesaadav kõigile Järva Maakonna lastele?

1.4.2 Rahaline ressurss

Kümmekond aastat tagasi oli poliitilistes diskussioonides eriti kuumaks teemaks riigieelarve läbipaistvus, mis sõltumata võimalolevast koalitsioonist polnud opositsioonis olevate erakondade hinnangul kunagi piisav. Mäletatavasti ei rahuldanud opositsioonis olevaid erakondi ka riigieelarve paljundamine kiledel. Praeguseks on riigieelarve juba aastaid kõigile internetikasutajatest huvilistele rahandusministeeriumi koduleheküljel kättesaadav. Kas ta on sellega muutunud ka tavainimesele arusaadavamaks, on vägagi küsitav. Pigem võib arvata vastupidist – sellest ei teata eriti midagi.

Tegelikult pole selles ka midagi imestamisväärset. Näiteks siinkirjutaja on olnud kahel aastal osaline sotsiaalministeeriumi ja selle haldusala eelarve kujundamise protsessis, aga rahandusministeeriumi koduleheküljel olevast riigieelarvest arusaamine käib selgelt üle jõu. Ta on sedavõrd keeruline, et võiks ka küsida: Mitu inimest Eestis üldse meie riigieelarvest kui tervikust ikka üldse aru saab? Kui aga arvestada, et ainuüksi meie 2006.aasta Riigieelarve seaduse eelnõu seletuskirja maht on 717 lehekülge, oleks võibolla hoopis õigem küsida: Mitu inimest Eestis on selle üksikasjalikult läbi lugenud? Võib vist küll arvata, et see arv ei küüni paljudesse tuhandetesse.

Siinkirjutaja jaoks pole olukord oluliselt ülevaatlikum ja selgem ka kohalike omavalitsuste tasandil, kus jagatakse ja kasutatakse suur osa laste ja peretööle kuluvatest rahalistest ressurssidest. Olukorra näitlikustamiseks on järgnevas toodud mõned kohalike omavalitsuste 2006.aasta eelarvete karakteristikud.

- Umbes 2400 elanikuga Ambla valla eelarve maht on veidi üle 29 miljoni krooni ja valla koduleheküljel on see ära mahtunud 4-le leheküljele.
- Umbes-täpselt samas formaadis on ka Amblaga sama suure Koeru valla eelarve, mille maht on 28 miljonit krooni.
- Elva linnas on elanikke 6296 ja selle 2006.aasta eelarve maht on 92 miljonit krooni.
- Türi vallas on elanikke 11 561 ja eelarve 102 miljonit krooni ning selle seletuskiri mahtus ära 6-le leheküljele.
- Enam kui 50 000 elanikuga Pärnu linna aastaeelarve on ligi 600 miljonit ja see on mahutatud 22-le leheküljele.
- Umbes 100 000 elanikuga Tartu linna eelarve on 1,3 miljardit ja see on koos seletuskirjaga mahutatud 177-le leheküljele.
- 400 000 elaniku piiril kõikuga Tallinna eelarve on umbes 5,5 miljardit ja selle seletuskirja maht on 284 lehekülge.

Täpselt kindlaks määrata, kui palju raha kusagil omavalitsuses laste ja peretööle tegelikult eraldatakse, on väga raske, et mitte öelda – praktiliselt võimatu, sest kogu eraldatav ressurss on peidus erinevate valdkondade ja artiklite all nagu näiteks:

- Erinevate nimedega laste ja peretöö teenused (näiteks perekondade ja laste sotsiaalne kaitse, sotsiaalhoolekande teenused peredele ja lastele, laste ja noorte sotsiaalhoolekande asutused jms);
- Laste ja peretööga tegelevate ametnike palgad kas valla- või linnavalitsemise kulude real;
- Haridussektori kulude seas on näiteks koolide sotsiaalpedagoogide ja psühholoogide vahendid.

Kui võrrelda erineva suurusega omavalitsuste eelarveid omavalitsustes elavate inimeste arvuga, mahuvad need põhiosas vahemikku 10 000 – 14 000 krooni ühe elaniku kohta aastas. Neid numbreid vaadates peab aga arvestama, et igal omavalitsusel on olemasoluks paratamatult vaja teha teatud kindlaid püsikulusid (kasvõi näiteks omavalitsuse ja selle aparaaadi ülalpidamiseks), mistõttu väiksematel omavalitsustel jääb muudeks tegevusteks suhteliselt vähem raha. Mastaabiefekt ilmneb eriti selgelt kasvõi näiteks jõulude ajal, mil Tallinnas on pea igal puul ja põõsal mingi omavalitsuse eelarvest kinni makstav ilutulestik, väiksemates omavalitsustes aga sageli ainult ühel või mõnel.

Lisaks omavalitsuste tasandil eraldatavatele ressurssidele finantseeritakse aga laste ja peretöö erinevaid tegevusi ka näiteks Hasartmängumaksu nõukogu, Haigekassa, riiklike tervishoiuprojektide, mitme eespoolmärgitud ministeeriumi ja paljudest muudest vahenditest.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Kujutage ette, et eelmises alaosas loetletud laste ja peretöö valdkondadele on järgmise aasta eelarvest võimalik eraldada kokku kaks korda rohkem raha. Missugustele valdkondadele te selle raha annaksite?
2. Palun selgitage ja põhjendage võimalikult üksikasjalikult, mis otstarbeks te selle raha eraldaksite?

2. LASTE JA PERETÖÖ PRAKTIKUD

Peatükis antakse ülevaade erinevates valdkondades laste- ja perede heaolu mõjutavatest praktikutest. Selles kirjeldatakse praktikute erialase kompetentsi peamiseid tunnuseid ja tööülesandeid ning analüüsitakse nende võimalikke rolle ja kohta laste ning perede heaolu tagamise koostöövõrgustikus. Erinevates valdkondades tegutsevate võimalike koostööpartnerite, nende kompetentsi, orientatsiooni, kohustuste jms tundmine on oluliseks tingimuseks nendega ühistegevuse organiseerimisel ja üksteise vastastikusel toetamisel.

2.1. Praktikute kompetents, staatus ja seadumus

Laste- ja peretöö ning laste ja perede heaolu tagamine ning edendamine on oma olemuselt intersektoraalse iseloomuga, mis tähendab, et sellega tegelevad samaaegselt paljud, sealhulgas erinevates valdkondades töötavad praktikud. Kuna laste ja perede heaolu tagamine on nende kõigi ühine eesmärk, eeldab selle saavutamise vähemalt teatud tegevuste kooskõlastatust ja/või koordineeritust.

Mistahes tegevusvaldkonnas on ühistegevuse arendamise ja selle edukuse üheks olulisimaks eelduseks kõigi selles osalevate praktikute rollide ja rollikäitumise võimalikult täpne määramine. Seejuures kasutatakse sageli sõna „missioon“, mille kõiki tähendusi ja/või varjundeid ei suuda paraku vist küll keegi üles tähendada. Kui erinevaid tõlgendusi on aga juba nii palju, et üks sõna võib tähendada praktiliselt kõike, devalveerub sõna lõpptulemusena sedavõrd, et ta ei tähenda sisuliselt enam eriti midagi, näiteks nagu sõna „abrakadabra“.

Seepärast juhul, kui meil mõne asja, nähtuse, protsessi vms kirjeldamiseks ühte head, võimalikult täpset ja kõigile asjaosalistele üheselt arusaadavat sõna ei ole, võiks ühe sõna kasutamisele eelistada mitme erineva sõna või mõiste kasutamist. Konkreetsemalt võiks laste ja perede heaolu tagamise valdkonnas tegutsevate praktikute rollide ja rollikäitumise määramisel kasutada sõna „missioon“ asemel kolme mõistet – erialane kompetents, staatus ja seadumus – määratletud ruumi.

Erialane kompetents on praktiku erialasel väljaõppel ja praktilise tegevuse kogemustel põhinev erialaste teadmiste, oskuste ja väärtuste kogum, st see, mida ja kuidas praktik teha oskab.

Staatust on praktikule seaduste, töösuhete, ametikoha, ametijuhendi jms-ga pandud kohustuste kogum, st see, mille eest praktikule makstakse palka ja mida ta selle eest peab tegema.

Seadumus on praktiku erialase kompetentsi ja staatusega määratud vabadusaste, mis määrab praktiku tegevuse suhtes ülimusliku, st selle, millest ta oma töös (tegelikult) juhindub või peab juhinduma.

Võimalik, et laste ja perede heaolu mõjutavate praktikute ühistegevuse kontekstis on asjakohane ka öelda, et laste ja perede heaolu tagamine on kõigi erinevates valdkondades tegutsevate praktikute ühine missioon, mille realiseerimisel igaüks neist tegutseb vastavalt oma erialasele kompetentsile, staatusele ja seadumusele.

Eespooltoodud mõistete süsteemist lähtuvalt on tänases Eestis kõige mitmekesisemad praktilise rakenduse võimalused sotsiaaltöötajatel, sh neil, kes on spetsialiseerunud tööle laste- ja peredega. Kui teiste valdkondade praktikutel on enamasti üks või kaks enamlevinud tööerakendumise võimalust, siis sotsiaaltöö praktikutel on neid vähemalt kolm:

- *Ametnik* – omavalitsuse- või riigiametnik (näiteks omavalitsusjuhi alluvuses töötav lastekaitsetöötaja);
- *Juhitav spetsialist* – mitte-sotsiaaltööasutuse sotsiaaltöötaja (näiteks kooli direktori alluvuses töötav sotsiaaltöötaja);
- *Juhinduv spetsialist* – sotsiaaltööasutuse sotsiaaltöötaja (näiteks ise- või eraldiseisvas organisatsioonis töötav lastele ja peredele spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja).

Kui neis staatustes olevaid ja tegutsevaid sotsiaaltöötajaid omavahel võrrelda, ilmnevad nende seadumustes ja sellest tulenevas võimalikus rollikäitumises erinevused:

- Juhinduva spetsialistina töötava sotsiaaltöötaja jaoks on olemas vajalikud tingimused selleks, et ta saaks oma töös juhinduda ainult sotsiaaltöö erialasest kompetentsist ja väärtustest ning meil on alust temalt ennekõike just seda („puhast“ sotsiaaltööd) ka oodata.
- Ka juhitava spetsialistina töötava sotsiaaltöötaja jaoks on need võimalused olemas, aga ta saab neid kasutada asutuse juhtkonna antud või juhtkonnaga kokkulepitud raames, mistõttu me ei saa olla päris kindlad selles, mida talt oodata, sest tema seadumus võib olla asutusesti erinev.
- Ametnikuna töötava sotsiaaltöötaja jaoks on sotsiaaltöö erialase kompetentsi ning erialaste väärtuste suhtes ülimuslikud avalik võim ja poliitika ning nende teostamine, mistõttu me võime temalt ennekõike just seda (avaliku võimu ja poliitika teostamine) ka oodata.

Teisiti öeldes, klassikalises tähenduses sotsiaaltööd saavad kindlasti teha juhitud spetsialistid. Samasugune võimalus on põhimõtteliselt olemas ka juhitud spetsialistil, aga selle teostamise määr sõltub asutuse juhtkonnast. Ametnikuna töötava sotsiaaltöötaja jaoks on niisugune võimalus väheldane, sest ta peab oma ametikohast tulenevalt vähemal või rohkemal määral teostama avalikku võimu.

Eelnevat ei maksa mingil juhul tõlgendada erinevate rollide ja ühes või teises rollis tegutseva sotsiaaltöötaja arvustamisena, sest tublisid inimesi on kõikidesse rollidesse ja ametitesse vaja. Samuti ei maksa sellest tuletada, et üks või teine staatus on teistest olemuslikult ja automaatselt parem või eelistatum. Eelnev osutab lihtsalt asjaolule, et kuna sotsiaaltöötaja seadumus ja sellega määratud roll ning rollikäitumine sõltuvad tema staatusest, on meil alust oodata üht ja sama tööd tegevate, kuid erinevates staatustes olevatelt sotsiaaltöötajatelt vähemalt mõnevõrra erinevat tegutsemist.

Tänases Eestis joonistub laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötajate staatustes ja seadumustes välja kogu eespoolkirjeldatud mitmekesisus. Nii on Tartus ja Tallinnas seda tööd tegevad praktikud vastavalt linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna või linnaosade sotsiaalosakondade ametnikud ning lisaks eelnevatele on paljudes koolides veel kooli juhtkonna poolt juhitud kooli sotsiaaltöötajad. Haapsalus ja Pärnus tegutsevad laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötajad seevastu enamasti ametnike ja juhitud spetsialistidena. Ning teadaolevalt on ka üsna palju omavalitsusi, kus laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötajaid üldse ei ole.

Missugune laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja staatus võiks olla kõige eelistatum, pole siinkohal esmatähtis. Oluline on ennekõike see, et nad täidavad sama avalikku funktsiooni – laste ja perede heaolu tagamine ning edendamine – oma staatusest tingituna vähemalt mõnevõrra erinevalt. Ehk lapse ja pere poolt vaadates: erinevates piirkondades elavad lapsed ja pered saavad sotsiaaltöötajatelt tõenäoliselt (või üsna kindlasti, nagu keegi soovib) erineva olemuse ja iseloomuga abi ning toetust. Ehk veel teisiti öeldes: erinevas staatuses olevate praktikute tehtav sotsiaaltöö on tõenäoliselt (või üsna kindlasti) kvalitatiivselt erinev.

Igapäevaelu ja igapäevase sotsiaaltöö praktika tasandil pole see enam sugugi nii vähetähtis ega ole ilmselt ka see, mida me sotsiaaltöö ja laste- ning peretöö praktikast tahame ja ootame, sest eelduslikult peaks teatud avaliku funktsiooni täitmine (avaliku teenuse osutamine) olema kogu riigis võimalikult ühetaoline ja ühetaolise kvaliteediga. Seepärast, kui eelnevaga nõustuda, tuleneb sellest ilmselt vajadus piirata laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötajate staatusest mitmekesisust ning seadustada selle funktsiooni täitmiseks ainult üks staatus. Missugune võimalustest valida, on eraldi diskussiooni küsimus, siinkirjutaja eelistuseks on juhitud sotsiaaltöötaja staatus ning sellele vastavad ja seda toetavad süsteemid.

Koos sellega oleks kindlasti vajalik korrastada ka vastavat funktsiooni täitvate praktikute ametinimetuste ja kvalifikatsiooninõuete süsteem. Praegune

mitmekesisus teeb reaalse olukorra raskesti hoomatavaks, sest ainult ametinimetuse alusel ei ole võimalik täpselt aru saada, mida konkreetne praktik (nt kooli sotsiaaltöötaja või kooli sotsiaalpedagoogi ametikohal töötav) tegelikult ikka teab ja oskab või mille poolest, peale ametinimetuse, nad erinevad. Erinevate valdkondade ühistegevuse arendamiseks on vastavasisuline teadmine aga vähemalt sama oluline kui osalejate võimalike rollide ja rollikäitumise teadmine.

Laste- ja peretöole spetsialiseerunud sotsiaaltöötajate ametinimetuste mitmekesisus on eriti häiriv, kui seda kõrvutada teiste valdkondade, näiteks tervishoiu ja korrakaitse praktikute ametinimetuste ning neile sätestatud kvalifikatsiooninõuetega. Nagu järgnevast praktikute ja nende rollide kirjeldusest peaks ilmema, on osutatud valdkondades olukord märksa selgem ja konkreetssem.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Loetlege teie ametikohal töötava inimese erialase kompetentsi peamised tunnusjooned või näitajad.
2. Argumenteerige, missugune staatus oleks teie hinnangul laste- ja peretöole spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja jaoks kõige sobilikum?

2.2. Praktikud

Laste ja perede lähikeskkonnas tegutsevad ja laste ning perede heaolu vähemal või rohkemal määral mõjutavad praktikud võib nende kompetentsi, staatuse ja seadumuse alusel jaotada kolme rühma:

- Universaalsed praktikud (töötavad kõigi teatud piirkonna inimestega, nt konstaabel, perearst);
- Spetsialiseerunud praktikud (spetsialiseerunud valdkonnale, probleemile, asutusele vms, nt kooli õde, lastekaitsetöötaja, lastekodu kasvataja, noorsoopolitseinik);
- Funktsionaalsed praktikud (täidavad teatud kindlaid, toetavaid funktsioone, nt koolibussi juht, poemüüja, kooli kokk).

Niisugusel jaotusel on ennekõike orienteeriv tähendus, millele tuginedes on võimalik täpsemalt määratleda, kellelt, mida ja mil määral on üldse alust oodata. Konkreetsemalt võib antud jaotusele tuginedes väita, et kõige enam ja kõige kaalukamat panust ühisesse eesmärki on laste- ja peretöö kontekstis alust oodata spetsialiseerunud praktikutelt. Universaalsete ja funktsionaalsete praktikute osalust või rolle võiks käsitleda ennekõike toetavatena.

Järgnevas on toodud laste- ja perede heaolu mõjutavate olulisemate praktikute ja nende võimalike rollide ning rollikäitumise lühimääratlused. Kirjelduste koostamisel on tuginetud vastavate erialade ja nende esindajate praktilist tegevust käsitlevatele ja reguleerivatele seadustele, seadusandlikele aktidele, kutsestandarditele, ametikirjeldustele ja -juhenditele, erialakirjandusele ning erinevate valdkondade praktikute eneste arvamustele ja soovitudele.

Kirjeldused on orienteeruvad ja reaalsed rollid võivad konkreetsete praktikute puhul ennekõike sõltuvalt nende isiksusest, aga ka töökohast, töödandva asutuse üldisest väärtussüsteemist, orientatsioonist ning töökorraldusest, töötaja ametijuhendist jms vähemal või rohkemal määral erineda.

2.2.1. Universaalsed praktikud

SOTSIAALTÖÖTAJA

Kompetents:

Sotsiaaltöö baasharidus, seadusega kohustuslikke nõudeid erialasele täiendkoolitusele ei ole sätestatud; inimese ja keskkonna (sh inimese lähikeskkonna ja sotsiaalse keskkonna kui terviku) ning nende vaheliste suhete edendamine ja/või korrigeerimine, sh

- Teavitamine;
- Nõustamine;
- Probleemide lahendamine ja/või lahendamise koordineerimine;
- Sotsiaaltoetuste, -teenuste ja abi vahendamine või korraldamine.

Staatus:

- *Ametnik* – omavalitsuse- või riigiametnik (näiteks omavalitsusjuhi alluvuses töötav sotsiaalnõunik);
- *Juhitav spetsialist* – mitte-sotsiaaltööasutuse sotsiaaltöötaja (näiteks kooli direktori alluvuses töötav sotsiaaltöötaja);
- *Juhinduv spetsialist* – sotsiaaltööasutuse sotsiaaltöötaja (näiteks ise- või eraldiseisvas organisatsioonis töötav lastele ja peredele spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja).

Seadumus:

Erinevas staatuses olevate sotsiaaltöötajate seadumused ja sellest tulenev rollikäitumine on erinevad:

- Juhinduva spetsialistina töötava sotsiaaltöötaja jaoks on olemas vajalikud tingimused selleks, et ta saaks oma töös juhendada ainult sotsiaaltöö erialasest kompetentsist ja väärtustest ning meil on alust temalt seda („puhast“ sotsiaaltööd) ka oodata.
- Ka juhitava spetsialistina töötava sotsiaaltöötaja jaoks on need võimalused olemas, aga ta saab neid kasutada asutuse juhtkonna antud või juhtkonnaga kokkulepitud raames, mistõttu me ei saa olla päris kindlad selles, mida talt oodata, sest tema seadumus võib olla asutusesti erinev.
- Ametnikuna töötava sotsiaaltöötaja jaoks on sotsiaaltöö erialase kompetentsi ning erialaste väärtuste suhtes ülimuslikud avalik võim ja poliitika ning nende teostamine, mistõttu me võime temalt seda ka oodata.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Tulenevalt sotsiaaltöötaja erialasest kompetentsist, on tema puhul täidetud eeltingimused, et temalt võiks oodata laste koostöövõrgustiku kujundamisel ja selle käiguhoidmisel nii initsiaatori kui koordineerija rolli täitmist. Samas võiks selles osas mõnevõrra rohkem oodata laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötajalt (seda muidugi juhul, kui ta konkreetses piirkonnas olemas on).

PEREARST

Kompetents:

Perearsti eriala omandanud ning residentuuri või vastavad spetsialiseerimiskursused läbinud ja perearsti eksami sooritanud eriarst, kohustuslik maht erialast täiendkoolitust igal aastal; nimistusse kantud isikutele üldarstiabi kättesaadavuse ning koostöös teiste eriarstidega arstiabi järjepidevuse tagamine perearsti tööd reguleerivate seadusandlike aktidega ettenähtud ulatuses ja korras, sh

- Üldarstiabi osutamine koos pereõega
  - Ambulatoorse vastuvõtuga vähemalt 20 tundi nädalas;
  - Nimistusse kantud isiku tervisliku seisundi vajadustest lähtuvate koduvisiitidega;
- Meditsiiniline nõustamine
  - Hoolduse ja haigusi, vigastusi või mürgitusi ennetavate tegevuste osas;
  - Töö ja elukorralduse osas;
- Esmase arstliku otsuse tegemine iga terviseiga seotud probleemi kohta, millega patsient pöördub tema poole.

Staatust:

Füüsilisest isikust ettevõtja või perearst üldarstiabi osutavas eraõiguslikus organisatsioonis.

Seadumus:

Seaduste ja seadusandlike aktidega suhteliselt täpselt reguleeritud keskkonnas tegutsev erialasest kompetentsist ning väärtustest juhitud praktik.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Laste- ja peretöö koostöövõrgustikus on (või saab olla) perearstil ennekõike ja peamiselt partnereid teavitav roll ja seda nii võimalike sotsiaalsete probleemide märkajana, kui meditsiiniliste soovitude andjana. Konfidentsiaalsusnõuded seavad perearstile selles osas omad piirangud, aga praktikas on võimalik kokku leppida ka niisugune teavitamise viis, milles konfidentsiaalsusnõuded on täidetud, aga oluline teave edastatud. Ennekõike tähendaks see teavitamist konkreetse isiku tervislikule seisundile positiivselt mõjuva elukorralduse, tegevuste jms osas. Võimalikest sotsiaalsetest probleemidest teavitamine konfidentsiaalsusnõudeid ei riku, pigem võiks seda pidada kohustuseks.

KONSTAABEL

Kompetents:

Vanempolitseiniku kvalifikatsioon või kõrgharidus ja vastavus konstaabli ametikoha atesteerimisnõuetele; teenistuspiirkonnas elanike turvalisuse ja avaliku korra tagamine, sh

- Avalduste ja teadete lahendamine;
- Kuritegevuse ennetamine ja tõkestamine;
- Õigusrikkumiste toimepanemist soodustanud põhjuste ja tingimuste kõrvaldamine;
- Elanikkonna kaasamine politsei abistamisele;
- Informatsiooni kogumine ja analüüsimine süütegusid soodustavate põhjuste, tingimuste ja isikute kohta.

Staatus:

Politseijaoskonna või –prefektuuri erivolitustega politseiametnik.

Seadumus:

Kuna konstaabli kvalifikatsiooninõuded, tööülesanded ja staatus on seaduste ning seadusandlike aktidega üsna täpselt reguleeritud, võib konstaablite seadumuses olla mõningaid erinevusi ennekõike tingituna nende isikuomadusest ja/või töökorraldusest konkreetses politseijaoskonnas.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Konstaabli tööülesannetest tulenevalt on tal koostöövõrgustikus täita väga oluline roll, sest ühistegevuse arendamine on tal üks tööülesannetest ning samas aitab toimiv võrgustik konstaablit tema enese töös. Arvestades konstaablile seadustega antud erivolitusi, on ta asendamatuks partneriks juhtudel, kui on alust karta vägivaldsust, nt vägivaldakahtlusega kodude külastamisel.

KRIMINAALHOOLDUSAMETNIK

Kompetents:

Kriminaalhooldustöös vajalikud kõlbelised omadused (seadusandlikult määratlemata) ja kõrgharidus psühholoogia-sotsiaalpedagoogika, psühholoogia, sotsiaaltöö, sotsiaaltöö korralduse, eripedagoogika, sotsiaalpedagoogika või sotsiaalpedagoog-kutseõpetaja erialal või mistahes muu kõrgharidus, kui lisaks on läbitud 480-tunniline määratletud nõuetele vastav täiendkoolitus; ühiskonna turvalisemaks muutmisele kaasaaitamine korduvkuritegude vähendamise kaudu, sh

- Karistust kandvate õigusrikkujate järelvalve teostamine;
- Karistust kandvate õigusrikkujate sotsiaalse kohanemise soodustamine;
- Kohtueelsete eksperthinnangute andmine.

Staatus:

Kohtudirektori poolt ametisse nimetatud ametnik.

Seadumus:

Kuna kriminaalhooldusametniku kvalifikatsiooninõuded, tööülesanded ja staatus on seaduste ning seadusandlike aktidega üsna täpselt reguleeritud, võib nende seadumuses olla mõningaid erinevusi tingituna nende isikuomadusest ja/või töökorraldusest konkreetses üksuses, kus ta töötab.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Kriminaalhooldusametniku osalus koostöövõrgustikus tõusetub olulisena neil juhtudel, kui tegemist on laste ja noorte või nende vanemate niisuguste käitumis- ja/või õiguskuulekuse probleemidega, millega võib kaasneda või on kaasnenud kohtulik karistus. Arvestades kriminaalhooldusametniku tööülesandeid, aitab toimiv võrgustik teda tema enese töös.

2.2.2. Spetsialiseerunud praktikud

LASTE JA PERETÖÖLE SPETSIALISEERUNUD SOTSIAALTÖÖTAJA

Kompetents:

Sotsiaaltöö baasharidus, seadusega kohustuslikke nõudeid spetsialiseerumisele ja erialasele täiendkoolitusele ei ole sätestatud, soovituslikult spetsialiseerumine laste- ja peretööle; inimese ja keskkonna (sh inimese lähikeskkonna ja sotsiaalse keskkonna kui terviku) ning nendevaheliste suhete edendamine ja/või korrigeerimine, sh

- Nõustamine;
- Teavitamine;
- Probleemide lahendamine või lahendamise koordineerimine;
- Sotsiaaltoetuste, -teenuste ja abi vahendamine või korraldamine.

Staatust:

- *Ametnik* – näiteks Tartu linnas sotsiaalabi osakonna koosseisus ja Tallinnas linnaosade valitsuste sotsiaalosakondade koosseisus
- *Juhitav spetsialist* – näiteks Tallinnas, Tartus ja Viljandis kooli personali koosseisus, kooli juhtkonna alluvuses
- *Juhinduv spetsialist* – näiteks Haapsalus ja Pärnus koole teenindavas iseseisvas organisatsioonis

Seadumus:

Erinevas staatuses olevate laste- ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötajate seadumused ja sellest tulenev rollikäitumine on erinevad:

- Juhinduva spetsialistina töötava sotsiaaltöötaja jaoks on olemas vajalikud tingimused selleks, et ta saaks oma töös juhendada ainult sotsiaaltöö erialasest kompetentsist ja väärtustest ning meil on alust temalt seda („puhast“ sotsiaaltööd) ka oodata.
- Ka juhitava spetsialistina töötava sotsiaaltöötaja jaoks on need võimalused olemas, aga ta saab neid kasutada asutuse juhtkonna antud või juhtkonnaga kokkulepitud raames, mistõttu me ei saa olla päris kindlad selles, mida talt oodata, sest tema seadumus võib olla asutuseti erinev.
- Ametnikuna töötava sotsiaaltöötaja jaoks on sotsiaaltöö erialase kompetentsi ning erialaste väärtuste suhtes ülimuslikud avalik võim ja poliitika ning nende teostamine, mistõttu me võime temalt seda ka oodata.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Tulenevalt laste ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja erialasest kompetentsist, on just temalt alust oodata laste koostöövõrgustiku kujundamisel ning selle käiguhoidmisel kõige enam, st nii initsiaatori kui koordineerija rolli täitmist. Samas mõjutab selle rolli võimalikku täitmist ja tegutsemise tulemuslikkust olulisel määral konkreetse praktiku staatus.

KOOLI SOTSIAALPEDAGOOG

Kompetents:

Sotsiaaltöö või sotsiaalpedagoogi baasharidus, seadusega kohustuslikke nõudeid spetsialiseerumisele ja erialasele täiendkoolitusele ei ole sätestatud, soovituslikult spetsialiseerumine laste- ja peretööle; inimese ja keskkonna (sh inimese lähikeskkonna ja sotsiaalse keskkonna kui terviku) ning nendevaheliste suhete edendamine ja/või korrigeerimine, sh

- Nõustamine;
- Teavitamine;
- Probleemide lahendamine või lahendamise koordineerimine;
- Sotsiaaltoetuste, -teenuste ja abi vahendamine või korraldamine.

Staatus:

Juhitav spetsialist – kooli juhtkonna poolt juhitud, erialasest kompetentsist ning väärtustest juhitud spetsialist.

Seadumus:

Kooli sotsiaalpedagoog saab erialasest kompetentsist ja väärtustest juhitud asutuse juhtkonna antud või juhtkonnaga kokkulepitud raames, mistõttu me ei saa olla päris kindlad selles, mida talt oodata, sest tema seadumus võib olla asutusesti erinev.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Tulenevalt kooli sotsiaalpedagoogi erialasest kompetentsist, võiks tal olla võrgustiku kujundamisel ning selle käiguhoidmisel oluline roll ja seda ka seepärast, et tal on lastele ajaliselt ja ruumiliselt teistest partneritest ilmselt parim ligipääs. Samas mõjutab selle rolli võimalikku täitmist ja tegutsemise tulemuslikkust olulisel määral konkreetse asutuse juhtkonnaga kokkulepitud tegevusvabaduse aste, mis võib asutusesti olla üsna erinev.

KOOLI PSÜHHOLOOG

Kompetents:

Koolipsühholoogia alane kõrgharidus või psühholoogia alane kõrgharidus ja läbitud 160-tunniline koolipsühholoogia kursus, seadusega sätestatud nõudeid täiendkoolitusele ei ole; haridusasutustes õppivate laste edasijõudmise toetamine, sh

- Laste ja lapsevanemate nõustamine ning konsulteerimine;
- Haridusasutuse töötajate abistamine:
  - Laste edasijõudmise kindlustamisel;
  - Organisatsiooni kui terviku parema funktsioneerimise tagamisel;
- Haridusasutuses esinevate probleemide ennetamine, hindamine ja asjakohane sekkumine (nõustamine ja konsulteerimine);
- Konfliktide ja probleemide lahendamise õpetamine;
- Koolitamine ja uurimistöö.

Staatus:

- *Juhitav spetsialist* – näiteks Tallinnas kooli juhtkonna alluvuses
- *Juhinduv spetsialist* – näiteks Haapsalus ja Pärnus koole teenindavas iseseisvas organisatsioonis

Seadumus:

- Juhinduva spetsialistina töötav kooli psühholoog saab oma töös juhinduda psühholoogi erialasest kompetentsist ja väärtustest ning meil on alust temalt seda ka oodata.
- Juhitava spetsialistina töötav kooli psühholoog saab psühholoogi erialasest kompetentsist ja väärtustest juhinduda asutuse juhtkonna antud või juhtkonnaga kokkulepitud raames, mistõttu me ei saa olla päris kindlad selles, mida talt oodata, sest tema seadumus võib olla asutusesti erinev.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Psühholoogia on isiksusekeskne eriala ja seda nii töö sisu kui konkreetse töötaja osas. Seepärast võib koolipsühholoogi roll ühistegevuses olla isikuti oluliselt erinev. Kindlasti saab koolipsühholoogil olla teavitav roll ja seda nii võimalike sotsiaalsete probleemide märkajana, kui psühholoogiliste soovitude andjana. Teisalt võib võrgustikutöösse kaasatud psühholoog saada partneritelt olulist teavet iseenda erialaseks tegevuseks.

KOOLI ÕDE

Kompetents:

Kooliõe või pereõe väljaõpe ja vastavus õdede riiklikusse registrisse kandmiseks sätestatud kvalifikatsiooninõuetele; kooli õpilaste tervise edendamine ja haiguste ennetamine kooliõe tööd reguleerivate seadusandlike aktidega ettenähtud ulatuses ja korras, sh:

- Õpilaste tervisekontroll;
- Haigusi ennetav ja tervisekasvatuslik nõustamine;
- Tervisekaitselised tegevused;
- Raviprotseduuride ja laboriuuringute tegemine.

Staatust:

Füüsilisest isikust ettevõtja või kooliõe õiendusabi iseseisva osutamise tegevusluba omavas eraõiguslikus organisatsioonis.

Seadumus:

Seaduste ja seadusandlike aktidega suhteliselt täpselt reguleeritud keskkonnas tegutsev erialasest kompetentsist ning väärtustest juhinduv praktik.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Konkreetsed tööülesanded arvestades peaks kooliõe omama laste tervislikust seisundist, probleemidest ja arengust laiemat ning põhjalikumalt ülevaadet kui perearst, mistõttu teda võiks pidada tervishoiusektori esmaseks koostööpartneriks. Laste- ja peretöö koostöövõrgustikus on (või saab olla) kooliõel ennekõike ja peamiselt partnereid teavitav roll ja seda nii võimalike sotsiaalsete probleemide märkajana, kui meditsiiniliste soovitude andjana.

Konfidentsiaalsusnõuded seavad kooliõe analoogselt perearstiga selles osas omad piirangud, aga praktikas on võimalik kokku leppida ka niisugune teavitamise viis, milles konfidentsiaalsusnõuded on täidetud, aga oluline teave edastatud. Ennekõike tähendaks see teavitamist konkreetse isiku tervislikule seisundile positiivselt mõjuva elukorralduse, tegevuste jms osas. Võimalikest sotsiaalsetest probleemidest teavitamine konfidentsiaalsusnõudeid ei riku, pigem võiks seda pidada kohustuseks.

KOOLI HUVIJUHT

Kompetents:

Pedagoogiline või kultuurialane kõrgharidus ja vähemalt kolmeaastane pedagoogilise töö staaž ning läbitud 160-tunnine juhtimiskoolitus või muu kõrgharidus ja vähemalt kolmeaastane pedagoogilise töö staaž, vähemalt pedagoogi ametijärgu omamine ning 160-tunnilise juhtimiskoolituse ja 16-tunnise noorsootöökoolituse kursuse läbimine;

Staatust:

Kooli juhtkonna või direktori poolt juhitud spetsialist.

Seadumus:

Kuna kompetentsinõuded on mitmekesised, on sedasama ka võimalikud seadumused. Ühetaolisus on võimalik ainult kohustusliku koolituse nõuete raames ja mahus.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Võimalikud rollid ning rollikäitumised on mitmekesised, mistõttu ka võimalike ootuste spekter on lai.

KLASSIJUHATAJA

Kompetents:

Pedagoogi ettevalmistus ja kvalifikatsioon; klassi õpilaste ja õpetajate, kooli juhtkonna, lapsevanemate ja õppenõukogu vaheline sidepidamine, sh

- Oma klassi käitumis- ja õpiraskustega õpilaste väljaselgitamine ning juhtkonnale ettepanekute tegemine õpilaste suunamiseks tugisüsteemidesse või koduõppele;
- Oma klassi õpilastega ettetulevate probleemide lahendamine ja vajadusel nendest kooli juhtkonna informeerimine;
- Oma klassi õpilaste klassiväliste ürituste planeerimine ja ürituste läbiviimisel osalemine;
- Oma klassi õpilaste õpioskuste kujundamise, silmaringi avardamise, huvide suunamise ja kasvatamise sihipärase töö läbiviimine klassijuhataja tundides;
- Oma klassi õpilaste käitumise ja hoolsuse hindamine.

Staatust:

Kooli juhtkonna poolt juhitud, erialasest kompetentsist ning väärtustest juhitud spetsialist.

Seadumus:

Konkreetsed klassijuhataja seadumused määravad kooli juhtkond, kooli üldine poliitika ja klassijuhataja isiksus ning tema isikuomadused, mistõttu erinevate klassijuhatajate seadumused võivad olla oluliselt erinevad.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Klassijuhataja tööülesannetest tulenevalt on ta üks koostöövõrgustiku võimalikest võtmeisikutest. Samas on tema võimalik roll ühistegevuses seadumuste üsna suurest amplituudist tingituna raskesti määratletav. Kindlasti saab klassijuhatajal olla analoogselt koolipsühholoogiga partnereid teavitav roll.

NOORSOOTÖÖTAJA

Kompetents:

Kesk-, või kõrgharidus, erialane töökogemus vähemalt 3 aastat, erialane koolitus 120-tunni ulatuses; noortele tingimuste loomine arendavaks tegevuseks, mis võimaldab neil vaba tahte alusel perekonna-, tasemekoolituse- ja tööväliselt tegutseda, noorte sotsiaal-, kultuuri- ja tervisekasvatus, mis soodustab noorte vaimset ja füüsilist arengut, sh:

- Individuaalne töö noorte ja noortegruppidega;
- Programmide ja projektide planeerimine, teostamine ja hindamine;
- Koostöö noorte ja nende vanematega ning teiste valdkondade spetsialistidega;

Staatus:

Kuna noorsootöötaja võib töötada mistahes institutsioonis (maavalitsus, valla- või linnavalitsus, era või kolmandas sektoris, üldhariduskoolis, kirikus, raamatukogus jne), võib ka tema staatus võib olla väga mitmekesine, sh

- *Ametnik*
- *Juhitav spetsialist*
- *Juhinduv spetsialist*

Seadumus:

Konkreetsed noorsootöötaja seadumused määravad ennekõike sektor ja asutus, kus ta töötab, ametikoht, töötaja isiksus ja isikuomadused, mistõttu erinevate noorsootöötajate seadumused võivad olla oluliselt erinevad.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Noorsootöötaja tööülesannetest tulenevalt võiks ta olla koostöövõrgustiku üks võimalikest võtmeisikutest. Samas on tema võimalik roll ühistegevuses võimalike seadumuste väga suurest amplituudist tingituna raskesti määratletav.

NOORSOOPOLITSEINIK

Kompetents:

Kõrgharidus (juriidiline, sotsiaaltöö või pedagoogiline) või keskharidus ja politseiõppeasutuse lõpetamine vanempolitseiametniku kvalifikatsiooniga;

- Alaealiste õigusrikkumiste tõkestamine;
- Alaealistega tekkinud probleemide lahendamine oma piirkonnas;
- Politseijaoskonna territooriumil olevate lasteasutuste teenindamine, sh neis narko- ja õiguslaste loengute ning muude kriminaalpreventiivsete ürituste läbiviimine;
- Koostöö sotsiaaltöötajaga piirkonnas elavate alaealiste probleemide lahendamiseks

Staatus:

Politseijaoskonna või –prefektuuri erivolitustega politseiametnik.

Seadumus:

Kuna noorsoopolitseinikud on oma staatuselt eri astmete konstaablite ametikategoorias, on nende kvalifikatsiooninõuded, tööülesanded ja staatus seaduste ning seadusandlike aktidega üsna täpselt reguleeritud ning nende seadumuses võib olla mõningaid erinevusi ennekõike tingituna nende isikuomadusest ja/või töökorraldusest konkreetses politseijaoskonnas.

Võimalik roll ja ootused (võrgustikutöös):

Võrreldes teiste praktikutega on noorsoopolitseinikele nende tööülesannetes ühistegevus teiste valdkondadega (sotsiaaltöö ja haridus) kohustusena kõige selgemini esile toodud. Piirkondlikus laste ja peretöö ühistegevuses on ta seepärast kahtlemata üks võtmeisikuid. Arvestades konstaablile seadustega antud erivolitusi, on ta asendamatuks partneriks juhtudel, kui on alust karta vägivaldsust, nt vägivaldakahtlusega kodude küllastamisel.

2.2.3. Funktsionaalsed praktikud

Nagu eespool osutatud, täidavad funktsionaalsed praktikud, nt koolibussi juhi, poemüüja, kooli koka ja teistes analoogsetes rollides laste ja perede heaolu tagamisel teatud kindlaid, toetava iseloomu või olemusega funktsioone. Nende põhiülesandeks ja sellest tulenevad võimalikeks ootusteks nende suhtes on ennekõike see, et nad teeksid oma tööd korralikult.

Samas võib nende kontakt ja suhe lapsega olla palju lähedasem, usalduslikum jms kui universaalsetel ja spetsialiseerunud praktikutel, mistõttu laste- ja peretöö praktika ning võrgustikutöö üldises kontekstis ei tohiks neid kindlasti kõrvale jätta ja seda eriti maapiirkondades. Linnades ja eriti suuremates on funktsionaalsed praktikud enamasti anonüümsed ja haihtunud ühistransporti, kaubanduskeskustesse jms.

Funktsionaalsete praktikute peamise väärtuse ja võrgustikutöö võimaliku täiendava ning olulise ressursina võib välja tuua järgmised momendid:

- Nad täidavad eluliselt olulisi, enamasti Maslow esimese ja teise tasandi, st baasiliste vajaduste rahuldamiseks mõeldud funktsioone;
- Nad puutuvad lapsega kokku regulaarselt ja reeglina sagedamini, kui universaalsete ja spetsialiseerunud praktikud;
- Nad puutuvad lapsega kokku olukordades, mis universaalsetele ja spetsialiseerunud praktikutele on enamasti kättesaamatud;
- Ennekõike väiksemate ja nooremate laste puhul võib neil olla pidev kokkupuude ka laste vanematega;
- Funktsionaalsete praktikute ülesanded ja rollid on enamasti üsna täpselt arusaadavalt piiritletud, mistõttu nad võivad olla lastele teatud tüüpi eeskujudeks.

Funktsionaalsete praktikute puhul peab loomulikult arvestama seda, et enamasti nad ei ole või ei pruugi olla saanud mingit eriettevalmistust tööks inimeste ning lastega. Teisalt on sellel ka omad väärtused, sest nad näevad asju ja sündmusi enamasti tavainimese ja nii-öelda „professionaalselt rikkumata“ inimese vaatenurgast, mistõttu nad võivad märgata ka seda, mis teistele praktikutele võib jääda märkamatuks.

Võimalikud rollid ja ootused (võrgustikutöös):

Erinevate funktsionaalsete praktikute võimalikud rollid on sõltuvalt nende konkreetsest täidetavast funktsioonist erinevad. Samuti võib eeldada, et nende puhul on isiksuse roll mõnevõrra suurem kui universaalsetel ja spetsialiseerunud praktikutel. Seepärast on ilmselt otstarbekas läheneda funktsionaalsete praktikute koostöövõrgustikku kaasamisele individuaalselt ja

sedasid nii konkreetsete praktikute kui laste kaupa. Ja kui nad ka pole valmis võrgustikutöös aktiivselt osalema, peab eespooltoodud põhjustel nendega kindlasti arvestama.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Võtke oma viimase aja praktikast üks laps ja tehke nimekiri kõigist eespoolloetletud praktikutest, kes selle lapsega on samuti tööalaselt seotud.
2. Kellega eespoolloetletud praktikutest peate kindlasti oluliseks ühendust võtta, kui kahtlustate, et laps tarvitab regulaarselt alkoholi?

2.3. Praktikute ühistegevus

Laste- ja perede heaolu mõjutavate olulisemate praktikute, nende kompetentsi, staatuse, seadumuse ja võimalike rollide ning rollikäitumise eespooltoodud lühimääratlused on orienteeruvad ja võivad sõltuvalt valdkonnast ning erialast ja loomulikult konkreetsetest asutustest ning inimestest aja jooksul vähemal või rohkemal määral muutuda.

Vähem tõenäolised on muudatused nende tegevusvaldkondade ja erialade osas, mis on seaduste või seadusandlike aktidega praeguseks juba üsna detailselt määratletud ja sellega püsistatud. Ennekõike puudutab see tervishoiusüsteemi (perearst ja kooli õde) ning korra- ja õiguskaitse süsteeme (konstaabel, kriminaalhooldaja ja noorsoopolitseinik).

Üsna täpselt on erialane tegevus (va noorsootöö) reguleeritud ka haridussektoris, aga seda ei saa eelnevatega päris võrdsustada, sest kuigi selles on nõuded teatud ametikohtadel ja erialadel tegutsemiseks samuti seaduste või seadusandlike aktidega määratletud, on selles võrreldes tervishoiu ja korrakaitsega antud olulisel määral õigusi ja otsustuspädevust konkreetse asutuse juhtkonnale (kooli direktorile).

Kõige vähem korrastatuks ja reguleerituks võib pidada sotsiaaltöö valdkonda. Kui tervishoius, korra- ja õiguskaitstes ning hariduses on nõuded erialaseks tegevuseks ja teatud ametikohtadel töötamiseks sätestatud enamasti vähemalt valdkonna eest vastutava ministri määrusega, siis sotsiaaltöö valdkonnas on ministri määrusega nõuded sätestatud ainult laste hoolekandeametite töötajatele.

Teiste sotsiaaltöö valdkondade ja ametikohtade osas on vahetute asjaosaliste (sh nii sotsiaaltöötajate eneste kui sotsiaaltöö ametnike, administraatorite ja teiste praktikute) vabadusaste ja sellest tulenevalt ka mitmekesisus suur. Nagu võiks järelduda ka teiste valdkondade ja erialade ametikohtade ning kvalifikatsiooninõuete korrastatusest, on analoogne korrastamine ja sotsiaaltöö praktikutele sotsiaalministri määrusega ühtsete nõuete sätestamine ilmselt möödapääsmatu.

Sotsiaaltöö praktikute teatud ühtlustatud kvalifikatsiooninõudeid, täpselt määratletud ametikohti, ülesandeid, pädevust jms võiks pidada vajalikuks ja oluliseks ennekõike sotsiaaltöö klientide seisukohalt ja huvides. Seda ennekõike sellepärast, et kuna sotsiaaltöötaja jaoks on peamiseks tööriistaks enamasti tema ise, on ka sotsiaaltöötajate teatud ühetaoline minimaalne kvalifikatsioon sotsiaaltöö ühetaolise kvaliteedi tagamise üks peamisi tingimusi.

Väheoluline pole see aga kindlasti ka nii sotsiaaltöötajate võimalike koostööpartnerite kui sotsiaaltöötajate eneste seisukohalt ja seda eriti võrgustikutöö kontekstis. Nagu eespool osutatud on partnerite kompetentsi, staatuse, seadumuse ja nendel põhinevate rollide ning rollikäitumise võimalikult täpne teadmine ühistegevuse korraldamise üheks oluliseks eeltingimuseks. Sotsiaaltöötajatele annab kindel staatus aga tuge kasvõi selles tähenduses, et nad pole partneritega võrreldes madalamad ega väiksemad vennad, kellele antakse teha see, millega ülejäänud tegelda ei taha.

Laste- ja peretöö praktikute võimaliku ühistegevuse ja seda toetava koostöövõrgustiku kujundamist ning selle tööd käsitletakse põhjalikumalt järgmistes peatükkides. Siinkohal on toodud mõned üldisema iseloomuga soovitusel.

- Praktikute koostöövõrgustiku kujundamisel ja selle käiguhoidmisel on vajalik arvestada, et koostöövõrgustiku töölesaamine ja tööshoidmine on pikaajaline, vaevaline ja kulukas protsess. Sellepärast ei maksa võimalike tagasilööride ja pettumuste vältimiseks esialgu panna võrgustikule ja selles osalevatele praktikutele liiga suuri ootusi ega seada ka liiga suuri sihte.
- Alustuseks oleks kindlasti vajalik, et potentsiaalsed võrgustikutöös osalejad õpiksid üksteist nii isiksustena kui erinevates valdkondades töötavate praktikutena tundma. Selle juures võib olla abi praktikute kompetentsi, staatuseid ja seadumusi ning nendel põhinevat võimalikku rollikäitumist käsitlevatest ühisaruteludest.
- Ühistegevuse praktiliseks alustamiseks ja selle harjutamiseks ning praktikute töös tundmaõppimiseks sobiks hästi mingi ühise, kogukonna edendamisele orienteeritud sotsiaalse aktsiooni või ürituse ettevalmistamine ja läbiviimine. Samas ei peaks see olema väga ambitsioonikas ja töömahukas, sest peab arvestama, et inimeste töökoormus nende põhitöökohal on niigi enamasti suur.
- Ühistegevuse alustamisel on kindlasti vajalik täpsustada kõigi osalejate tegutsemise pädevus ja selgitada välja, kas praktik otsustab ise või peab juhi käest nõusolekut küsima. Ja kui ka otsustab ise, siis mis määrani on ta oma otsustustes vaba. Arvestades kooli direktorile seadusandlusega antud suhteliselt suurt vabadusastet, on see kindlasti oluline haridusasutustes töötavate praktikute osas. Samavõrd on see oluline ka korra- ja õiguskaitse valdkondades töötavate praktikute puhul.
- Erialast, ametikohast ja staatusest tingituna on praktikutele kehtestatud erinevad konfidentsiaalsuse nõuded. Koostöö kujundamisel on oluline täpsustada erinevate praktikute konfidentsiaalsuse reeglistikud ja otsida võimalusi niisuguseks teabe vahetuse süsteemi kujundamiseks, mis aitab tagada olulise teabe edastamise konfidentsiaalsusreegleid rikkumata. Näiteks perearsti ja kooli õe käest mitte uurida delikaatseid andmeid isikute tervisliku seisundi kohta, vaid meditsiinilisi soovitusi.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Mõelge välja ja kirjeldage ühte võimalikku, oma piirkonna edendamisele orienteeritud sotsiaalset aktsiooni või üritust, mille ettevalmistamisse ja läbiviimisse saaks kaasata võimalikult palju eespoolloetletud praktikuid.
2. Kes eespoolloetletud praktikutest oleks teie hinnangul kõige sobilikum isik selle ürituse ettevalmistamise ja läbiviimise koordinaatoriks? Miks?

3. LASTE- JA PERETÖÖ MEETODID NING PRAKTIKA

Peatükis käsitletakse laste ja peretöö meetodeid ja praktikat ning nendevahelisi seoseid, individuaalse-, meeskonna- ja võrgustikutöö integreeritust ning tuuakse vastavasisulisi näiteid praktikast. Omaette alapeatükis analüüsitakse ühistegevuse ja võrgustikutöö psühholoogilist tausta, ühistegevust segavaid ja toetavaid psühholoogilisi tegureid ning pakutakse mõned võimalused nende ületamiseks. Lühidalt on tutvustatud üht kogemust ja võimalust juhtumipõhise töö õigeaegseks alustamiseks ning viimases alapeatükis on postulaatide vormis toodud soovitus meetodite valikuks ja töökorralduseks.

3.1 Meetodid teoorias ja praktikas

Laste- ja peretöö kui terviku käsitlemiseks ja sellega tegelemiseks on erinevaid lähenemisi ja võimalusi, mis võib paigutada näiteks kontinumile, mille ühes otsas on praktiline rakendus ning teises otsas teoreetiline analüüs ja üldistus või teoreetiliselt korrektne lahendusskeem. Need äärmused on igal konkreetsel juhul vastastikku vähem või rohkem seotud ning ideaalis toetavad ja täiendavad teineteist. Konkreetsemalt tähendab see, et hea praktika lähtub ja tugineb korralikule ja praktikas kontrollitud teorialele ning teooria põhineb ja tugineb praktilisele kogemusele.

Igapäevases praktikas on osade juhtumite või probleemide puhul vaja rohkem teoreetilist analüüsi, osade juhtumite või probleemide puhul aga ennekõike (või isegi ainult) praktilist ja sageli ka üsna rutiinset tegutsemist. Analoogselt on teoreetiliste teadmiste ja praktiliste oskuste vahekorrad ning praktilise tegevuse teoreetilise mõtestatuse astmed erinevad ka konkreetsete praktikute puhul.

Samas, arvestades seda, et töö laste ja peredega on ennekõike praktiline tegevus (sisuliselt niiöelda „käsitöö“, mille aineseks on inimesed ja sotsiaalne keskkond ning nendevahelised suhted) ja et tulemusena peab praktik midagi ära tegema, võiks praktilise tegevuse oskusi siiski eelistada teoreetilisele perfektsusele. Teisiti öeldes on laste ja peretöö praktikas esmatähtsaks saavutatud tulemus. Kas ja kui võrd tulemuse saavutamiseks kasutatud meetodid, töö vormid, võtted, tehnikad vms vastavad kusagil teoorias või raamatus kirjeldatutele või kuidas neid täpselt nimetatakse, on sekundaarse või vähema tähendusega.

Ka erinevates teooriates ja käsitlustes on sisuliselt sama asja kohta esitatud erinevaid käsitlusi, seisukohti, seletusi või arvamusi (seejuures üsna veenvalt),

mistõttu võib olla päris kindel, et ühte ning ainuõiget lähenemist või käsitlust olemas ei ole ega vist ka saa olla. Seda enam, et ka eespool osutatud mõisteid – meetodid, töö vormid, võtted, tehnikad vms käsitlevad erinevad teoreetikud ja praktikud erinevalt.

Näiteks see, mida üks nimetab meetodiks, on teise hinnangul hoopis töökorralduse vorm, tegevusjuhised vms. Võrrelge kasvõi kahte märksõna – „veenmismeetod“ ja „võrgustikutöö meetod“ – ja üritage leida neile ühine ja mõlemale sobilik „meetodi“ definitsioon. Täpselt sama kehtib ka praktilise tegevuse kohta, sest analoogse olemusega probleemi lahendust või üht ja sama eesmärki võib saavutada mitmel erineval moel.

Nii see paraku on ja selle üle võiks ainult rõõmu tunda, sest kui kogu inimeste tegevus vastaks absoluutselt täpselt raamatutes või kusagil mujal räägitule või kirjapandule, siis tähendaks see igasuguse arengu lõppu. Meil tuleb niisuguse olukorraga leppida või pigem isegi loota, et see nii jääbki, sest inimesed ja sotsiaalne maailm ei ole ühe-, kahe-, kolme- ega neljamõõtmelised, vaid need on määramatumõõtmelised.

Reaalsuses sõltub kõik sellest, kus keegi asub ja mis positsioonilt ta maailma asjadele vaatab, aga neid kohti on määramatu hulk, kusjuures sugugi mitte ainult füüsilis-geograafilises tähenduses. See, mida inimene vaatab ja näeb, sõltub väga paljudest teguritest nagu näiteks päritolu, haridustase, eriala, perekondlik seis, materiaalne kindlustatus, sotsiaalne staatus jne. Inimestega eri valdkondades töötavate praktikute jaoks on see erinevates sõnastustes formuleeritud enamasti järgmise lihtsa printsiibiga: „Alusta sealt, kus klient on“. Ehk nagu ütles üks tundmatuks jäänud klassik: „Kui sa pakud näljasele inimesele lilli, viskab ta need sulle näkku.“

Muidugi, paljumõõtmelisust on võimalik vähendada, järgides näiteks kasvõi ühe Idamaise keisri eeskuju oma pojale valitsemise õpetamisel. Räägitakse, et ta olevat viinud oma poja viljapõllu äärde ja õpetanud valitsemist järgmiselt: „Vaata poeg, näed et vili kasvab ühtlase tiheda massina, aga mõned viljapead paistavad massi seast kõrgematena välja. Valitsemiseks pole vaja teha midagi muud, kui need pead maha lõigata“.

Laste- ja peretöö kui terviku kontekstis on viimastel aastatel meetoditest kõige enam tähelepanu all olnud võrgustikutöö ja seda eriti seonduvalt juhtumitöö või juhtumikorraldusega. Vähem räägitakse meeskonnatööst (või grupitööst) ja veel vähem praktiku individuaalsest tegevusest. Samas määratlevad erinevad teoreetikud ja praktikud meetodeid üsna erinevalt, mistõttu võrgustikutöö all mõeldakse ning selleks nimetatakse sageli ka näiteks tavalist konsulteerimist, nõupidamist, teabevahetust jms.

Põhimõtteliselt võib võrgustikutööd ju ka nii käsitleda, ainult et niisugusel juhul kaoks asjal igasugune sisuline tähendus ja mõte, sest kogu maailm ja laste ning peretöö praktika olekski ainult üks suur võrgustikutöö ja muu jaoks ruumi ei jätkuks. Seepärast võiks meetodite (võimalik, et neid oleks õigem nimetada hoopis töö tegemise, tööalase suhtlemise või töö korralduse

vormideks) määratlemisel eelistada lähenemist „lihtsamalt keerulisemale“ ning parema puudumisel kasutada kasvõi tegevuses osalevate praktikute põhist jaotusalust.

Niisuguselt aluselt lähtudes on olukord lihtsam ja välja saab tuua ainult kolm üldist meetodit:

- Individuaalne töö – konkreetse praktiku iseseisev erialane tegevus seadusandluses, töölepingus ja ametijuhendis formuleeritud ülesannete (st eespooltoodud „praktiku seaduse“) täitmisel;
- Meeskonnatöö – konkreetse teema, juhtumi või probleemiga tegelema seatud sama või erinevate erialade praktikute ühisele eesmärgile orienteeritud, koordineeritud ühistegevus;
- Võrgustikutöö – erinevates valdkondades tegutsevate sama ja erinevate erialade praktikute ja vabatahtlike ühisele eesmärgile orienteeritud, koordineeritud ühistegevus.

Loomulikult peab arvestama, et ülaltoodud või mistahes muul viisil eristatud meetodite vaherkord on lõppkokkuvõttes dünaamiline, sest näiteks ühe praktiku individuaalse tööna alustatud tegevus võib kiiresti kasvada meeskonnatööks ning võrgustikutööks ja vastupidi: võrgustikutöö võib taanduda kas meeskonnatööks või individuaalseks tööks. Lõppkokkuvõttes ei pruugi sageli olla üldse võimalik üheselt määratleda, mis meetodiga siis tegelikult tegemist on või oli.

Võrgustikutööd võib käsitleda ka järjekordse võlusõnana, mida praktikud ja teoretikud aeg-ajalt turule toovad. Kui Euroopa laste ja peretöö praktikas oli see sõna suhteliselt populaarne juba vähemalt kümnekond aastat tagasi, siis Eestis algas võrgustikutöö tähelend umbes viie või enama aastase hilinemisega. Ja nagu võlusõnadega ikka, oodatakse ka sellelt kõikvõimalikke imesid, paraku võib olla üsna kindel, et selle saatus saab olema analoogne eelkäijate omaga – imed jäävad sedagi puhku sündimata. Miks võib selles olla nii kindel?

Taustana võiks võtta kasvõi stseeni Oskar Lutsu „Suvest“, kus Joosepi ema Raja Teele noorte õunapuude pakkumisele vastab: „Joosep on täna kogunisti linnas“. Joosep Tootsi ajal oli linnas käimine suur sündmus isegi täiskasvanute jaoks. Tänapäeval on laps ühel päeval Soomes, järgmisel Poolas ja kes teab veel kus. Rääkimata mobiilsidest, SAT-TV-st, internetist, valikuvõimaluste üldisest ja plahvatuslikust paljunemisest jms.

Me elame kiiresti muutuvmas maailmas, mistõttu võrgustikutööst ei maksa otsida niivõrd uut ja täiendavat ressursi juba olemasolevate probleemide lahendamiseks, vaid seda võiks käsitleda meetodina, millest loodetakse, et ta aitab kasvõi mõnevõrra leevendada ühiskonna arengust ja muutumisest tulenenud uusi probleeme. Uute probleemide tekkimise tõttu ei kao aga vanad ja olemasolevad iseenesest kuhugi, nendega on vaja ikka edasi tegelda. Teisiti öeldes ei vähenda võrgustikutöö kuigivõrd individuaalse- ja meeskonnatöö

tähendust, tähtsust ja kaalu, ammugi ei tõrju neid kõrvale ega suuda kumbagi ka asendada.

Samavõrd ekslik on arvamus nagu oleks võrgustikutöö kui meetod või koostöövorm midagi ülimalt uut. Pigem oleks õigem konstateerida: „Pole midagi uut siin päikese all“. Võrgustike toimimise näiteid võib nii tänapäevasest kui varasemast elust tuua küllaga.

- Võibolla kõige lihtsamaks võrgustiku näiteks on suguvõsad, mille sisemise suhtlemise intensiivsus on suguvõsati väga erinev: on suguvõsaid, mille liikmed omavahel väga tihedasti läbi käivad ja on ka selliseid, kus igapäevaelus praktiliselt mingit suhtlemist ei toimu. Küll aga hakkab võrgustikutöö (suhtlemine, toetamine, läbikäimine jms) enamasti toimuma mingite tavalisest kaalukamate sündmuste (sünd, surm, pulm, katastroof, sõda jms) puhul.
- Kaugemast minevikust võiks meenutada Al Capone'i aegseid maffiagrupeeriingute omavahelisi sõdu ja leppimisi USA kuiva seaduse perioodil, mille tänapäevaste analoogidena võib käsitleda salaviina- ja sigarettide müüki, narkootikumide kaubandust jms.
- Märksa varasemast ajaloost võib võrgustiku ja võrgustikutöö eheda näitena käsitleda indiaanijutte lugenutele tuttava vaenlase lähenemisest teatamise süsteemi ülesehituse ja selle toimimise.
- Tänapäeva maailmas jätkuvalt toimivast võrgustikutööst sobiks näiteks erinimeliste luureagentuuride (KGB, LKA, MI-6, Mossad jne) ja miks mitte ka terroristlike ühenduste ning nende võrgustike ülesehitus ning tegevus.

Seega, kuigi näiteks sõnad – võrgustik ja võrgustikutöö, meeskonnatöö ja individuaalne töö – võivad kõlada mõnede jaoks suhteliselt uudsetl, on nende alglätted teatud mõttes tublisti üle saja aastat vanad ja nende olemus võiks olla põhijoontes teada-tuttav ka enamusele Eesti inimestest. Igatahes kindlasti neile, kes on lugenud Oskar Lutsu “Kevadet”, sest kui sellesse veidigi süveneda, pole raske märgata, et selles joonistub ilmekalt välja kogu praktikutekeskne meetodite üldskeem.

- Individuaalse töö näide: õpetaja Laur lahendab ainuisikuliselt Tootsi põues olnud kutsika ja muu taskutes oleva tavaariga seotud juhtumi;
- Meeskonnatöö näide: Parve põhjalaskmisega seotud Tõnissoni juhtumi lahendab kolmeliikmeline meeskond koosseisus Laur, köster ja praost;
- Võrgustikutöö näide: Arno ja Teele jõkkevajumise juhtumi lahendamisse sekkuvad kõik, kes seda nägid ja läheduses olid.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Analüüsige üht oma tavalist tööpäeva ja tooge selles (nt protsentides) välja individuaalse töö, meeskonnatöö ja võrgustikutöö osakaal.
2. Meenutage ja kirjeldage oma igapäevaelu, ilukirjanduse, filmikunsti vms näidetel individuaalse töö, meeskonnatöö ja võrgustikutöö näiteid.

3.2 Ühistegevuse hingeelu

Võib tuua küllaga näiteid sellest, kuidas ligikaudselt analoogsetes tingimustes ja analoogsete võimaluste juures mõnes kohas lahenevad probleemid normaalses tempos, mõnes teises kohas aga ei taha mitte kuidagi hakata isegi võimaliku lahenduse poole liikuma. Veel enam, kui ka viia kõigile asjaga seotud praktikutele läbi ühetaoline koolitus ja kõik koolituse läbinud sooritavad eksami viiele, ei hakka asjad sõltumata mistahes meetodi kasutamisest igal pool ikka lahenema? Milles on siis asi, võiks küsida?

Loomulikult pole asjade toimimisel ja mittetoimimisel ainult üks põhjus, aga neid pole kindlasti ka kümneid ega sadu. Mõningaid neis allpool käsitleme ja alustame nii nagu tavatses öelda Sherlock Holmes: „Elementaarne, Watson.“ Laste ja peretöö kontekstis on selleks elementaarneks tõsiasi, et laste ja peretöö praktika on intersektoraalse olemusega ja selles osalevad ning seda tööd teevad paljude erinevate valdkondade praktikud, see tähendab – inimesed.

Inimesi on aga mitmesuguseid ja selles mõttes ei moodusta laste ja peretöö erinevate valdkondade praktikud kindlasti mingit erandit. Sellest tulenevalt ongi üheks ühistegevuse toimimise või mittetoimimise põhjuseks isiksused ja nendevahelised suhted. Kuna meie käsitluse teemaks pole ei diferentsiaal- ega suhtlemispsühholoogia, jätame isiksustes ja nende hingeelus surkimise siinkohal kõrvale. Kõrvale ei saa aga jätta sotsiaalpsühholoogiat, sest mistahes ühistegevus on olemuslikult sotsiaalpsühholoogiline fenomen, mistõttu see tugineb ka sotsiaalpsühholoogilistele reeglitele ning seaduspärasustele.

Osutatud foonil võib ühistegevuse kontekstis välja tuua kolm seda mõjutavat ja kujundavat võtmelementi:

- Ametikoha positsioon
- Professionaalne kvaliteet
- Inimlikud suhted

Ametikoha positsiooni seisukohalt on võrdselt olulised nii konkreetse eriala või tegevusvaldkonna üldine positsioon ühiskonnas kui konkreetse praktiku positsioon oma eriala ja valdkonna hierarhias.

Professionaalne kvaliteet tähendab ennekõike seda, kui võrd hästi praktik valdab oma professioni „käsitööd“ või kui hästi teda arvatakse valdavat ning sellega seonduvat praktiku erialast autoriteeti.

Inimlikud suhted on olulised ennekõike „kes kellega käib“ ja „kes kellega keeldub põhimõtteliselt kuhugi minemast“ tähendustes.

Osutatud kolm elementi moodustavad kokku mitmedimensioonilise sotsiaalse keskkonna, milles võib juhtuda nii mõndagi esmapilgul raskesti arusaadavat nagu näiteks:

- Kui lektori jutt on igav ja esitus segane, siis tema esinemist eriti kuulata ei taheta. Samas, kui kuulajate heaolu või tulevik sõltub sellest samast lektorist, siis kuulatakse ikka ja tulla järgmine kord ka.
- Sotsiaaltöötajal võib olla kasvõi doktorikraad, aga psühhiaatriameeskonnas vaadatakse, sõltumata tema kvalifikatsioonist ja erialasest positsioonist otsa ennekõike ikka psühhiaatrile.
- Ühistegevusse jäetakse kaasamata mõne valdkonna autoriteet seepärast, et ta kellelegi lihtsalt ei meeldi ja kaasatakse vähempädevad, sest nendega ollakse harjunud.

Tõenäoliselt on enamus praktikutest analoogsete olukordadega igapäevatoos kokku puutunud, mistõttu võib küllap nii mõnigi kord tekkida tunne, et asi on üsna lootusetu ja vastastikku respektieriv ning tulemuslik ühistegevus pole praktikas üldse võimalik. Siiski pole see nii ja põhimõtteliselt saavad ühiselt tegutseda ka üsna erinevad inimesed ning selle mõistmiseks peaks piisama luige, haugi ja vähi näitest.

Ühistegevuse kontekstis saaks selle ümber parafraseerida näiteks järgmiselt: Ühistegevus (mis iganes nimetus sellele ka ei anta) on ja saab toimida ning olla edukas ainult siis, kui ta toetub ühiste väärtustele, ideaalidele ja/või eesmärkidele. Niisugustele väärtustele ja eesmärkidele, mis on isiksuste ülesed ja mille nimel osalised oleksid valmis kriitiliselt üle vaatama ja vajadusel ümber hindama või summutama ka iseene (eel)arvamusi, hoiakuid, suhtumisi vms, kas mõnel alltoodud või muul viisil:

- See inimene mulle isiklikult küll üldse ei meeldi, aga teda kaasamata jääb meie ühistegevus kindlasti oluliselt vähemtulemuslikuks;
- See inimene ei tea minu tegevusvaldkonnast eriti midagi, aga ma pean ta ära kuulama ja temaga arvestama, sest tal on oma kompetentsivaldkond;
- Ma pean oma seisukohti ja arvamusi mõnevõrra korrigeerima, sest muidu me ei jõua konsensusele, millele pole ka tulemuslikku ühistegevust.

On tõsi, et analoogne tegevus nõuab tugevat isiksust ja vajadusel tõenäoliselt ka mõningat eneseületamist, milleks kõik praktikud paraku pole suutelised. Pole midagi parata, kõik praktikud lihtsalt ei sobi ega peagi sobima igasse ühissettevõtmisse, aga ega nad seepärast vähemväärtuslikud ole. Inimesed lihtsalt on erinevad ja nii nagu igaühest ei saa muusikut, ei saa ega peagi igaühest saada alati ja kõigis ühistegevustes osalejat. Konkreetset juhul tuleb lihtsalt edasi otsida.

Siit jõudsimme kolmanda ühistegevust ja selle tulemuslikkust mõjutava teguri juurde, sest kui midagi on vaja teha – antud juhul on vaja edasi otsida – siis keegi ju peaks seda tegema. Ja tegija või tegijate leidmine osutub reaalsuses sageli asjaosaliste jaoks ületamatuks takistuseks. Küllap on paljudele praktikutele ühistegevusega seondult tuttavad kõige sagedamini kõlavad küsimused: kes peaks algatama, kes peaks üritust vedama, kes peaks juhtima, koordineerima jms.

Vastupidises mõttes on olukord analoogne üheskoos pahandust teinud lastega, kelle seast otsitakse ennekõike isikustatud algatajat, keda aga pole sageli sugugi lihtne leida. Nagu nii mõnigi kord on juhtunud ka erinevate praktikute ühise vastutusala erakorraliste sündmustega, millega seoses samuti keskendutakse süüdlase otsimisele: kes ei märganud, kes ei tegutsetud, kes ei koordineerinud jne.

Huvitaval kombel on suhtumine sootuks erinev siis, kui lapsed on teinud midagi head. Niisugusel juhul seda algatajat eriti ei otsita ja lihtsalt öeldakse: küll on ikka tublid lapsed. Analoogset suhtumist ja käitumismalle võib täheldada ka seondult täisealiste praktikute ühistegevusega: siis, kui midagi on ikka hästi korda läinud, pole enam sugugi nii oluline, kes oli asja algataja, vedaja, juhtija, koordineerija vms – kõik olid tublid.

Niisugune see inimsugu juba kord on, mistõttu ühistegevuse tulemuslikkuse huvides on mõnikord vaja olla ka suuremeelne. Kasvõi nii nagu seda olevat väljendanud Suvorov austerlaste nõudmise peale, kui need kõiki ühise sõjaretke käigus saagiks saanud kahureid endale nõudsid: „Ah mis me siin ikka vaidleme, las nad võtavad kõik. Meie saame neid ju jälle, aga kust nemad vaesekesed neid ikka saavad.“

Siiski, ühistegevuses tegija või tegijate otsimisest ei pääse ja nagu eespool osutatud, võiks selleks kõige sobilikum isik olla kas laste ja peretööle spetsialiseerunud sotsiaaltöötaja või noorsootöötaja. Kui see variant mingil põhjusel ei sobi või vastavat spetsialisti ei olegi, võib probleemi lahendamisel aidata mõtlemispsühholoogiast teada tõdemus, et on olemas erinevad mõtlemise tüübid, mida aga paremusjärjestusse pole võimalik panna. Põhjus on lihtsalt selles, et erinevate ülesannete lahendamiseks sobivad erinevad mõtlemise tüübid: on ülesandeid, mille puhul on eelistatud loogiline mõtlemine ning on ülesandeid, mille puhul verbaalne, kujundlik või muu mõtlemine või erinevate mõtlemistüüpide erinev kombinatsioon.

Praktikute ühistegevuse kontekstis tähendaks see, et praktikute pingerida ei koostata ja kindlaid ning püsivaid rolle ei kinnistata. Konkreetse juhtumi tegijaks, koordinaatoriks vms jääks praktik, kellele antud juhtumi lahendamine kõige paremini sobib või kes kogemuslikult saab analoogse probleemiga kõige paremini hakkama.

Kokkuvõtlikult: toimiva ja tulemusliku ühistegevuse (või ka võrgustikutöö) kujundamist võiks alustada printsiibi: „Alusta sealt kus klient on“

ümbereformuleerimisega näiteks järgmiselt: „Alustame sealt, kus mina ise olen ja minu partner või partnerid on“.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Loetlege inimeste omadusi, võimeid, iseloomujooni, oskusi vms, mis teie hinnangul mõjuvad ühistegevuse tulemuslikkusele positiivselt.
2. Loetlege inimeste omadusi, võimeid, iseloomujooni, oskusi vms, mis teie hinnangul mõjuvad pärsivad ühistegevuse tulemuslikkust.

3.3 Juhtumipõhisus

Juhtumitööst ja juhtumikorraldusest ilmus EV Sotsiaalministeeriumi ja TÜ Pärnu Kolledži ühistegevuses käesoleval aastal mahukas käsiraamat. Kuna käsiraamat on kõigile huvilistele ka näiteks Sotsiaalministeeriumi koduleheküljel kättesaadav, siis seda siinkohal ümber jutustama või refereerima hakata pole mingit põhjust ega vajadust.

Arvestades juhtumipõhise töö olulisust laste ja peretöös seda teemat siinkohal päris ignoreerida siiski ei saa. Seepärast üht käsitlust allpool puudutame, aga alustuseks võiks tuua juhtumipõhise mitmekesise illustreerimiseks paar näidet muudest praktika valdkondadest.

Juhtumipõhise üheks tähenduseks võib olla see, et tegevuse alustamiseks on vajalik mingi ajend (näiteks seoses: on juhtum – on töö, pole juhtumit – pole tööd). See tähendus on ilmekalt välja toodud kaasaegsetes ameerika politseifilmides, kus konkreetse kuriteoga (nt mõrvaga) hakkab tegelema ja tegeleb, enamasti eduka lõpuni, esimesena sündmuskohale jõudnud detektiiv. Peamine põhjus on seejuures üsna lihtne – esimesena sündmuskohale jõudnud detektiiv omab kõige esmast ja vahetut teavet sündmuse kohta ning selle poolest edestab teisi.

Teine tähendus on populaarne kaasaegses avalike teenuste ja nende süsteemi edendamise kontekstis, kus püütakse saavutada seda, et inimene saab oma probleemile vastused või lahendused sellest (ühest) kohast, kuhu ta esimesena pöördub ning selle jaoks on olemas vähemalt üks omaette inglise keelne vaste – *one stop shop*.

Niisugusest süsteemist on analoogselt näiteks *McDonaldsi Drive-in*iga võimalik saada siiski ainult põhijoontes valmisolevat (unifitseeritud) kaupa, millest paljude probleemide puhul piisabki. Samas pole sellest võimalik saada lahendusi konkreetsete inimeste (suhteliselt) unikaalsetele probleemidele nagu seda laste ja perede probleemid sageli on.

Kuna laste ja peretöös on selle tulemuslikkuse huvides kriitilise tähendusega probleemide võimalikult varajane avastamine ja vajadusel kiire reageerimine, on järgnevas kirjeldatud üht võimalikku skeemi laste ja peretöö probleemide diferentseerimiseks, fikseerimiseks ja neile reageerimiseks. Skeem töötati välja 2004.aastal sotsiaalministeeriumi tellimusel Avahoolduse Arenduskeskuses Tallinna kommunaalabi telefoninumbrile laste muretelefoni funktsiooni lisamise võimaluste analüüsimise projekti raames.

Skeemi koostamine oli tingitud vajadusest anda (laste ja peretööd ning selle iseärasusi mitte just eriti põhjalikult tundvatele) telefonioperaatoritele abiks võimalikult lihtne ja üheselt arusaadav alusskeem juhtumitest arusaamiseks, nende fikseerimiseks ja asjakohase teabe edastamiseks. Skeemi aluseks võeti järgmised juhtumit iseloomustavad kriteeriumid:

- Juhtumi iseloom
- Juhtumi sisu
- Juhtumi märkaja
- Juhtumist teavitamine

Juhtumi olemuse selgitamiseks ja juhtumist teavitamise kiiruse ja adressaadi määratlemise abistamiseks koostati järgmine maatriks, millesse peaks olema võimalik paigutada põhiosa lastega ette tulla võivatest juhtumitest:

Juhtumi olemus	Juhtumi kaal	Sekkumine
Nähtus, sündmus või seisund, mida märgatakse (ühe- või esmakordne) ja mis erineb harjumuspärasest	Ilming	Võib aga ei pruugi vajada sekkumist, võib vajada asjatundlikumat ülevaatamist
Teadvustatud nähtus, sündmus või seisund, millega ollakse pikema aja jooksul kokku puutunud või mida ollakse pikema aja jooksul märganud	Probleem	Vajab süvendatud professionaalset analüüsi ja/või sekkumist
Harvaesinev, asjaga seotutele ilmselt ohtlik nähtus, sündmus või seisund	Erakorraline sündmus	Vajab kohest sekkumist

Juhtumi olemuse ja sisu esialgse täpsustamise abistamiseks koostati loend probleemigruppide, mille kirjeldamiseks kasutati igapäevaelus inimeste poolt kasutatavaid märksõnu:

- Hooletusse jäetus (kasimata, alatoitlustatud, järelvalveta, hulkuv)
- Vägivaldsus (lapse suhtes või lapse poolt)
- Konfliktus (kodus, koolis, tänaval, allumatu, kasvatamatu)
- Sõltuvus (alkoholism, narkomaania, toksikomaania, mängurlus)
- Psüühika häiritus (elu- ja elamismured, suitsidaalsus)

Informatsiooni kvaliteedi ja adekvaatsuse hindamise ning täiendava info küsimise seisukohalt on oluline ka juhtumit märganud ja sellest teavitava isiku laste ja peretöö alane kvalifitseeritus. Selle alusel saab võimalikud teavitajad paigutada järgmistesse gruppidesse:

- Laste ja peretööga seotud palgalised töötajad (haridus, tervishoid, sotsiaaltöö, politsei, huvitegevus);
- Laps(ed) ise;
- Lähedased isikud (pere, sugulased);
- Lapsega sageli kokkupuutuvad inimesed (funktsionaalsed praktikud tuttavad, naabrid);
- Juhuslik möödakäija või pealtnägija.

Juhtumist teavitamiseks on kaks esmast institutsiooni:

- Erakorralisest sündmusest või pigem erakorralisest sündmusest tuleb teavitada 112
- Ilmingust ja probleemist või pigem ilmingust ja probleemist tuleb teavitada elukohajärgset sotsiaalteenistust

Siinkirjutajal puudub tagasiside sellest, kas ülalkirjeldatud skeemist oli telefonioperaatoritele abi ju kuivõrd seda üldse kasutati. Samuti sellest, kas kogu ettevõtmisest on mingit reaalselt abi saanud ka lapsed nagu idee autorid olevat lootnud. Tegelikult polegi sellel hetkel tähtsust. Nagu pole olulised ka eespooltoodud skeemi detailid.

Eelnev oli toodud ennekõike selleks, et juhtida tähelepanu laste ja peretöö praktilise tegevuse juhistele, soovitudele, algoritmidele jms kui niisugustele üleüldse. Seejuures mitte niivõrd ametnikele mõeldud abivahendeid seaduste täitmise tagamiseks, kuivõrd mitteametnikest praktikutele mõeldud juhendeid laste ja perede abistamiseks, sest mis salata, laste ja perede abistamiseks on mõnikord vaja ka seadust „mitte eriti hästi näha“.

Ennekõike võiks nende all mõelda praktilisi tegevusjuhiseid, mis oma olemuselt oleksid analoogsed meditsiinist teadaolevate raviskeemide, ravijuhiste ja muude tekstidega. Need oleksid juhised sellest, kuidas midagi teha, missuguses järjekorras, millele pöörata tähelepanu jms. Ühelt poolt oleksid need praktikule juhendiks ja kinnituseks, et ta toimib õigesti, teisalt annaks need praktikule probleemide korral paremad võimalused ennast ja enda tegevust kaitsta.

Rääkimata sellest, et avalike teenuste kontekstis looksid olemasolevad ja järgitavad tegevusjuhised veel ühe alustoe, mille abil saaks tagada avalike teenuste ühetaolisuse. Laste ja peretöö jaoks seda laadi juhiseid meil teadaolevalt ei ole, aga võiksid ju olla. Seepärast: see töö on meil vaja veel teha.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Kirjeldage soovituslikke tegevusi teiste laste suhtes vägivaldse 8.aastase lapse mõjutamiseks.
2. Kirjeldage oma tegevusi kui saate teada, et laste ja peretöö praktik märkas ja teadis lapse probleeme, aga ei reageerinud sellele kuidagi.

3.4 Meetodite kasutamise postulaate

Füüsikat või loogikat õppinud inimestele peaks sõna postulaat olema tuttav. Füüsikast võiks ennekõike meenuda näiteks aatomi esialgse kvantteooria looja Niels Bohri formuleeritud postulaadid. Loogikas nimetatakse postulaadiks formaalselt tõestamata, kuid üldiselt aktsepteeritavat põhieeldust.

Formaalselt raskesti tõestatavaid või tõestamatuid väiteid või argumente kasutatakse erinevate nimetuste all ka laste ja peretöö praktikas. Mõnede enamlevinud näidetena võiks siinkohal märkida näiteks kogemust, uskumust, veendumust, talupoja tervet mõistust, rusikareeglit jne. Arvestades asjaolu, et inimeste ja ühiskonnaga korduseksperimente teha ei ole võimalik, võib niisugust praktikat pidada loomulikuks.

Siinkirjutajale meeldib analoogsete väidete või argumentide kohta kasutada mõistet – postulaat – ning käsitleda seda formaalselt tõestamata, kuid aktsepteeritavat põhieeldust. Aktsepteeritavusest saab antud juhul küll rääkida üldisest ilmselt mõnevõrra kitsamas tähenduses, sest vaevalt kõik praktikud järgnevas toodutega täiesti nõus on.

Samas ei peaks seda ka üleüldiseks eesmärgiks seadma, sest meil kõigil on vähemal või rohkemal määral isiklikel kogemustel põhinevat „iseenese tarkust“. Küll aga võiks otstarbekaks pidada neid aeg-ajalt kas iseenese jaoks formuleerida või kolleegidega ühiselt arutada. Ja seda eriti koos teiste võrgustikutöö tegijatega, sest aitab ju ka see üksteist paremini tundma õppida.

Postulaat nr 1 „Kokkuhoid pole koonerdamine“

Võrreldes teiste meetoditega on võrgustikutöö oluliselt ressursimahukam ning selle algatamine ja käigushoidmine võtab kauem aega ja raha. Meeskonnatöö on vähem kulukas ja kõige ressursisäästlikum on praktiku individuaalne tegevus.

Postulaat nr 2 „Mida rohkem koeri, seda vedelam lake“

Võrgustikutöö ei saa asendada teisi, klassikalisemaid meetodeid, mistõttu seda võiks kasutada ainult siis, kui muud meetodid ei aita. Mistahes konkreetse juhtumi lahendamisse tuleks teisi praktikuid kaasata tarvilikul ja piisaval hulgal, st nii palju kui vaja ja nii vähe kui võimalik.

Postulaat nr 3 „Küll on ses õnne ja rõõmu – luua endale pead“

Võrgustikutöö saab olla efektiivne ainult teatud (tüüpi) juhtumite, probleemide ja/või eesmärkide puhul. Eesmärgiks ei peaks olema võrgustikutöö ja selle

tegemine, vaid praktikute ettevalmistumine selleks, et nad vajadusel oskaksid võrgustikutööd teha.

Postulaat nr 4 „Pudru on elu alus“

Põhiosa tööst tuleb ära teha individuaalselt, vähemal määral meeskonnas, kõige vähem tööd jääb võrgustiku jaoks. Efektiivne individuaalne- ja meeskonnatöö ning nende tegemise oskused loovad eeldused efektiivseks võrgustikutööks.

Postulaat nr 5 „Me peame oma mõistust korda seadma“

Laste ja peredega tehtava klienditöö edukuse aluseks on ennekõike konkreetse sotsiaaltöötaja individuaalse (iseseisva) töö oskused. Kui neid napib, pole abi ka mistahes meeskondadest ega võrgustikest, pigem võivad nad praktiku tegevusvõimet veelgi pärssida.

Postulaat nr 6 „Ei ma võta vastutust kanda, sest ...“

Kui individuaalse töö puhul on vastutusega suhteliselt selge, siis mõnevõrra vähem meeskonnatöö puhul, aga võrgustikutöö puhul jääb üsna kindlasti õhku küsimus: Kes selle tulemuslikkuse või mittetulemuslikkuse eest lõppeks ikkagi vastutab?

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Analüüsige eespooltoodud postulaate ja argumenteerige, kas te olete nendega nõus või mitte.
2. Formuleerige veel mõni laste ja peretöö kohta teie hinnangul sobilik ja asjakohane postulaat.

4. LASTE- JA PERETÖÖ PRAKTIKA PRINTSIIBID

Nii nagu paljudel teistelgi sõnadel, on ka sõnal printsiip mitmeid tähendusi ja kasutusalasid. Näiteks sotsiaaltöös kasutatakse praktika printsiipe üldiste juhistena, millest praktik oma igapäevases erialases tegevuses peaks lähtuma või juhinduma. Praktika printsiipe võib määratleda teadmiste, praktilise kogemuse, eetiliste ettekirjutuste ja terve mõistuse kombinatsioonina, mis peaksid aitama praktikul professionaalselt toime tulla nii tüüpilistes kui unikaalsetes, sh seadusandlusega täpselt reguleerimata situatsioonides.

Praktika printsiibid ei ole absoluutsed ega kohustuslikud, need on ennekõike üldised juhised, mis aitavad praktikut erialase tegevuse heade tavade järgimisel. Seejuures eeldatakse, et professionaal teab, millal, kuidas ja missugust printsiipi kasutada ning mis määral võib teha erandeid. Siiski on professionaalne kohustus olla praktika printsiipidega nii kooskõlas, kui see on vähegi võimalik.

Teatud põhimõttelisemat laadi printsiibid, millest praktikud oma erialases tegevuses lähtuvad või millele tuginevad, on ilmselt olemas igal erialal. Ja kindlasti on ka laste- ja peretöös osalevatel erinevate erialade praktikutel oma erialale omased praktika printsiibid. Iseasi, kas need on kirjalikult fikseeritud või toimivad nad „kirjutamata reeglitena“ ning kuivõrd nendest erialases keskkonnas räägitakse.

Ühistegevuse ja võrgustikutöö tulemuslikkuse huvides võiks pidada otstarbekaks, et:

- Iga eriala praktika printsiibid oleksid teada ja tuttavad ka teiste erialade koostööpartneritele;
- Lepitakse kokku teatud ühistes laste- ja peretöö printsiipides, mida kõik praktikud võiksid järgida.

Järgnevas on toodud valik printsiipe, mida võiks pakkuda laste- ja peretöös intersektoraalseks kasutamiseks. Need on koostatud siinkirjutaja teadmiste, praktilise kogemuse, eetiliste arusaamade ja terve mõistuse baasil, niivõrd kuivõrd neid igäühte eraldi ja koosvõetuna koostajal on.

Laste ja peretöö praktikud võivad neid või osa neist oma töös kasutada, võivad ka mitte ja loomulikult võivad nad neid korrigeerida ning ise juurde mõelda. Ühistegevuse kontekstis on ennekõike oluline, et teatud ühised praktika

printsüübid oleks analoogselt ühiste väärtustega olemas, samuti see, et kõnealuse teemaga regulaarselt tegeldakse.

Alustuseks ja meeolelu loomiseks võiks võtta saksa filosoofi Immanuel Kanti kategoorilise imperatiivi, mis tema käsitle kohaselt väljendab kõigile kohustuslikku moraalinormi: „ .... käitu nii, et sinu taotluste lähteks olev põhimõte võiks ühtlasi alati olla üldise seadusandluse printsüübiks“.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Formuleerige vähemalt 3 teie erialases tegevuses kasutusel olevat ja erialasiseselt tunnustatud praktika printsüüpi.
2. Tooge Eesti avalikust elust näiteid sündmustest või juhtumitest, kus teie hinnangul pole Kanti kategoorilist imperatiivi järgitud.

4.1 NÖRGIMA LÜLI PRINTSIIP

Nörgima lüli printsiip väljalangemise tähenduses väljendus Sparta riigis näiteks selles, et nõrgad vastsündinud visati kuristikku. Kaasaegsematest näidetest võiks tuua telemängu „Nörgim lüli“, kus samuti nõrgimad välja pidid kukkuma, paraku osutus see mäng vähemalt Eestis ise selleks väljakukkujaks. Väljalangemise tähenduses võiks nõrgima lüli printsiibi formuleerida järgmiselt:

Kõige nõrgema jätame välja.

Kaasamise tähenduses väljendub nõrgima lüli printsiip ilmekalt mägitatkajate grupijuhtide tegevuses. Nimelt kehtib nende jaoks kohustuslik reegel: nad peavad valima niisuguse marsruudi, et selle läbimine oleks jõukohane ka grupi kõige nõrgemale liikmele. Kaasamise tähenduses võiks nõrgima lüli printsiibi seega sõnastada järgmiselt:

Korraldame oma elu ja tegevuse nii, et ka kõige nõrgem saaks osaleda.

Nörgima lüli printsiibi kasutamine kaasamise tähenduses on ühistegevuses oluline näiteks suhtlemisvahendite ja –kanalite valikul ja seda nii tehnilises kui filoloogilis-lingvistilises mõttes. Kuigi meie käsutuses on palju erinevaid suhtlemiseks kasutatavaid tehnilisi vahendeid, ei suuda neist ükski asendada vahetut vestlust või arutelu, mida võiks pidada ühistegevuse kõige olulisemaks suhtluskanaliks. Laste ja peretöö praktikud on üldiselt head suhtlejad, aga mõnd nõrgima lüli printsiibist tulenevat olulist momenti võiks siinkohal siiski rõhutada.

Vahetu suhtlemise ja arutelude mõte ning eesmärk on selles, et kõik osalejad saaksid kaasa rääkida ja üksteisest adekvaatselt aru ning jõuaksid lõpuks ka mingitele ühistele arusaamadele või seisukohtadele. Tulemuse kvaliteedi huvides on vajalik arvestada osalejate kommunikatiivseid oskusi ja eripärsid ning kindlustada, et võrdsed osalemisvõimalused oleks tagatud ka näiteks kuulmispuude või kõnehäirega inimestele, kasutatavat keelt mitte eriti hästi valdavatele inimestele ning tagasihoidlikematele või vähem sõnaosavatele.

Samas on piisavalt palju konkreetseid tegevusi, näiteks teabevahetus, kohtumiste kokkuleppimine, läbiarutatud asjade lõplik kooskõlastamine jms, mille sooritamine on otstarbekam tehniliste vahendite baasil. Missuguseid kanaleid mis otstarbel kasutada, on vajalik kokku leppida kõigi osalejate võimalusi arvestades, lähtudes sellest et keegi ei jääks infosulgu ega peaks vähese informeerituse tõttu tegema mitte eriti teadlikke otsuseid.

Oluline:

- Kui mõnel ühistegevuses osalejatel on arvuti ja interneti kasutamisega raskusi, siis ei tohiks kogu suhtlemist selle peale üles ehitada.
- Eriti oluline teave tuleks kindlasti dubleerida kahes kanalisis (nt internet ja faks või telefon).

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Tooge veel näiteid ühistegevuse korralduslikest aspektidest, mille puhul nõrgima lüli printsiipi kaasamise tähenduses peab kindlasti arvestama.
2. Kas ja kui, siis missugustel asjaoludel võiks ühistegevuses nõrgima lüli printsiipi kasutada väljalangemise tähenduses?

4.2 MINIMAALSE MEETODI PRINTSIIP

Meditiinis kasutatakse ravimite määramisel minimaalse doosi printsiipi. Selle järgi on igal ravimil teatud annuseline piir, mille ületamisel enam raviefekti ei saavutata ning vastupidiselt soovitud eesmärgile võivad kaasneda hoopis soovimatud ja kahjulikud kõrvalnähud. Teisiti öeldes, ravimeid määratakse enamasti nii väikestes annustes, kui nende toimeks on vajalik ja võimalik.

Analoogne printsiip on kasutusel ka paljude asutuste ning organisatsioonide (sh avalikke teenuseid osutavate) kaebuste lahendamise skeemides, mis on üles ehitatud põhimõttel, et kaebused tuleb lahendada nii madalal kui võimalik. Osutatud põhimõtte kohandamisel laste- ja peretöö praktikale võiks selle formuleerida minimaalse meetodi printsiibina järgmiselt:

Probleemid tuleb lahendada nii madalal ja nii lihtsate meetodite ning vahenditega, kui võimalik.

Konkreetsemalt tähendab see, et mistahes juhtumi puhul tuleb esmatähtsaks ja olulisimaks pidada praktiku individuaalset tegevust ning teisi meetodeid (sh meeskonnatöö ja võrgustikutöö) kasutada alles siis, kui ainult individuaalse tööga pole soovitud tulemusi õnnestunud ja/või võimalik saavutada. Seejuures peaks järjestikku läbima kõik etapid, mis tähendab, et mingit laiapõhjalisemat ühistegevust on põhjust hakata kavandama ja ette valmistama alles siis, kui ka väiksema grupi või meeskonnatöö soovitud tulemust ei anna.

Teisalt tähendab minimaalse meetodi printsiibist lähtumine ja selle järgimine ka seda, et laste ja peretöö praktikas ei tohiks „üle reageerida“, st sündmustele reageerimine peaks olema vastavuses sündmuse olemuse ja olulisusega ja seda nii konkreetsete sündmuses osalevate või osalenud isikute kui kogukonna ja ühiskonna kui terviku seisukohalt. Näitlikumalt öeldes: sääske ei ole mõtet tappa labidaga, eriti veel siis kui ta istub inimese peas.

Minimaalse meetodi printsiibil võib laste ja peretöö kontekstis välja tuua ka kolmanda tähenduse. Selle heaks näiteks on looduse „Punase raamatu“ ideoloogia, mille järgi millegi või kellegi parim kaitse võib olla ka see, kui sellele üldse mingit tähelepanu ei osuta, mistõttu eriti haruldasi liike pole siinkirjutajale teadaolevalt välja toodud isegi selle raamatu kõige punasematel lehekülgedel. Analoogselt võib ka laste ja peretöös ette tulla olukordi, kus positiivse tulemuse saavutamise eesmärgil on mõnikord otstarbekas teatud sündmuse mitte märgata või neile mitte reageerida.

Oluline:

- Ühistegevuses osalejad võiksid leppida kokku juhtumi või sündmuse olulisus- või keerukusastmetes, selle tunnustes, iseloomustajates vms millest alates või mille olemasolul peaks teisi kindlasti informeerima.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Kirjeldage minimaalse raskusastmega sündmust, olukorda, juhtumit vms, millest te kindlasti peate teavitama oma vahetut juhti.
2. Tooge Eesti laste ja peretöö praktikast näiteid teemadest, mis teie hinnangul on avaliku tähelepanu poolt üle võimendatud.

4.3 VÄIKSEIMA KAHJU PRINTSIIP

Ameerika leidur Thomas Alva Edisoni kodu jalgvärvad olid väga raskesti lahti ja kinni käinud. Kui naabrimees seda talle üks kord ette heitis, et ise kuulus leiutaja, aga ei suuda oma väravat korda teha, olid Edison vastanud: „Minu värvad on väga heas korras. Iga kord, kui sa selle lahti teed ja kinni paned, pumpad sa kolm pange vett minu kaevust välja“.

Kui paluda laste ja peretöö praktikutel, näiteks alaealiste asjade komisjonis, kujundada Edisoni niisuguse tegevuse suhtes oma seisukoht ja anda sellele võimalikult üksmeelne hinnang, siis ega see vist väga lihtne ole. Ühelt poolt on ilmselt tegemist nutika leiutisega. Teisalt on aga umbes sama kindel ka see, et tegemist on teiste inimeste ära kasutamise ja iseennese huvide, pealegi veel nende inimeste eneste teadmata.

Seega, kui tahta Edisoni süüdistada ja ta hukka mõista, on sellel üsna kindel aluspind – teiste inimeste ära kasutamine. Laste ja peretöö kontekstis oleks see eriti ränk süüdistus veel siis, kui tegemist poleks mitte naabrimehega, vaid näiteks naabrimehe pojaga, st alaealisega. Samas võib Edisoni kaitseks väita, et esiteks ei sundinud ta kedagi oma väravast käima ja teiseks on geeniuse aeg sedavõrd kallid, et kui keegi sellest osa tahab saada, peab ta selle kuidagi hüvitama.

Teadadolevalt Edisoni tema niisuguse tegevuse pärast kohtusse ei kaevatud. Kui oleks, poleks kohtuniku roll küll kadestamist väärt olnud, sest lisaks eespool toodule võiks täiendava dimensioonina sisse tulla maksimaalse kahjustamise mõõde. Ehk konkreetselt võiks olla vaja vastata ka küsimusele: kas lõppeks on kasulikud Edisoni karistada ja ta näiteks vangistada või on see pigem hoopis kahjulik?

Nii nagu tõenäoliselt igal inimesel on oma eraelus ette tulnud, tuleb ka laste ja peretöö praktikas mõnikord teha valikuid ainult halbade võimaluste vahel. Analoogselt olemata jäänud Edisoni kohtuasjaga pole ka niisugustes olukordades valiku tegemine lihtne, mistõttu inimesed enamasti püüavad lõpliku otsustamisega venitada nii kaua kui vähegi võimalik. Mõnikord jõutakse parem valikuvõimalus ära oodata, aga alati see ei õnnestu. Niisugusel juhul võiks otsustamisel abiks olla väikseima kahju printsiip näiteks järgmises sõnastuses:

Halbadest valikutest tuleks eelistada niisugust, millega kaasnev kahju on lõpptulemusena eelduslikult kõige väiksem.

Analoogsetes tingimustes valiku tegemisel on paratamatult teatud ennustuslik risk, sest lõppeks ei välista miski, et näiteks kõnealune Edisoni naabripoiss võiks olla tulevane Einstein. Kuna aga otsustama peab ja paremaid võimalusi pole, siis – ju me peame sellega elama.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Oletame, et naabrimees kaebas Edisoni oma poja ärakasutamise pärast ikka kohtusse ja teie olete kohtunik. Kujundage oma motiveeritud otsus.
2. Tooge oma erialasest praktikast või Eesti avalikust elust näiteid otsustest, mille tegemisel on rakendatud väiksema kahju printsiipi.

4.4 LIHTSATE LAHENDUSTE PRINTSIIP

Mäletan oma algkooliaegsest inglise keele lugemikust umbes järgmisesisulist lektüüri:

„Üks ujedavõitu ja mitte just eriti tugeva kehaehituse ning tervisega varases teismeliseeas poiss nägi kord ajalehes atleetliku kehaehitusega mehe pilti ja selle juures järgmist kuulutust: „Annan praktilisi nõuandeid neile, kes tahavad saada samamoodi terveks ja tugevaks! Kui soovid just niisugune olla, saada mulle ümbriku sees 10 naela ja ma saadan sulle kirjalikud juhised, mida sa selleks peaksid tegema.“

Poiss korjas oma säästud kokku, pani raha ümbrikusse, saatis kuulutuses märgitud aadressil ja jäi põnevusega vastust ootama. Paari nädala pärast saigi ta oodatud kirja. Ta avas ümbriku, luges kirja mitu korda läbi ja jäi sügavalt mõttesse. Kuidagi liiga lihtsad ja tavalised olid need nõuanded, sest kirjas oli umbes samasugune jutt, mida tema isa talle kogu aeg räägib: „Kui sa soovid saada terveks ja tugevaks, tuleb sul korralikult süüa, teha sporti ja viibida sageli värskes õhus.“

Võimalik, et meie kangelane oli lõppkokkuvõttes veidi pettunud, aga paraku igapäevane reaalsus sageli just niisugune ongi – probleemide põhjused ja nende lahendusteed on enamasti palju lihtsamad ning tavalisemad, kui nad esmapilgul võivad tunduda. Küllap on seda kogunud näiteks nii mõnedki autot kasutavad inimesed, sest kui auto ei lähe käima, ei hakka automehaanikud vist küll kunagi kohe mootorit lahti võtma, vaid otsivad lihtsamaid võimalusi. Ja reeglina enamasti selgubki, et põhjuseks on kas see, et kütus otsas, aku tühi, mingi juhe lahti või niiskuse tõttu lühis tekkinud vms.

Analoogset põhimõttelist lähenemist võiks soovitada kasutamiseks ka laste ja peretöö praktikas ning formuleerida selle lihtsate lahenduste printsiibina järgmiselt:

Laste ja peretöö praktikas tuleb probleemidele otsida võimalikult lihtsaid ja tavapäraseid selgitusi ning lahendusi.

On tõsi, et inimeste käitumist ja tegevust võib erinevate teooriate järgi väga põhjalikult ja keerukalt analüüsida, selgitada ning põhjendada. Samas oleks see auto käivitumise näite analoogiat kasutades võrreldav sellega, kui mitte käivitumise põhjuse leidmiseks süveneda hüdraulika, materjaliõpetuse, elektrodünaamika või muude tehniliste distsipliinide sügavasse hingeellu.

Teiseks ja võibolla olulisemaks lihtsate lahenduste otsimise põhjuseks on see, et probleemide põhjused ja lahendused peavad olema arusaadavad võimalikult kõigile asjas osalevatele isikutele, kellest enamusel inimeste käitumise alased süvateoreetilised teadmised kas puuduvad või on kasinad.

Lõppeks on lihtsate lahenduste võlu ka selles, et nad on elegantsed.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Loetlege võimalikke põhjusi, mille pärast näiteks 5 aastane laps öösel sageli voodisse urineerib.
2. Pakkuge võimalikult lihtsaid tegevusi lapsevanemate kooli igapäevaelus ja üritustel osalemise suurendamiseks.

4.5 RUTIINSE JÄRJEPIDEVUSE PRINTSIIP

Marksistlik-leninliku ühiskonnakäsitluse järgi seisnes ja väljendus ühiskonna areng selles, et erinevad ühiskondlik-majanduslikud formatsioonid järgnesid kindlas järjestuses üksteisele. Alguses oli ürgkogukondlik ühiskonnakorraldus, sellele järgnesid orjandus, feodalism, kapitalism ja sotsialism ning lõpuks pidi saabuma õnnistatud elu – kommunism. Ainus erand oli selle käsitluse järgi Mongoolia, mis otsustas kapitalismi vahele jätta ja kohe sotsialistlikku korda nautida.

Siinkirjutajal puudub pädevus eespooltoodud ühiskonnakäsitluse hindamiseks, seda enam, et näiteks Eesti ja paljud teised postsotsialistlikud riigid on nõukogudeaegsest sotsialismist kommunismi asemel läinud tagasi kapitalismi ning mõned riigid on jätkuvalt sotsialismi rüpes. Võimalik, et Eesti ja teised riigid moodustavad analoogselt Mongooliaga erandi, aga on ka võimalik, et kogu käsitlus on mõnevõrra ekslik või mõeldi seda arengut näiteks analoogselt puude tekkimise mehhanismile.

Maaailma Tervishoiuorganisatsiooni soovitude kohaselt on puude tekkimist otstarbekas käsitleda nelja etapilisena: häire – kahjustus – talitluslik piirang – võimetus (sügav puue). Sõltuvalt häire iseloomust võib inimene kõik neli etappi läbida mõne sekundiga (nt selgroomurru puhul), liikuda lõppfaasi poole järjepidevalt paljude aastate jooksul (nt dementsus) või liikuda kahe äärmuse vahel kaua aega edasi-tagasi (nt reumatoidartriit ja skisofreenia). Samas on kõigi nende etappide läbimine mistahes häire korral paratamatu ja fikseeritav.

Teatud kindlate etappide läbimise ja tegevuste sooritamise kohustuslikkuseni jõudsid ka lennuohutuse uurijad, kui nad avastasid, et kõige enam õnnetusi juhtub lendurite kodulennuväljadel. Konkreetsemalt jätsid lendurid, arvates et nad tunnevad oma lennuvälja nii hästi, et suudavad seal lennata kasvõi kinnisilmi, kodulennuväljadel sooritamata elementaarseid tegevusi, mille tulemusena õnnetused juhtusidki.

Laste ja peretöö pole teadupärast kosmoseteadus, vaid on märksa lihtsam praktika valdkond, aga analoogselt näiteks inimeste ravimise või esmaabi andmisega on ka selles teatud kohustuslike etappide läbimine ja tegevuste sooritamine vajalik, et mitte öelda - kohustuslik. Sellega seondult võiks formuleerida rutiinse järjepidevuse printsiibi.

Konkreetsete etapiliste tegevusjuhiste olemasolul tuleb neid praktilises tegevuses kõiki, ühtegi vahele jätmata, järgida.

Sellest siiski ei tulene, et mõnele erakorralisele sündmusele reageerimine peaks või saaks toimuda alles mingi pika aja jooksul. Kui tegemist on ühistegevust harjutanud ja seda praktiseerivate inimestega, on võimalik kõik etapid läbida väga kiiresti.

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Kirjeldage etappide kaupa kõiki tegevusi, mille sooritamine on vajalik turvakodusse tulnud lapse koju tagasisaatmiseks.
2. Tooge oma erialasest praktikast või Eesti avalikust elust näiteid tegevustest, mille puhul rutiinse järjepidevuse printsiipi pole järgitud.

5. LASTE- JA PERETÖÖ PRAKTILISE TEGEVUSE JUHISED

Peatükis käsitletakse praktilist tegevust ja praktilise tegevuse juhiseid ning pakutakse välja minimaalse meetodi printsiibi rakendamisele tuginev tegevuste algoritm. Samuti on toodud valik võimalikest ühistegevuse ja võrgustikutöö kontekstis olulisemate tegevuste juhistest. Nii juhised ise kui nende loend pole lõplikud ega kategoorilised.

5.1 Praktilise tegevuse juhised

Praktilise tegevuse juhiseid võib käsitleda erialase tegevuse oskusteabe või tarkvara osana, mille järgimine peaks sõltuvalt konkreetselt valdkonnast aitama eelduslikult täita näiteks järgmisi funktsioone:

- Soovitud tulemuste garanteeritum saavutamine;
- Tööalaste ebaõnnestumiste ja vigade vältimine;
- Kliendi rahulolu tagamine;
- Praktikule õigesti tegutsemise kindlustunde andmine;
- Praktiku abistamine keerulisemate probleemide lahendamisel;
- Praktiku kaitsmine võimalike ebaõnnestumiste puhul.

Tekke- või kujunemislool alusel võib praktilise tegevuse juhistel eristada kahesugust päritolu:

- Tegevusjuhised, mille on välja töötanud uute tehnoloogiate, meetodikate, teenuste, tehnikate jms arendajad;
- Tegevusjuhised, mis on välja kujunenud praktikute igapäevase erialase tegevuse kogemuste baasil.

Neist esimesed on oma olemuselt esmapilgul kategoorilisemad kui teised ja nõuavad nende kasutajatelt reeglina juhiste väga täpset järgimist. Selles veendumiseks peaks piisama kui meenutada näiteks kasvõi erinevate kodumasinate või mistahes muude tarbekaupade kasutusjuhendeid ja garantiitingimusi, mille puhul garantiid kehtib ainult juhul, kui te olete kasutusjuhiseid täpselt järginud.

Siiski ei saa ka praktikute igapäevase erialase tegevuse kogemuste baasil välja kujunenud tegevusjuhiseid pidada niiõelda „päris pehmeteks“. Siinkohal

tehnilisi erialasid kõrvale jättes võiks seda eriti rõhutada seonduvalt inimeste elu mõjutavate praktiliste erialadega nagu näiteks erineva spetsialiseerumisega arstid, meditsiiniõed ja psühholoogid, millede puhul iseseisvaks praktiliseks tegevuseks volituste saamiseks tuleb oma pädevust ja praktilise tegevuse oskusi põhjalikult tõestada.

Samas ei tähenda see tõestamine, et kõike peab alati ja ilmtingimata tegema absoluutselt ühetaoliselt, nii nagu mõnes praktilise tegevuse juhises on kirjas. Iga praktik on isiksusena unikaalne, mistõttu ta paratamatult vähemal või rohkemal määral kohandab neid juhiseid oma isiksusele, nii nagu just talle on sobilik. Samuti tuleb praktilise tegevuse juhiseid sobitada konkreetsele kliendile ja olukorrale. Põhijoontes kuuluvad praktikute igapäevase erialase tegevuse kogemuste baasil kujunenud tegevusjuhised siiski täitmisele.

Eri valdkondade praktilise tegevuse juhistena võiks lisaks eespoolosutatud kodumasinat kasutusjuhenditele märkida näiteks järgmisi:

- Arstiabis kasutusel olevad raviskeemid ja ravijuhendid (näiteks skisofreenia ravijuhend);
- Korrakaitstes kasutatavaid ülekuulamise tehnikaid (näiteks „hea võmm ja halb võmm“);
- Pedagoogikas kasutatavaid õpetamise meetodikaid (näiteks tööõpetuses vasaravarre valmistamise juhend) jne.

Praktilise tegevuse juhiseid võib vormistada ja grupeerida erineval viisil. Näitena on järgnevalt toodud 2005.aastal sotsiaalministeeriumi tellimusel valminud eakate hooldamise ja hooldustegevuste üks tegevusjuhistest (üldine vannitamine). Tegevusjuhised olid konkreetsel juhul jaotatud järgmistesse gruppidesse:

- Elukeskkonna ja igapäevaelu korraldamine
- Enese eest hoolitsemine
- Eluliste funktsioonide säilitamine

2-1	Üldine vannitamine
Kehtivus	Kuni 01.06.2007
Valdkond	Enese eest hoolitsemine
Vajaduse põhjendus	Üldisel vannitamisel on värskendav, raviv ja profülaktiline toime ning seda eriti vähese liikumissuutlikkusega klientide puhul. Vannitamise positiivset toimet saab suurendada vannivee lisandite kasutamisega. Vannitamise tulemusena paranevad reeglina inimese psüühiline ja füüsiline seisund ning verevarustus.
Ettevalmistus	<p>Informeerida klienti protseduuri mõttest ja kulgemisest, saada kliendi nõusolek, vajadusel lasta kliendil käia tualetis, kontrollida pulssi.</p> <p>Sulgeda aknad, jälgida meeldivat ruumitemperatuuri.</p> <p>Kasutada kliendi soovile või nahaseisundile vastavaid vannivee lisandeid, valmis panna pesemis- ja kuivatusvahendid, täita vann veega.</p> <p>Pesta ja desinfitseerida käed.</p>
Teostamine	<p>Saata klient vannituppa, tagada turvalisus, lasta lahti riietuda (vajadusel aidata), abistada vanni minemisel ja istumisel, vajadusel kasutada abivahendeid (lift, vanniste).</p> <p>Pesemist alustada näost, seejärel keha ja alakeha, pea pesemisel lasta hoida pesukinnast silmade ees, niisutada juuksed ja pesta pea, enne vannist väljatulekut loputada.</p> <p>Kuivatada hoolikalt, eriti nahavolte, vajadusel hõõruda keha sisse kehakreemiga, juuksed kuivatada fooniga ning sättida päevasoengusse, lasta riietuda (vajadusel aidata).</p> <p>NB! Elanikku ei tohi jätta vannitamise ajal üksi, jälgida vereringet.</p>
Järelhooldus	<p>Küsida kliendi enesetunde ja soovide järgi.</p> <p>Koristada ja tuulutada ruum.</p> <p>Puhastada ja desinfitseerida vann.</p> <p>Pesta käed ja täita dokumentatsioon.</p>
Töötaja	Hooldaja
Töötajate arv	1-2
Kestus	30 min

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Loetlege lisaks eespooltoodutele veel funktsioone, mille täitmisel praktilise tegevuse juhised on abiks.
2. Kirjeldage vähemalt ühte oma eriala või tegevusvaldkonna praktilise tegevuse juhist.

5.2 Minimaalse meetodi tegevusalgoritm

Tõenäoliselt kujuneb igal inimesel, sõltumata tema tegevusvaldkonnast, aja jooksul välja talle sobilik ja iseloomulik konkreetsete erialaste tegevuste valiku, nende järjestamise ja sooritamise üldine muster ja/või skeem. Seda võib nimetada praktiku individuaalseks stiiliks või tema erialaseks käekirjaks. Väga ilmekalt väljendub see näiteks kunstis, kirjanduses ja heliloomingus ja seda eriti „suurte tegijate“ puhul, aga teadaolevalt on ka kurjategijatel oma käekiri, mille alusel uurijad süüdlase kindlaks teevad.

Üsna kindlasti kujuneb ka erinevates valdkondades laste ja peredega tööd tegevatel praktikutel aja jooksul välja neile omane tööstiil, mis erinevatel praktikutel on vähem või rohkem ilmekas ja individualiseeritud. Ühistegevuse kontekstis võiks siiski eelistada niisugust olukorda, kus oma individuaalsusega ei hakata soleerima, vaid püütakse jõuda ühistegevuseks sobilike skeemide ja stiilide juurde.

Järgnevas on toodud minimaalse meetodi printsiibile tugineva tegevusalgoritmi kirjeldus, millest käesoleva töö koostaja on oma erinevate praktiliste tegevuste kavandamisel ja teostamisel põhijoontes juhindunud ja mida julgeb soovitada katsetamiseks ka teistele nii individuaalse töö, meeskonnatöö, kui ühistegevuse edendamisel. Toodud on ka mõned konkreetsemad juhised nende tegevuste sooritamiseks, mis võiksid olla olulisemad just ühistegevuse edendamise kontekstis. Nii tegevusalgoritmi kui juhiseid võib ja võimalik, et isegi peab sõltuvalt valdkonnast, piirkonnast ja konkreetsetest praktikutest täiendama ja korrigeerima.

Algoritmi kasutamise üldskeem on lihtne – alustada tuleb esimesest tegevusest ja kui sellega õnnestub juhtum (probleem) lahendada, ongi kõik korras ja võib ette võtta uue juhtumi või probleemi. Kui esimese tegevusega soovitud tulemust ei õnnestu saada, tuleb võtta järgmine, siis järgmine ja nii edasi kuni lahenduse saamiseni. Ehk teisiti öeldes: järgmise tegevuse juurde võiks asuda alles siis, kui eelnevatega soovitud tulemust ei saavutatud.

1. Kasuta juhtumi (probleemi) lahendamiseks kõiki oma erialaseid oskusi.

- 1.1. Määratle juhtumi olemus (probleemi sisu) võimalikult täpselt, vajadusel formuleeri see kirjalikult.
- 1.2. Uuri varasemaid analoogseid juhtumeid ja nende lahendusskeeme ning loe juhtumi (probleemi) teemalist erialast kirjandust.
- 1.3. Koosta juhtumi lahendamise tegevuskava või –skeem ning vajadusel formuleeri (kirjalikult) küsimused konsulteerimiseks.

2. Kui üksinda (ise) hakkama ei saa, konsulteeeri juhiga (kolleegiga).

- 2.1. Kui sul on erialaspetsialistist juht, sea temaga sisse regulaarne tööjuhendamise süsteem.
- 2.2. Kui sul erialaspetsialistist juhti ei ole, kujunda erialase konsulteerimise (kollegiaalse ülevaatamise) süsteem oma enese või mõne teise organisatsiooni sama eriala kolleegiga.
- 2.3. Proovi juhtumile (probleemile) lahendust leida kas tööjuhendamise või kollegiaalse ülevaatamise raames.
- 2.4. Formuleerige ühiselt (kirjalikult) teemad, probleemid, küsimused vms, mis jäävad ebaselgeks või millele te lahendust ei leia.

3. Kui erialasest konsulteerimisest ei piisa, konsulteerige teiste erialade spetsialistidega.

- 3.1. Koosta enesele nimekiri sinu igapäevatöös oluliste naabervaldkondade praktikutest.
- 3.2. Vali nende seast praktikud, kellega sul on võimalik luua vastastikku respekteriv ja usalduslik koostöösuhe.
- 3.3. Kujundage ühiselt vastastikuse konsulteerimise süsteem ja leppige kokku üldistes konsulteerimise põhimõtetes.
- 3.4. Kui probleemiga peavad selle olemuse tõttu tegelema erinevate erialade praktikud, formuleeri juhtumiga töötava meeskonna tööülesanne.

4. Kui teiste erialade spetsialistidega konsulteerimisest ei piisa, kujunda juhtumiga töötav meeskond.

- 4.1. Määratle erialad ja konkreetsed praktikud, kelle osalus juhtumi lahendamisel on vajalik.
- 4.2. Kaasa meeskonda inimesed, kes oma ametikoha tõttu on seatud analoogse juhtumiga tegelema.
- 4.3. Leppige kokku (soovitavalt kirjaliku tegevusjuhisenä) meeskonnatöö üldises töökorralduses, ülesannete ja vastutuse jaotuses jms.
- 4.4. Formuleerige (kirjalikult) juhtumiga töötanud praktikute kompetentsi ületavad ja/või lahendamata probleemid, teemad vms.

5. Kui meeskonnatöö soovitud tulemust ei anna, algata avalik diskussioon.

- 5.1. Vali avaliku diskussiooni arendamiseks asjakohane ja sobilik aeg, töövorm, kanal, meetod, vms.
- 5.2. Moodusta avalikku diskussiooni ette valmistav ja läbi viiv töögrupp ning koostage avaliku diskussiooni läbiviimise tegevuskava.
- 5.3. Kaasake diskussiooni võimalikult kõik teemaga tegelema seatud ja/või sellest huvitatud isikud, sh vabatahtlikke kodanikeühendustest ja poliitikud.
- 5.4. Töötage välja konkreetsed ettepanekud seadusandluse või elu- ja töökorralduse muutmiseks.

6. Kui eelnevast ei piisa, algata seadusandluse muutmine.

- 6.1. Kujunda regulaarsed koostöosuhted elukohajärgse omavalitsuse volikogu liikmetega.
- 6.2. Kujunda regulaarsed koostöosuhted sinu valimisringkonnast valitud Riigikogu saadikutega.
- 6.3. Edasta väljatöötatud ettepanekud kõrgemalseisvate organite esindajatele seisukoha võtmiseks

Iseseisvaks või ühismõtlemiseks:

1. Loetlege tegevusi, mis eespooltoodud minimaalse meetodi tegevusalgoritm on teie hinnangul liigsed.
2. Täiendage eespooltoodud minimaalse meetodi tegevusalgoritmi tegevustega, mille sooritamine on teie hinnangul kindlasti vajalik.

5.3 Tegevusjuhised

5.3.1 Tööjuhendamine

Selgitus:

„Pool kuningriiki superviisori eest“ võiks kuulda kuningas Richard III suu läbi, kui ta mõnda aega suhtleks tänase Eesti sotsiaalvaldkonna praktikutega. Põhjuseks poleks see, et praktikas on midagi väga halvasti, vaid sõna superviisor sage kasutamine praktikute poolt ja seda ka mingi imevahendi või imerelva tähenduses, mis lahendab kõik tööalased probleemid. Kui niisugust sõna ikka on vaja kasutada, siis võiks seda teha keerulisemate probleemide lahendamise ja/või keeruliste meetodite, tehnikate vms omandamisega seonduvalt.

Reaalsuses tuleb paraku nii üht kui teist harva ette ning praktik puutub igapäevatoos kokku suhteliselt tüüpiliste ja eriti keerukaid meetodeid või tehnikaid mittenõudvate juhtumite või probleemidega, mille puhul piisab enamasti niisugusest lihtsast asjast nagu tööjuhendamine või -nõustamine. Teisiti öeldes, keeruliste ja kulukate asjade kasutamine on otstarbekas ja vajalik alles siis, kui lihtsamad vahendid ei aita.

Tegevusjuhised:

1. Kui sinu asutuses väljakujunenud ning regulaarselt toimivat tööjuhendamise süsteemi ei ole, algata asjakohasel viisil ja vahenditega selle väljaarendamine.
2. Kui sinu asutuses on väljakujunenud ja regulaarne tööjuhendamise süsteem juba olemas, püüa seda maksimaalselt rakendada nii iseene kui asutuse arenguvajaduste rahuldamiseks ja eesmärkide saavutamiseks.
3. Arvesta seda, et tööjuhendamine on kahepoolne protsess, milles osalevad juhendaja ja juhendatav, kellel mõlemal on protsessi kulgemise ja selle tulemuste ning partneri suhtes omad ootused.
4. Tööjuhendamise protsessi edukusele aitavad kaasa juhendatava soov õppida ja areneda, koostöövalmidus, initsiatiiv, valmisolek järgida juhiseid, kriitika talumine jms ning kõike seda juhendaja ka ootab. Olles juhendatava rollis, püüa neid oskusi ja omadusi endas arendada.
5. Juhendatav ootab tööjuhendamisest tööalast koolitust ja selgitusi, teavet kavandatud muudatustest, tööalast ja inimlikku toetust, oma töö analüüsi ja juhi hinnangut oma tööle, tunnustust jms ning kõike seda peaks juhendaja suutma juhendatavale ka anda.

6. Kujundage tööjuhendamine regulaarseks, plaaniliseks ja meeldivaks rutiiniks, valides selleks teie organisatsioonile ja personalile sobiliku juhendamise sageduse (vähemalt kaks korda aastas) ja vormid (nt individuaalne juhendamine, grupijuhendamine jms).
7. Kui sul ei õnnestu oma organisatsioonis tööjuhendamise süsteemi välja arendada ja tööle rakendada, püüa kujunda kollegiaalse ülevaatamise süsteem kas oma asutuses või mõnes teises samalaadses organisatsioonis töötava kolleegiga.
8. Teises organisatsioonis töötava kolleegiga teostatav kollegiaalne ülevaatamine kooskõlasta kindlasti oma juhiga ja taotle, et see kuuluks sinu tööaja sisse ning oleks analoogselt tööjuhendamisega arvestatav osana täiendkoolitusest.

Pea meeles:

- Kuitahes efektiivne tööjuhendamise süsteem ei asenda iseene töö analüüsi, need peaksid teineteist toetama.

5.3.2 Kollegiaalne ülevaatamine

Selgitus:

„Suur loll õpetab väikest loll“ on üks pedagoogikas kasutatavatest õpetamise võtetest ja seisneb selles, et kahest nõrgast õpilasest veidi tugevamale tehakse ülesandeks, et ta õpetaks teisele mingi asja selgeks. Hea edu korral saab neist vähemalt üks – suurem – asja selgeks, sest teisele seletamiseks peab ta asja kõigepealt enesele selgeks tegema.

Kollegiaalne ülevaatamine, mida võib määratleda teistelt õppimise ja teistega vastastikku töö kvaliteedi hindamise ning selle parendamise alaste soovitude tegemise protsessina, selle võttega päris sama ei ole, aga mingi analoogia on neil siiski olemas. Kollegiaalset ülevaatamist võib teha nii asutusesiseselt kui erinevate asutuste vaheliselt, samuti võib seda teha nii erialasiseselt kui erinevate erialade vaheliselt. Kollegiaalsel ülevaatamisel on praktikute erialase arengu tähenduses palju positiivseid efekte, millest siinkohal võiks esile tuua ennekõike selle, et lisaks teiste töö ja töötamise tundmaõppimisele sunnib ta ka praktikut iseennast ja oma tööd üle vaatama ning seda analüüsima.

Tegevusjuhised:

1. Kui sul ei õnnestu oma organisatsioonis tööjuhendamise süsteemi välja arendada ja tööle rakendada, hakka kujundama kas enda või mõnes teises organisatsioonis töötava kolleegiga vastastikuse ülevaatamise süsteemi.
2. Kui sinu organisatsioonis tööjuhendamise süsteem on olemas ja töötab, on kollegiaalsest ülevaatamisest erialases arengus ikka abi.
3. Taotle juhilt, et nii oma kui teises organisatsioonis töötava kolleegiga teostatav vastastikune ülevaatamine kuuluks sinu tööaja sisse ja et see oleks analoogselt tööjuhendamisega arvestatav osana täiendkoolitusest.
4. Leppige kolleegiga kokku kriteeriumides, mida te peate oma töös olulisteks ja mille alusel te üksteise tööd hindate. Need ei tohiks olla väga keerulised ja neid ei tohiks olla ka palju. Oleks hea, kui kriteeriumitele vastavus oleks vähemalt kuigivõrd ka mõõdetav.
5. Leppige kokku kollegiaalse ülevaatamise sageduses, näiteks keskmiselt üks kord kvartalis ja protseduurides. Soovituslikult võiks kokku leppida kindla nädalapäeva ja kellaajad, näiteks iga kvartali teisel kolmapäeval kell 13-17.
6. Teavita oma juhti kolleegiga kokkulepitust ning hoida teda kollegiaalse ülevaatamise protsessi kulgemise ja tulemustega kursis.
7. Nii iseenese töö kui oma eriala kolleegi töö paremaks tundmaõppimiseks sobib väga hästi klassikaline stažeerimise meetod.

8. Teise eriala inimese igapäevatöö tundmaõppimise heaks meetodiks on üks päev teise tööpäeva jälgimist või tööpäevade pildistamine ja pildistuste ühine analüüsimine.
9. Tee kollegiaalse ülevaatamise protsessi tulemustele tuginevaid ettepanekuid oma asutuse töö parendamiseks.

Pea meeles:

- Kuna kollegiaalne ülevaatamine on osa sinu tööst, siis nii sellesse ka suhtu ja ära asenda seda sõbraliku kohvijoomisega.

5.3.3 Suhtlusmeetodi valimine

Selgitus:

„Suhtleme meili teel“ on inimeste ühistegevuses, millest suur osa on erinevas vormis ja erinevatel eesmärkidel suhtlemine, ilmselt üks levinumaid fraase. Tahtmata meili teel suhtlemise olulisust vähendada, peab siiski märkima, et erinevaid suhtlemise kanaleid, vahendeid, võimalusi ja meetodeid on mitmeid (nt meilimine, helistamine, faksimine, tavaliste paber kandjal kirjade saatmine, vahetu kokkusaamine) ning meilimine on ainult üks neist. Pealegi võib sellel reaalsuses olla erinevaid alltoone nagu näiteks:

- Konkreetset teemat on kõige otstarbekam ja efektiivsem käsitleda meili teel;
- Inimene ei taha või tal pole aega, võimalusi ega huvi vahetult kokku saada;
- Võimalus ja soov vältida ebameeldivaid teemasid, sest meil „ei tulnud läbi“.

Suhtlusmeetodeid või –kanaleid võib üksteisest eristada nende vahetuse ja/või intiimsuse ning sellest tuleneva partnerite osalemise ja üksteise mõjutamise võimaluste astmelt. Kõige vahetum ja mõjusam, aga samas ka kõige kulukam, on füüsiline kokkusaamine, mille puhul töötavad kõik inimeste tundmused. Helistamise puhul on võimalik saada vahetule kokkusaamisele lähedane efekt kiiresti, suurte vahemaade tagant ja odavalt. Omad väärtused on aga ka meilimisel, faksimisel ja tavaliste paber kandjal kirjade saatmisel.

Tegevusjuhised:

1. Inimestel on erinevad suhtlusvahendite ja –meetodite kasutamise oskused, võimalused ja eelistused ning suhtlusvahendi ja –meetodi valikul peaks neid kindlasti arvestama.
2. Suhtluskanali ja –meetodi valikul on vajalik kindlasti arvestada järgmiste asjaoludega:
  - Suhtlusteema sisu – mida olulisem ja keerulisem teema, seda vahetuma kontakti meetod tuleks valida;
  - Kontaktile kuluv aeg – vähe aega nõudvate ja/või vähemoluliste teemade arutamiseks või käsitlemiseks ei ole põhjust vahetult kokku saada;
  - Soovitav tulemus – kellegi ametliku seisukoha teadasaamiseks on kõige paremaks meetodiks paber kandjal kirjade saatmine.
3. Ühistegevuses on otstarbekas arutada ühiselt läbi ja leppida kokku mis meetodil missuguse iseloomuga teemasid käsitletakse.
4. Soovitavalt võiks kõigi ühistegevuses osalejate osas olla olemas järgmised kontaktandmed: meiliaadress (soovitavalt koos teabega selle kasutamise sagedusest), mobiiltelefoni number ja postiaadress või faksi number.

5. Meilimisel on otstarbekas leppida kokku meili kättsaamise ja selle lugemise tagasiside skeem ja printsiibid, näiteks et:
  - Kui meilile teatud aja jooksul ei vastata, peab meili saatja üle helistama.
  - Meilile mittevastamine tähendab selles oleva sõnumiga nõustumist.
6. Vahetuks kokkusaamiseks on kindlasti vajalik asjaosalistele saata eelnevalt teemaga seotud kirjalikud alusmaterjalid.
7. Oluline teave on otstarbekas dubleerida, sõltuvalt teema kaalukusest ja konfidentsiaalsusest kas näiteks helistamise, faksimise või paberkandjal kirja saatmise teel.

Pea meeles:

- Ei ole ühtegi suhtluskanalit ega -meetodit, mis tagaks sinu sõnumi 100%-lise adressaadini jõudmise. Isegi vahetu kontakti korral võib inimene sind kuulda, aga mitte kuulata.

5.3.4 Kirjaliku teksti koostamine

Selgitus:

„Laul olgu lühike või pikk, peasi et on õpetlik“ võib kehtida küll laulude kohta, aga õpetlikkuse aspekti kõrvale jättes võiks öelda, et kirjalike tekstide osas pole see väide asjakohane. Pigem võiks kirjalike tekstide kohta öelda – mida lühem, seda parem, sest peab arvestama, et iga kirja pandud sõna maksab mitte ainult kasutatud materjali ja vahendite, vaid ka vähemalt kahe inimese – teksti koostaja ja selle lugeja – töö tähenduses.

Kuna teatud grupeeringu väitel tulid nad Eestisse kirjaoskust likvideerima 1939.aastal võib eeldada, et see töö on nüüdseks tehtud. Arvestades aga seda, et laste ja peretöö praktikutel on erinevate kirjalike tekstidega siiski palju kokkupuuteid, võiks mõningaid kirjalike tekstide koostamise ja kasutamise juhiseid veelkord üle korrata.

Tegevusjuhised:

1. Kuna mistahes vormis kirjalik materjal on alati kellelegi adresseeritud, mõtle teksti koostades alati selle lugejale, tema ootustele, teemaga seotud teadlikkusele, lugemis- ja arusaamisoskusele jms.
2. Kirjalikku teksti koostades arvesta, et seda võivad lugeda ka need isikud, kellele see ei ole adresseeritud.
3. Enne kirjaliku materjali koostamist püüa jõuda selgusele, kas seda ikka on vaja koostada ja kui on vaja, siis mis selle materjali valmimise ning levimise tulemusel peaks juhtuma või võib juhtuda.
4. Püüa jõuda selgusele, kas konkreetse teksti koostamine on ühekordne tegevus või osa pikemaajalisest protsessist ja/või kirjavahetusest ning pea seda teksti koostades meeles.
5. Hoolitse selle eest, et lugeja saaks üheselt aru, kas kirjutatu on teie lõplik ja kindel seisukoht, diskussiooni alustekst, arengujärgus olev tööversioon, „mitte-paber“ vms.
6. Kui tegemist on ühistegevuse protsessis valmiva kirjaliku tekstiga, on otstarbekas anda selle lõplik kokkukirjutamine kõige parema väljendus- ja kirjaoskusega praktikule teie seast.
7. Enne ühistegevuses valminud kirjaliku teksti levitamist on vaja olla kindel, et kõik sellega seotud isikud teksti lõppversiooni lugenud, sellest aru saanud ja kirjapanduga nõus.

8. Mõnda kirjalikku teksti on allpooltoodud eesmärkidel otstarbekas jätta (kavandada) sisse mõni olulise teemaga seotud viga või ebatäpsus.
  - Vea või ebatäpsuse abil saab tagasisidet sellest, kas adressaat on teksti üldse lugenud ja kui põhjalikult ta seda on teinud;
  - Vea märkamine ja sellele tähelepanu juhtimine viib kohe selle olulise teema juurde;
  - Veale tähelepanu juhtimine aitab tekitada lugejas protsessis osalemise ja protsessi kujundamise tunde.
9. Arvesta, et sinu koostatud kirjalik tekst sisaldab palju informatsiooni sinu enda isiku, sh sinu teadmiste, üldise kompetentsuse ja kirjaoskuse, tekstiga seotud teema valdamise jms kohta.

Pea meeles:

- Kõige parem kirjalik tekst mahub ära ühele leheküljele.

5.3.5 Juhtumi ülesvõtmine

Selgitus:

„*Ei näe ei näe me neid ei näe*“ laulsid kunagised üliõpilased mõnikord, kui nad pidid kolhoosipõllul kartuleid korjama, aga ei viitsinud seda eriti teha. Tänapäeval praktikutel oma erialases tegevuses niisuguseid hoiakuid loodetavasti ei ole, aga ikkagi puutume aeg-ajalt kokku olukordadega, kus mõnda probleemi on märganud ja/või sellega tegelema hakatud alles siis, kui see on arenenud juba väga kaugele.

Juhtum või probleem võib praktikuni jõuda enamasti kolmel viisil:

- Vahetu juht annab mingi konkreetse juhtumi või probleemi praktikule lahendamiseks;
- Juhtum, näiteks konkreetne inimene tuleb oma probleemiga ise praktiku juurde;
- Praktik märkab probleemi kas oma põhitegevuse raames või väljaspool seda, juhuslikult.

Toodetest kahe esimese võimaluse jaoks on erinevates tegevusvaldkondades vähem või rohkem konkreetseid ja ranged protseduurid ning tegevusjuhised tõenäoliselt välja kujunenud ja ka kirjalikult olemas. Probleemne võib olukord olla aga kolmanda võimaluse osas, mille jaoks üldisi ja kindlaid juhiseid on raske välja töötada. Mõne alltoodud tegevusjuhise järgimisest võib juhtumi ülesvõtmisel siiski abi olla.

Tegevusjuhised:

1. Keskendu oma põhitegevusele, aga ole avatud ja tähelepanelik ka kõige seda ümbritseva ja seda mõjutada võiva suhtes.
2. Kui märkad oma põhitegevusega seonduvalt või väljaspool seda mingit uut probleemi, võib abi olla järgmistest küsimustest:
  - Kas see on niisugune olukord või probleem, et sellesse peaks keegi sekkuma või on otstarbekam sellesse mitte sekkuda?
  - Kui on vaja sekkuda, siis kas seda pead tegema sina või on selle probleemi lahendamine kellegi teise vastutusalas ja kompetentsis?
  - Kui probleem ei ole sinu vastutusalas, siis keda on vaja sellest probleemist teavitada?
3. Kui probleem on sinu vastutusalas ja kompetentsis, püüa määratleda, kas sa pead sellest teavitama ka oma juhti või pole see vajalik?

4. Kui juhi teavitamine pole vajalik, siis hinda, kas sa saad selle probleemiga üksi hakkama või on vaja kedagi kaasata?
5. Kui kedagi on vaja kaasata, siis kas see peab olema sinu kolleeg või on see mingi teise eriala praktik?
6. Kui sa kedagi kaasad, siis kes teist on juhtumi lahendamise eest vastutav ja kas sekkumise strateegia, meetodid ja tehnikad valid sina või töötate need üheskoos välja?
7. Missugused on sekkumisega kaasnedavad riskid ja kuidas on võimalik neid minimiseerida?
8. Kui palju võiks probleemi lahendamisele kuluda aega ja missugune peaks olema oodatud ning soovitud tulemus?

Pea meeles:

- Kui sa ei taha märgata või ignoreerid kellegi teise probleemi, võid umbes samasugust suhtumist oodata ka teistelt sinu enese suhtes.

5.3.6 Töö gruppides ja gruppidega

Selgitus:

„*Posidim, po-okajem*“ on ilus vene keelne fraas, millele sama head eesti keelset vastet on raske välja pakkuda. Võibolla kõige lähedasem on sellele mõttele väljend „*Istume ja räägime*“, mille erinevates vormides analoogidega laste ja peretöö praktikud oma igapäevatoos ilmselt üsna sageli kokku puutuvad. Koos käiakse erinevas vormis ja erinevatel eesmärkidel tegutsevates gruppides alates näiteks regulaarselt ja teatud rutiiniga toimuvatest asutusesisestest koosolekutest teabevahetuseks, tegevuste kooskõlastamiseks, tööülesannete jagamiseks jms ning lõpetades kasvõi konkreetsete inimeste saatust mõjutavate alaealiste komisjonide istungitega või sotsiaalseid protsesse kujundavate seadusloome töögruppidega.

Gruppides ja/või gruppidega töötanud inimesed on küllap kogenud, kui võrd erinevad võivad grupid, nendes töötamine ja töötamise tulemuslikkus olla. On gruppe või koosistumisi, mis on nii kurnavad ja igavad, et nende lõppu ei jõua kuidagi ära oodata ning on ka selliseid, mille lõppu tahaks ikka edasi lükata ning peale mida jääb sisemusse soe ja hea tunne, mille kohta võib küllap ka öelda – töörõõm või rõõm ühiselt tehtud tööst.

Töö gruppides või gruppidega võib ebaõnnestuda erinevatel põhjustel, aga olulisematena võiks siiski välja tuua puudujääke grupitöö ettevalmistamisel ja/või grupi töö juhtimises. Universaalset retsepti grupitöö efektiivsuse tõstmiseks siinkirjutaja ei tea, pealegi kui grupi juht on ebapädev, ei aita mingid soovitusel. Jättes käsitöösused siinkohal kõrvale, on allpool mõned üldisemad juhised, mille järgmisest võib grupi töö tõhustamisel abi olla.

Tegevusjuhised:

1. Töögrupi moodustamiseks ja kokkukutsumiseks ning selle kooskõlmiseks peab olema selge ja argumenteeritud põhjus ning eesmärk, mis peavad olema arusaadavad kõigile grupi töös osalejatele.
2. Grupi töö tulemuslikkuse seisukohalt on võrdselt olulised nii grupi töös osalejad, kui grupi juht. Grupi töösse peaks olema kaasatud võimalikult kõik eesmärgi saavutamisele huvitatud või sellega seotud praktikud.
3. Määratle oma roll ja ülesanded grupis. Kui sa oled üks paljudest, siis palu grupi juhil sinu roll ja funktsioonid täpsustada, kui sa oled grupi juht, siis selgita teistele nende võimalikku rolli ja ülesandeid.
4. Vähemalt teatud piires võib gruppide töö ja nende tulemuslikkuse kohta parafraaseerida sportmängudes kasutatavat fraasi: „Kui töö on tulemuslik, siis töötas hästi grupp, kui töö ebaõnnestus, siis töötas halvasti grupi juht“.

5. Kui sa oled grupi juht, siis lisaks koosistumise lõpus grupi liikmetelt küsitavale tagasisidele analüüsi grupi tööd ka iseseisvalt ning vajadusel tee korrektsiive grupi koosseisus, töörežiimis, keskkonnas vms.
6. Kuna töö grupis on võrreldes individuaalse tööga oluliselt ressursimahukam võiks nii kooskäimise sageduse kui kestuste osas lähtuda printsiibist: nii palju kui vaja ja nii vähe kui võimalik.
7. Kuna grupis töötamine kulutab samaaegselt nii kõigi ühist kui iga osaleja individuaalset aega, siis peaks võimalikult kõik töös osalejad, alustades sinust enesest, hoolitsema selle eest et üksteise aega ei kuritarvitataks.
8. Üldine positiivne õhustik ja vähemalt üks hea nali ja/või ühine naermine iga tunni jooksul on grupi töö ja/või koos töötamise tulemuslikkuse üks olulisimaid garante.

Pea meeles:

- Mingi hea või uus mõte tekib algselt ikka ainult ühes peas, aga grupitöö võib aidata selle tekkimisele ja kujunemisele kaasa.

5.3.7 Suhtlemine ajakirjandusega

Selgitus:

„Ajalehega võib tappa nii kärbse kui inimese“ on ilmselt üks paremaid ja ilmekamaid meedia ning massiteabevahendite mõjujõudu iseloomustavaid väljendeid. Reaalses elus asjad sedavõrd ekstreemsed siiski ei ole ja nii nagu enamusele kärbseid ei sure ajalehe all, on vist küll ka kõigil inimestel võimalik ajalehe läbi või selle vahendusel saabuvast letaalsest lõpust pääseda. Samas tuleb tõdeda, et teatud ametikohtadel ja/või positsioonidel olevatel isikutel tuleb selleks võrreldes teistega rohkem vaeva näha.

Meediaga suhtlemiseks on paljudel asutustel ja organisatsioonidel tööle võetud avalikke suhteid korraldavad ja arendavad ning avalikkusega suhtlemise eest vastutavad töötajad. Tegevuse spetsiifikast tingituna ei ole vastavate töötajate järgi otsest vajadust siiski kõigil asutustel ja organisatsioonidel ja küllap osal neist pole lihtsalt ka vastavaotstarbelisi rahalisi ressursse. Intersektoraalset ühistegevust arendavad koostöögrupid kuuluvad enamasti just sellesse gruppi, st eraldi avalikke suhteid korraldavat töötajat võtta ei ole neil reeglina võimalik ega ka vajalik.

Laste ja peretöö valdkonna üldist tundlikkust arvestades võib selles siiski ette tulla ajakirjandusele „magusaid“ juhtumeid, mille menetlemiseks ühistegevuses osalejad võiksid ennast eelnevalt ette valmistada.

Tegevusjuhised:

1. Kui mõne ühistegevuses osaleva praktiku asutuses või organisatsioonis on professionaalne avalike suhete korraldaja olemas, oleks ilmselt kõige otstarbekam üritada ehitada meediaga suhtlemine üles tema kompetentsile.
2. Kui vastavat spetsialisti ei ole, siis peate ise hakkama saama ja alustuseks näiteks kokku leppima teatud põhimõtetes, tööjaotuses jms, millest te ajakirjandusega suhtlemisel juhindute.
3. Ajakirjandusega suhtlemise poliitika väljatöötamiseks oleks kindlasti hea kaasata mõni tegevajakirjanik ning kutsuda ta näiteks osalema mõnele teemakohasele ümarlauale või vestlusringile.
4. Arvestades seda, et ajakirjanikul on oma kompetents ja ülesanded, ei pruugi ta teie tegevusest üldse midagi teada ega kohe arugi saada, mistõttu ajakirjaniku osalusel ümarlaua käigus on teil võimalik:
  - Tutvustada ajakirjanikule iseendid, oma tegevust ja tegevust juhtivaid väärtusi, eesmärgi jms;
  - Õppida otseallikast tundma ajakirjanduse spetsiifikat, selle eesmärgi, ülesandeid ning võimalusi;

- Otsida koos ajakirjanikega kõigile ühiseid väärtusi ja eesmärke;
  - Kujundada ajakirjandusega positiivseid ning püsivaid koostöösuhteid;
  - Näha ja veenduda oma silmaga, et ka ajakirjanik on luust ja lihast inimene jms.
5. Nagu elus paraku vahetevahel ikka juhtub, võite te ajakirjaniku haardesse sattuda täiesti ootamatult, aga ka siis ei maksa sattuda paanikasse, sest ajalehte, mis võib teid ohustada, alles tehakse ning seetõttu:
- Tundke rõõmu, et teil on võimalik selle valmimises osaleda;
  - Otsige ajakirjanikuga ühisosa, mitte konflikti;
  - Tehke pause mõtete kogumiseks;
  - Rääkige ainult seda, mida olete volitatud rääkima;
  - Olge aus ja arvestage konfidentsiaalsusega;
  - Rääkige rahulikult ja ärge tehke vigu.
6. Kui te tunnete ennast ajakirjanikega suheldes jätkuvalt ebakindlalt, siis võib olla abi mõnede puhvrite kasutamisest, millest efektiivsemad võiksid olla suhtluskanali valik ja aja võitmine.
7. Kuna te telefoni ja meili teel suheldes ei saa olla kindlad, kellega te tegelikult suhtlete, püüdke neid kanaleid tundlike teemade puhul ajakirjandusega suhtlemisel vältida ning pakkuge vahetu kokkusaamise võimalust. See annab teile ka aega ennast paremini ette valmistada.

Pea meeles:

- Ajakirjandust ja ajakirjanikke ei maksa karta, aga neid ei tohi ka hirmutada ega ära pahandada.

5.3.8 Poliitiku arvamuse mõjutamine

Selgitus:

„*Ei saa me läbi Lätita...*“ ja ei saa me läbi ka poliitika ega poliitikuteta, mistõttu umbes nii võikski sellesse suhtuda – reaalsus ja paratamatus – ning õppida selles toimima ja tegutsema. Toimida ja tegutseda ning poliitikute arvamust mõjutada on aga vaja, sest põhiosa laste ja peretöö poliitikast ning praktikast, sh kogu valdkonna rahastamine sõltub suures osas või ka ennekõike just nii „suurest“ (riigi tasand) kui „väikesest“ (omavalitsuse tasand) poliitikast ja vastava mastaabi poliitikutest.

Mõlemal poliitika tasandil on oma võimalused ja eripärad ning nende toimimine vähemalt mõnevõrra erinev. Näiteks väiksemates omavalitsustes tunnevad kõik praktiliselt kõiki ning poliitika jaoks on seal üsna vähe ruumi, kui seda üldse on, sest inimesed peavad jõudma kokkulepetele üsna argistes, aga igapäevaelus väga olulistest asjadest. Rohkem ruumi on poliitikaks suurtes omavalitsustes ja loomulikult riigis, st „suure poliitika“ tasandil. Suure poliitika tasand on oluline veel ka seetõttu, et sellel kujundatakse ulatuslikke ja pikaajalisi protsesse ning suunatakse suuremate rahavoogude liikumist.

„Suure poliitika“ otsuste kujunemise protsess on enamasti pikk ja see annabki laste ja peretöö praktikutele võimaluse poliitikute arvamuse mõjutamiseks. Seda võimalust tuleks kindlasti kasutada, sest parem näha vaeva otsuste kujundamise etapil, kui hiljem halbade otsuste keskkonnas vaevelda.

Tegevusjuhised:

1. Formaalselt langetatakse otsused küll piiratud ligipääsuga Riigikogu istungitel, aga teil on võimalus kasutada aega, mis poliitikutel on ette nähtud kohtumisteks valijatega – püüdke võtta sellest maksimum.
2. Lähtuge sellest, et teil on poliitikuga vastastikused huvid: teil on vaja poliitikuga suhtlemist tema arvamuse mõjutamiseks ja poliitikul on teid vaja kasvõi näiteks tagasivalimiseks.
3. Võrreldes ülejäänud Riigikogu liikmetega on teie valimisringkonnast valituks osutunud isikutele teiega mõnevõrra intiimsem suhe, mistõttu nendega oleks otstarbekas püüda kujundada omaette koostöövorme.
4. Eesti on piisavalt väike selleks, et igal vähegi sotsiaalselt aktiivsel inimesel ei oleks Riigikogu liikmete seas vähemalt üht või mõnd tuttavat. Püüdke nendega kujunda ja säilitada regulaarseid suhteid.
5. Analüüsige ja õppige tundma nii Riigikogu kui oma kohaliku volikogu liikmeskonda ja jõustruktuure ning püüdke välja selgitada võtmeisikud, kelle toetuseta otsused ei sünni ja otsige neile lähenemisteid.

6. Enne poliitikuga kohtumist kujundage oma selged seisukohad ning nende argumentatsioon, sest kui teil ka õnnestub poliitikut oma seisukohtades veenda, vajab poliitik argumente teiste poliitikute veenmiseks.
7. Enamus poliitikutest on küll ise lapsevanemad, aga samas pole enamus neist saanud laste ja peretöö alast väljaõpet, mistõttu ka neile oleks kasulik mõningane valdkonnaspetsiifiline "järelaitamine".

Pea meeles:

- Inimestega suhtlemine on üks osa poliitiku igapäevatööst ja kui sina ei räägi poliitikuga, kuulab poliitik kedagi teist.

5.3.9 Suhtlemine ebastabiilse või potentsiaalselt ohtliku kliendiga

Selgitus:

„Langes tööülesannete täitmisel“ on nüüdseks Eesti laste ja peretöö praktikute võimalikes nekroloogides muutunud reaalsuseks. Erinevates valdkondades inimeste jaoks tundlike teemade või olukordadega töötavad praktikud võivad sattuda olukorda, kus neil tuleb teha tööd kliendi või klientide grupiga, kelle käitumine on raskesti ette aimatav või võib eelduslikult olla agressiivne. Laste ja peretöö on paraku samuti üheks niisuguseks tegevusvaldkonnaks, kus või ette tulla potentsiaalselt ohtlike klientidega, eriti näiteks kodude küllastamisel.

Kõiki kriisiolukordi pole võimalik ette näha, aga on tegevusjuhiseid, mida tuleks arvestada nende kohtumiste puhul, mille ettevalmistamiseks sul on aega.

Tegevusjuhised:

1. Kliendiga esmakordse kohtumise ettevalmistamisel hangi teavet kliendi isiku ja tema võimaliku ohtlikkuse suhtes.
2. Kui mingit teavet kliendi kohta ei ole või kui teave osutab kliendi võimalikule ohtlikkusele, konsulteerige kolleegidega.
3. Esmane külaskäik uue ja tundmatu kliendi koju või territooriumile tee kindlasti koos kolleegiga ning vajadusel kaasa politsei.
4. Tundmatusse ruumi sisene rahulikult, ära kiirusta ning võta enesele aega ruumi ja olukorra võimalikult täpseks määratlemiseks.
5. Võõrasse kodusse sisenedes püüa määratleda selle üldine elukorraldus ja võõrastele ohtlikud tsoonid ning fikseeri esemed, mida võidakse ründeks kasutada.
6. Asetse kinnises või suletavas ruumis nii, et nii sinul kui kliendil oleks võimalik sellest takistusteta välja pääseda.
7. Püüa suhelda istudes ja soovita ka kliendil istuda ning jälgi, et sa ei satuks kliendi puuteulatusse.
8. Tee kõik võimalik kliendi hirmude vähendamiseks nii sinu isiku kui olukorra suhtes, sest agressiivsus on sageli inimese vastureaktsioon iseenese hirmule.
9. Säilita enesekindlust ja rahulikku meelt, sest agressiivsus väljendub enamasti ara, ebakindla või provokatiivse käitumisega inimese suhtes.

10. Räägi rahulikult, sõbralikult ja väljapeetult, ära tõsta häält ega hakka pidama loengut, parastama, näägutama jms.
11. Ole kliendi suhtes positiivne ja kuula ära tema seisukohad, nendest täpselt arusaamiseks sõnasta need enesele harjumuspäraste sõnadega ümber.
12. Kui sa tunnetad, et oled oma käitumise või väljendustega klienti häirinud, osuta oma eksimustele ja vabanda.
13. Kui sa tunnetad, et klient on ägestumas ja võib käituda ettearvamatult, lahku viivitamatult ning teavita politseid.
14. Kui klient osutus ohtlikuks, fikseeri see toimikus ning teavita kolleege, et tulevastel kohtumistel olla paremini ettevalmistunud.

Pea meeles:

- Kui sa ei ole läbinud ebatavalistes olukordades käitumise eriväljaõppe kursusi, tuleta seda enesele enne potentsiaalselt ohtlikele territooriumitele sisenedes meelde.
- Kui sa ka oled eritreeningus või –kursustel käinud, püüa mitte unustada seda, et kliendil võisid olla paremad õpetajad, kui sul

Järelmõtlemiseks **REIS ROOSALE PLANEEDILE**

Aastal 2085 saadeti 100 planeedi Maa parimat esindajat kosmoselaevaga naabertähesüsteemis asuvale planeedile Roosa. Kui Maa esindajad kohale jõudsid avastasid nad, et planeeti ümbritseva tiheda udu tõttu oli sellel väga pime. Samas, kohalikud asukad olid sõbralikud ja üsna kiiresti leiti ühine keel. Arvestades mõlemapoolset uudishimu peeti otstarbekaks, et mõlema planeedi arstid vaatavad teise planeedi elanikud läbi. Kahe nädalaga olid elanike tervisliku seisundi ülevaated valmis.

Maa arsti aruanne

Planeedi Roosa elanikud on veidi grotesksed ja väiksemad kui meie, kuid oma olemuselt on nad väga sõbralikud ja lahked. Nad näevad pimedas, sest nende silmad on kohanenud infrapunasele kiirgusele. Nende kõne- ja kuulmiselundid tajuvad meile harjumuspäraseid sagedusi, aga täiendavalt ka ultraheli. Nende toit koosneb keerulistest komponentidest ja neil on kaks magu. Esimene magu on umbes nagu meie lehmadel – eelseedimiseks, ülejäänud seedesüsteem on samasugune nagu meil.

Neil on kaks kätt, aga need on tiivakujulised ja võimaldavad neil lennata. Viie sõrme asemel on neil tasased padjad. Kõik nende seadmed on kohandatud nendele patjadele. Nad kirjutavad spetsiifiliste pliiatsitega, mis töötavad infrapunases valguses. Neil on ainult üks jalg, mis on umbes sama suur kui meie kaks. Jalg lõpeb ümmarguse padjajala moodustisega ja jalutamine tähendab neile sellel padjal veeremist.

Roosa elanikud elavad kõrgetes majades, mis on umbes samasugused nagu meil, aga neil puuduvad trepid ja liftid. Nad lihtsalt lendavad ühest ruumist teise. Ultrahelisignaal, mida nad välja saadavad, avab neile ukсед. Kõik käsitöö teevad kompuutrid ja robotid, mis on oma kujult sarnased meie omadega. Kompuutrite ja robotite juhtimine toimub kõrgsageduslainete abil.

Roosa arsti aruanne

Maa inimesed on pimedad – nad ei näe infrapunast kiirgust. Nad räägivad, et nad näevad valgust ja valgus, aga me ei suuda aru saada, mida nad selle all mõtlevad. Nad on osaliselt kõnevõimetud kuna nende häälepaelad ei suuda töötada meie kõrgsagedusel. Maa inimesed ei suuda süüa, sest nende seedesüsteem pole suuteline töötlemiseks meie toitu. See probleem vajab eriti kiiret

lahendust, sest nende toiduvarud on lõpukorral. Nad ei suuda ka lennata ja oma suuruse tõttu ei mahu nad transportimiseks ka meie autodesse.

Näib, et Maa elanikud ei saa iseseisvalt elada kusagil meie planeedil. Nad ütlesid, et nende majad on umbes samasugused nagu meie omad, aga rääkisid ka mingitest treppidest ja liftidest. Nad saaksid paremal juhul elada ainult mõnede meie majade alumistel korrustel. Esmapäeval tundub ka, et Maa elanikud ei suuda meie planeedil töötada. Kuna nad ei suuda kasutada kõrgsageduslaineid, ei saa nad kasutada meie kompuutreid ja roboteid. Mõned neist näivad küll piisavalt tugevatena, et töötada koos meie robotitega, aga ma kardan, et nad peavad seda teenija või teenri tööks. Pealegi, umbes 25% neist on tugevas depressioonis. Härra President, Maa inimesed on tugevate või täielike puuetega. Mida me teeme?

Planeedi Roosa Presidendi korraldus: Hospitaliseerige nad meie Üldise Rehabilitatsiooni Keskusse ja kandke mulle 6 kuu pärast ette ravi ning rehabiliteerimise tulemustest.

Roosa arsti jätkuaruanne

Härra President, mul on heameel teatada, et 30% Maa elanikest on täielikult rehabiliteeritud. Kõik nad õppisid kasutama aparate, mille me neile välja töötasime, et nad saaksid näha infrapunast kiirgust. Samuti õppisid nad kasutama meie loodud ultraheliaparate.

Farmaatsiatööstus arendas ravimid, mis aitavad neil süüa meie toitu. Pool nimetatud kolmekümnest protsendist õppis kasutama meie konstrueeritud abilennuseadmeid, teine pool eelistas lasta amputeerida oma käed ja kohandada endale lennuproteesid. Autod ehitasime ümber Maa inimeste jaoks, kes meid ise ka nende disainimisel aitasid. Tõsi, autode hind tuli kokkuvõttes väga kõrge. See grupp elab nüüdseks koos meie inimestega ja mõned neist on meie inimestega isegi vastastikku armunud ning nad kõnelevad ka võimalikust abiellumisest. Oleme andnud neile asjakohast seksuaalabi ja konsultatsioone.

25% Maa elanikest on siiani rehabilitatsioonikeskuses, aga me loodame, et saavutame edu ka nendega. Peamiseks probleemiks nende jaoks on ainevahetus, mistõttu nad kõik vajavad seedimismasinaid, mida paraku pole veel kogu planeedil saada.

20% Maa elanikest on rehabiliteeritud osaliselt ja nad ei suuda päris iseseisvalt, ilma kõrvalabita elada. Nad ei suutnud hakkama saada kas toitumise või lendamisega ja me ei ole senini suutnud neile kohandada ka ultraheliseadmeid. Me kavatsime ehitada neile Puuetega Inimeste Maja, millel on trepid, liftid ja nendele sobilikud valgustid. Oleme sinna planeerinud ka töötoa, milles nad saavad kompuutreid parandada. Nende hooldamisega tegeleb üsna vähe meie inimesi. Mõned Maa inimesed töötavad koos meie robotitega ja tunnevad sellest tööst rõõmu.

10% Maa elanikest ei õnnestunud rehabiliteerida ja nad on paigutatud meie hooldekodudesse. Nad tulid toime ainult oma üksikute puuetega ja vajavad seetõttu pidevat hooldust. Kahjuks on nende hooldamisest huvitatud väga vähesed meie planeedi elanikud.

15% Maa elanikest sooritasid enesetapu, mõned vahetult, mõned kaudsel teel. Osa neist keeldusid Rehabilitatsioonikeskuste minemast ning väitsid, et neil pole mingeid puudeid. Me paigutasime nad küll meie haiglasesse ja andsime neile eriliselt ettevalmistatud toitu, aga üsna pea nad surid kas alatoitluse või haigustesse. Mõnede jaoks oli stress liiga suur ja nad lahkusid Rehabilitatsioonikeskusest ning võtsid ülisuurtes annustes mingeid Maalt kaasatoodud ravimeid ja surid.